

Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval

Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval

Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-postadress: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnummer:
ISSN: 1103-2421
ISRN: SKOLV-R-287-SE

Stockholm 2006
Tryck: Tabergs Tryckeri AB
Upplaga: 2 000
Foto: Linda Wikström/Pressens bild

Förord

Skillnader mellan pojkar och flickor är en fråga som engagerar och utmanar. På senare tid har pojkars sämre resultat i förhållande till flickor lyfts fram. I denna skrift redogörs för skillnader i prestationer på skilda nivåer i skolsystemet och söks olika förklaringar till varför pojkar och flickor lyckas olika bra. Till grund för studien ligger i huvudsak Skolverkets statistik, men den innehåller också en analys av attitydmätningar och värderingsstudier.

En arbetsgrupp på Skolverket har arbetat med rapporten i olika faser; Jesper Antelius, Björn Floderus, Lena Hammarberg, Moa Morin, Mattias Sjöstrand (projektledare), Sven Sundin och Annica Thomas. Många medarbetare på Skolverket har lämnat värdefulla synpunkter på rapportens innehåll, för vilket vi framför ett varmt tack. För rapportens slutliga utformning svarar Mattias Sjöstrand och Lena Hammarberg.

Ett antal forskare har ombetts att i särskilda rapporter kommentera problematiken utifrån olika perspektiv. Forskarna är Göran Arnman, Britt-Marie Berge, Donald Broady, Mikael Börjesson, Ulla Forsberg, Martin Järnek, Ingrid Jönsson, Ida Lidegran, Marie Nordberg, Ingrid Nordqvist och Inga Wernersson. Deras bidrag har utnyttjats framför allt i diskussionen av resultaten, men deras artiklar finns i oavkortat skick för läsning som PDF-bilagor till denna rapport. Forskarna svarar själva för innehållet i sina respektive artiklar.

Skolverket 30 oktober 2006

Per Thullberg

Generaldirektör

Mattias Sjöstrand

Undervisningsråd

Innehåll

Bakgrund	8
Syfte och avgränsning.....	8
Rapportens disposition.....	10
Tidigare studier kring könsskillnader i skolan.....	10
Könsskillnader i andra länder	14
Grundskolan	18
Könsskillnader i måluppfyllelse över tid	18
Nationella prov och könsskillnader.....	22
Internationella studier	24
Spridning.....	26
Särskilt stöd.....	29
Mognad och könsskillnader.....	30
Könsskillnader mellan skolor och kommuner.....	32
Sammanfattning.....	36
Särskolan och pojkarna.....	40
Aktuella trender inom särskolan	40
Andelen pojkar är konstant	42
Sammanfattning.....	43
Gymnasieskolan	46
En könssegregerad skolform	46
Könssegregeringen över tid.....	48
Avbrott och könsskillnader.....	51
Betygen och könsskillnader	52
Sammanfattning.....	55

Kommunal vuxenutbildning	58
Könsskillnader i antal deltagare	58
Könsskillnader i ålder och utbildningsbakgrund.....	60
Könsskillnader i ämnes- och kursval	61
Mäns och kvinnors resultat	61
Olika motiv till vuxenstudier.....	63
Sammanfattning.....	64
Lärare och pedagoger	68
Lärarens betydelse	68
Könsfördelningen över tid.....	69
Lärarens kön och betygsskillnaderna.....	71
Sammanfattning.....	73
Högre utbildning inom högskola/universitet	76
Sammanfattning	82
Ungas attityder till studier, arbete och fritid, m.m.	84
Ungas attityder till skolan.....	85
Ungas attityder till arbetslivet	86
Ungas syn på fritiden	87
Ungas hälsa, sett i ett könsperspektiv.....	89
Ungas syn på framtiden.....	90
Ungas värdering av demokrati, mänskliga rättigheter, m.m.	91
Sammanfattning.....	93
Sammanfattning och diskussion.....	96
Referenser	106

Bakgrund

Den svenska skolan ska vara likvärdig, och alla elever ska erbjudas möjlighet att nå skolans mål. Många studier pekar emellertid på att pojkar, elever med lågutbildade föräldrar och elever med utländsk bakgrund har en lägre måluppfyllelse.

Skolverkets årliga sammanställning av slutbetygen i grundskolan visar att det finns tydliga resultatskillnader mellan pojkar och flickor. Den genomsnittliga meritvärdeskillnaden mellan pojkar och flickor ligger runt 20 meritvärdespoäng, vilket är större än skillnaden mellan svenskfödda och utlandsfödda elever när vi har kontrollerat för elevernas sociala bakgrund. Flickor når generellt bättre resultat på ämnesproven, och i Skolverkets utvärdering av läroplanernas mål uppvisar flickorna större engagemang och handlingsberedskap i miljö- och framtidsfrågor. Flickorna är bättre på att göra medvetna etiska ställningstaganden, och de har en mera utvecklad skapande förmåga.¹ Dessutom visar Skolverkets undersökning av svenska elevers demokratiska kompetens att flickor är bättre på frågor som behandlar jämlikhet, jämställdhet och mänskliga rättigheter.² Mycket tyder på att det finns en rad könsskillnader i den svenska skolan.

Syfte och avgränsning

Syftet med denna studie är att beskriva och söka möjliga förklaringar till könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval. Studien baseras huvudsakligen på bearbetningar av Skolverkets statistik. Ett antal forskare har även ombetts att kommentera resultaten utifrån skilda perspektiv. Huvuddelen av rapporten ägnas åt en ingående genomgång av könsskillnaderna inom utbildningssystemet. Rapporten innehåller också en metaanalys av olika attitydundersökningar där attityd- eller värderingsskillnader mellan könen undersöks, när det gäller synen på utbildning, arbete och fritid. Forskarnas slutsatser används i rapportens sammanfattningar och diskussion som möjliga tolkningsramar.

Utgångspunkten för projektet är skollagens formulering (kap.1 2§ skollagen) att alla barn och ungdomar, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ska ha lika tillgång till utbildningen i det offentliga skolväsendet. Lagen fastslår även att utbildningen ska vara likvärdig inom varje skolform, oberoende av var den anordnas i landet. Ansvaret för att

---

¹ Skolverket 1999, Rapport 175

² Skolverket 2001, Rapport 210 & Rapport 232

utbildningen är likvärdig har både staten, skolhuvudmän och skolor.³ Likvärdighetskravet framställs även i läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) samt för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). Läroplanerna förtydligar att en likvärdig utbildning inte innebär att undervisningen måste utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika, utan att hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det framhålls även att skolan aktivt och medvetet ska främja kvinnors och mäns lika rättigheter och möjligheter, samt att skolan ska ge utrymme för elever att pröva och utveckla förmågor och intressen oberoende av könstillhörighet.

Projektet studerar måluppfyllelse och utbildningsval inom hela utbildningssektorn. Verksamhetsformerna som undersöks tillhör både Skolverkets ansvarsområde och den högre utbildningen inom högskola/universitet. Förhoppningen är att en sådan bred ansats ska göra det möjligt att skissa en helhetsbild av könen olik utbildningsvägar. De fördjupade analyserna kommer dock till största delen att vara riktade mot grund- och gymnasieskolan. Studien utgår från resultat i form av betyg, vilket kan ses som ett sätt att empiriskt värdera de faktiskt lika möjligheterna för könen.⁴ Hållbarheten testas även i några av de olika hypoteser och förklaringar som används för att förklara pojkarnas relativt sett sämre måluppfyllelse.

En naturlig avgränsning gäller skolans jämställdhetsuppdrag. Skolans jämställdhetsuppdrag är naturligtvis mycket mera omfattande än frågan om betygsskillnader. Målsättningen med skolans jämställdhetsarbete är att utmana könsroller och ge eleverna möjlighet att utveckla sina talanger utan att begränsas av stereotypa uppfattningar om manligt och kvinnligt.⁵ Rapporten diskuterar dock inte måluppfyllelsen när det gäller de mera generella jämställdhetsmålen, utan presentationen koncentreras istället på resultatskillnader mellan könen. En mera övergripande bedömning av skolornas arbete med jämställdhet skulle förutsätta ett bredare empiriskt underlag.

Det svenska utbildningssystemet börjar inte med grundskolan, även förskolan, förskoleklassen och fritidshemmet har viktiga pedagogiska uppdrag. Svårigheterna att mäta måluppfyllelse i dessa verksamheter har emellertid gjort att de inte kommer att undersökas närmare i den här rapporten. Att dessa verksamhetsformer inte fått plats här ska således inte tolkas som ett underkännande av deras betydelse eller värdet av deras arbete. Kvaliteten på det

---

³ Skolverket 1996:19

⁴ Utbildningsdepartementets skriftserie, Rapport 7, 2004

⁵ Lpo 94: "Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet."

jämställdhetsarbete som bedrivs i dessa verksamheter får naturligtvis effekter på situationen i skolan och på elevernas utveckling. Det faktum att pojkar och flickor behandlas olika är ingenting som introduceras i grundskolan, utan mycket tyder på att förskolans jämställdhetsarbete kan utvecklas.⁶ Ett vitalt jämställdhetsarbete i förskola, förskoleklass och fritidshem utgör en viktig start för skolans arbete.

I denna rapport har vi valt att tala om kön istället för genus, eftersom vi antar att beteckningen kön är det personalen i skolvärlden är mest bekant med. Begreppet genus används för att ge den biologiska egenskapen kön ett samhälleligt och socialt innehåll, och i själva verket ger vi egenskapen kön ett liknande innehåll. De forskare som ombetts kommentera resultaten, använder omväxlande kön och genus. I flera av dessa rapporter förs också en ingående diskussion om olika diskurser när det gäller kön, genus och könsskillnader.⁷

Rapportens disposition

Inledningsvis redovisas kortfattat några tidigare studier med relevans för denna rapportens innehåll och slutsatser. Därefter beskrivs och analyseras statistiken skolformsvis, med början i grundskolan. Lärares könstillhörighet i relation till elevernas resultat har ett eget kapitel, liksom val av studievägar inom högskolan. Därefter presenteras en genomgång av unga människors attityder till studier, fritid och arbete. En kort sammanfattning avslutar varje kapitel och rapporten knyts samman i den avslutande diskussionen, där också forskarrapporternas synpunkter vävs in. Forskarnas rapporter presenteras i fulltext som Pdf-bilagor till denna rapport. Se www.Skolverket.se/publikationer.

Tidigare studier kring könsskillnader i skolan

Skolverket har tidigare publicerat två forskningsöversikter som diskuterar könsskillnader i skolan.⁸ Inledningsvis konstaterar båda översikterna att forskningen har lämnat sin betoning på roller och regler utanför individen för att istället belysa hur könsidentiteten formas genom olika individuella val. Ett grupporienterat betraktelsesätt, där kön behandlas som en variabel och där skillnaderna mellan grupperna testades och mättes, har delvis ersatts av ett nytt synsätt som betonar individ och kontext/sammanhang.

Könens olika ämnespreferenser är ett tema som uppmärksammas inom forskningen. Internationella studier visar att flickor är bättre i läsförståelse och

---

⁶ Se exempelvis "Jämställd förskola – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete" SOU 2006:75

⁷ Se t.ex. Wernersson 2006, Nordberg 2006, Berge & Forsberg 2006

⁸ Skolverket Tallberg Broman, Rubenstein Reich & Hägerström 2002, Skolverket Öhrn 2002.

läsning och har en mer positiv attityd till läsning. Sverige tillhör den grupp av länder som uppvisar störst könsskillnader när det gäller läsförståelse.⁹ Pojkar har å andra sidan både presterat bättre och visat större intresse för matematik och naturvetenskap. Pojkar har ett större intresse för matematik och naturvetenskap, men kunskaper inom framförallt matematik värderas väldigt högt av både pojkar och flickor.¹⁰ I Sverige har skillnaden i matematik ofta varit mindre än det internationella genomsnittet. PISA-studierna uppvisade inga eller små könsskillnader, varken 2000 eller 2003. Tallberg et al. visar i sin forskningsöversikt att forskning konstaterat skillnader mellan flickors och pojkars självvärdering. När flickor tillfrågas om den egna förmågan värderar de sig själva lågt i motsats till pojkarna som generellt övervärderar sina kunskaper. Pojkar har även en överdrivet optimistisk bild av hur lärarna värderar deras ämneskunskaper.¹¹

Skolverkets båda forskningsöversikter visar att det framförallt är könsskillnaderna inom matematik och naturvetenskap som har tilldragit sig forskarnas intresse.¹² Ett flertal åtgärder har vidtagits som syftat till att öka flickors intresse för de naturvetenskapliga ämnena.¹³ Tallberg et al. påvisar även att det skett en förändring i de könsmissiga betygsskillnaderna i den svenska grundskolan sedan 1970-talet.¹⁴ Denna förändring har inneburit att betygsskillnaderna i tidigare ”flickämnen” (t.ex. engelska och religion) har blivit mer markanta, medan skillnaderna i tidigare så kallade ”pojkömmen” (t.ex. matematik och fysik) suddats ut. Skillnaderna mellan flickors och pojkars betyg har också studerats av Maria Nycander.¹⁵ Hon diskuterar möjliga orsaker till att flickorna får ett bättre utfall på betygsättningen jämfört med nationella proven. Hennes slutsats är att pojkarna missgynnas, vilket hon menar dels kan hänga samman med provens konstruktion, och dels med att läroplanen blivit mer ”kommunikativ”. Andra förklaringar kan enligt Nycander vara att flickorna kompenseras för ett förmodat underläge i klassrummet och att flickorna premieras för sitt tjänstvilligare uppträdande i klassrummet.

Förutom prestations- och intresseskillnader har *klassrumsinteraktionen* mellan könen varit ett uppmärksammat forskningsområde. Studier visar att pojkar och flickor behandlas olika redan i tidig ålder.¹⁶ Enlig forskningsöversikten av

---

⁹ PISA 2000 och PIRLS 2001

¹⁰ TIMSS 1995 och PISA 2000

¹¹ Skolverket, Tallberg et al. 2002

¹² Skolverket, Tallberg et al. 2002, Skolverket, Öhrn 2002

¹³ Skolverket, 2004, *Här kan flickornas teknikintresse växa*

¹⁴ Skolverket, Tallberg et al. 2002

¹⁵ Nycander, 2006

¹⁶ se bl.a. Davies 2003, Gens 1998, Svaleryd 2003, Wahlström 2003

Tallberg et al. bemöter lärare och pedagoger flickor och pojkar olika, vilket skapar olika utvecklings- och lärovillkor.¹⁷

Den forskningsbild som framkom på 1980-talet visar att det finns klara könsmonster i klassrummet som gör det möjligt för pojkarna att dominera undervisningen, enligt Öhrn. Hon skriver vidare att detta mönster även bekräftas i senare forskning, även om bilden har nyanserats av studier som visar att det råder stora variationer inom könen och mellan ämnen.¹⁸ Ett exempel på en ständigt återkommande referens i sammanhanget är Jan Einarsson och Tor Hultmans studie som visar att det finns tydliga skillnader mellan flickor och pojkars språk och beteende som enligt forskarna innebär att pojkar tar mer plats i klassrummet, att de styr diskussionerna och får större delen av lärarnas uppmärksamhet.¹⁹

Genusperspektivet har använts för att analysera undervisningens *innehåll och metoder*. Grundtanken är att skillnaderna mellan män och kvinnor i samhället inte kan förklaras utifrån biologiska resonemang och att analysen måste kompletteras med ett maktperspektiv. Många forskare inom detta område drar slutsatsen att undervisningen till stor del anpassas efter pojkars förutsättningar.²⁰ De få studier som studerat läromedel ur ett genusperspektiv konstaterar att många av dagens läromedel speglar mäns erfarenheter.²¹ En förklaring till anpassningen efter pojkarna och deras preferenser är att skolan traditionellt har haft en manlig prägel. En annan förklaring är att det är svårare att motivera pojkar att utföra uppgifter som inte intresserar dem.²² I motsats till undervisningens innehåll och metoder, där pojkarna kan anses ha en fördel, finns det forskare som menar att skolans bedömningssätt premierar flickor. Flickorna motsvarar bättre kraven i både den öppna och dolda läroplanen.²³

Många forskare betonar skolans roll i skapandet av könsroller och det finns enligt Tallberg et al. ett stort forskningsintresse kring hur kön skapas genom interaktions- och kommunikationsmönster inom förskola och skola.²⁴ Gunilla Svingby framhåller till exempel att barns och ungdomars moraliska mognad är beroende av omvärlden och att skolans roll är av stor betydelse.²⁵ Enligt Hillevi

---

¹⁷ Skolverket, Tallberg et al. 2002

¹⁸ Skolverket, Öhrn 2002

¹⁹ Einarsson & Hultman 1984

²⁰ Skolverket, Tallberg et al. 2002, Skolverket Öhrn 2002

²¹ Skolverket, Tallberg et al. 2002

²² Skolverket, 1994

²³ Skolverket, Tallberg et al. 2002, Skolverket Öhrn 2002

²⁴ Skolverket, Tallberg et al. 2002

²⁵ Svingby 1993

Lenz Taguchi är förskolan, familjedaghemmet, fritidshemmet och skolan inflytelserika och viktiga miljöer där barnen utvecklar sin könsidentitet.²⁶

I Öhrns forskningsöversikt presenteras forskare som menar att skolan aktivt konstruerar dominerande former av maskulinitet. Man menar bland annat att pojkars identitet konstrueras i kontrast till flickornas underordnade drag.²⁷ Vissa forskare påpekar att själva skolarbetet inte är förenligt med maskulinitet, och att pojkars bristande måluppfyllelse är ett tecken på motstånd och protest. Enligt den logiken finns det en motsättning mellan skolans krav, som anses bekräfta feminitet, och samhällets krav på manlighet. Niels Kryger, som är en av de få nordiska forskare som fokuserat pojkarnas situation i skolan utifrån ett könsperspektiv, menar att skolan skulle lära sig mycket av att våga se något positivt i pojkarnas fysiska utagerande och hur de tänjer gränserna för vad som är tillåtet. Pojkarna behöver hjälp med att utveckla sin könsidentitet på ett konstruktivt sätt i förhållande till de sociala och kulturella förändringar som skett.²⁸

Den kvinnliga dominansen inom lärarkåren och inom skolledningen har framför allt problematiserats i internationell forskning där utvecklingen har diskuterats i relation till pojkarnas identitetsskapande. Gunilla Molloy menar att även om en del pojkar måste ta hårdhänt spjörn mot de kvinnor (i skolan) som omger dem, så är de inte utlämnade till ett kvinnodominerat samhälle. Utanför hem och skola finns andra tydliga bilder av vad ”manlighet” kan förväntas vara i förhållande till ”kvinnlighet”. Enligt Molloy lär sig eleverna mer utifrån vad lärarna gör än utifrån vad de säger, dvs. den praktiska handlingens pedagogik.²⁹ Detta innebär att man måste skilja på lärarens biologiska kön och lärarens roll som menings- och kulturskapare. Det måste finnas en medvetenhet hos lärarna, inte bara om till exempel språkskillnader, utan också om de egna attityderna till manligt och kvinnligt samt en djupare förståelse för lärarens betydelse som förebild.³⁰

De båda forskningsöversikterna visar att det är huvudsakligen flickor som tänjer på könsgränserna. Öhrn refererar bland annat till studier som visar att flickor i större utsträckning än pojkar har slutat att vara fogliga elever och att allt fler flickor väljer bryta mot de traditionella normerna.³¹ Forskning visar

---

²⁶ Lenz Taguchi 2003

²⁷ Skolverket, Öhrn 2002

²⁸ Kryger 1993

²⁹ Molloy 1992

³⁰ Nilsson 1993

³¹ Skolverket, Öhrn 2002

också att flickor som gör könsöverskridande val möts av mer positiva reaktioner än pojkar som utmanar sin maskulina könsroll.³²

Det finns biologisk forskning som hävdar att flickor mognar snabbare än pojkar. Förmågan att träna och automatisera färdigheter infaller under olika perioder för de båda könen. På grund av detta menar Levander att kopplingen mellan skolforskningen och den biologiska och neuropsykologiskt orienterade forskningen rörande könsskillnader måste stärkas. Han hävdar att skolan förstärker de begåvningskillnader som finns inbyggda i vår biologi, framförallt till pojkarnas fördel eftersom skolan är anpassad efter pojkarnas mognadsutveckling. Som åtgärd föreslås att skolstarten ska ske vid olika åldrar och att olika undervisningsmetoder bör användas för flickor och pojkar.³³

Flickornas försprång i skolan har också uppmärksammats i en rapport av utbildningsdepartementet. I rapporten förs en diskussion om vilka förutsättningar i skolan som påverkar flickors bättre resultat liksom om hur förväntningar på pojkar respektive flickor spelar in. Som tentativa orsaker anges att flickorna trivs bättre i skolan, att pojkar är mera resultatinkriktade och drar sig undan om de befår att de inte ska nå målet medan flickor jobbar vidare och slutför arbetet. Skolans alltmer kvinnliga miljö pekas också på som en möjlig orsak, liksom att flickor tenderar att vara kommunikativt mer kompetenta.³⁴

Könsskillnader i andra länder

Både debatt och könsskillnader följer samma mönster i många andra länder som hos oss. Flickors bättre resultat märks i många OECD-länder och har vållat diskussioner. I Sverige, liksom i övriga nordiska länder utom Danmark, är flickornas försprång dock tydligare än i andra länder.³⁵ I nästan alla västländer har en utjämnning skett mellan pojkars och flickors deltagande och framgång i utbildning, enligt Ingrid Jönsson.³⁶ Flickorna har t.ex. kommit ikapp pojkarna under 1980- och 1990-talet i Storbritannien och USA. I samtliga länder går fler pojkar än flickor på yrkesutbildningar och på yrkesförberedande program. Dessutom presterar flickor som grupp bättre än pojkar i nästan alla ämnen. Jönsson pekar på att flickors framgångar väckt debatt, främst i England, Australien och USA. När flickor presterade sämre än pojkar såg man detta framför allt som en intellektuell brist, medan pojkarnas sämre prestationer främst diskuteras i relation till brister i skolan.³⁷

---

³² Skolverket, Tallberg et al. 2002

³³ Wernersson 2006, ref till Levander 1994

³⁴ Utbildningsdepartementets skriftserie rapport 7 2004

³⁵ Björnsson 2005, Myndigheten för skolutveckling

³⁶ Jönsson 2006

³⁷ Jönsson 2006, ref till Walkerdine 1989, 1990 i Skolverket, Tallberg-Broman 2002.

Sammanfattningsvis visar genomgången av tidigare forskning på motsägelsefulla resultat. Flera studier pekar mot att skolan anpassar sig till pojkarnas förutsättningar. Fokus har också riktats mot pojkarnas bättre resultat inom matematik och naturvetenskap. Senare forskning pekar emellertid på att flickors beteende förändrats och att de idag "tar plats" och bryter mot traditionella könsmonster. I de senaste studierna diskuteras flickornas bättre betyg och tänkbara orsaker till att pojkarna framstår som förlorare. Samma utveckling mot att flickor presterar bättre än pojkar ses även i andra länder i västvärlden.

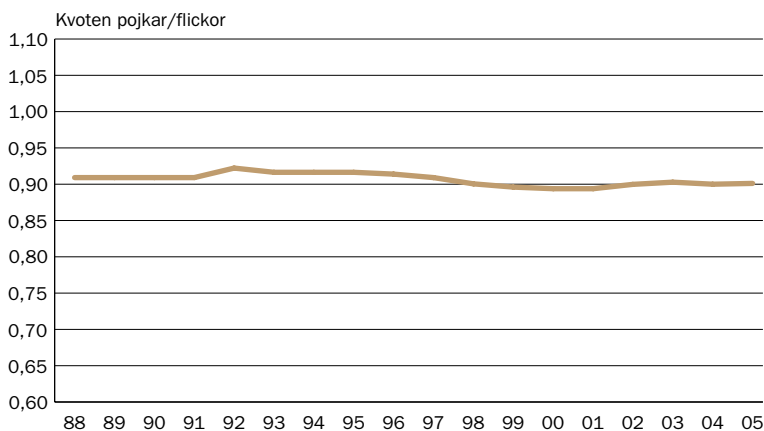
Grundskolan

Grundskolan är en obligatorisk skolform. År 1991 genomfördes en genomgripande förändring av skolans styrning, vilket innebar att landets kommuner fick det fulla ansvaret för planering och organisation. Statens uppgift begränsades från början till att ange mål och riktlinjer och att följa upp verksamheten. År 1994 kom en ny läroplan för grundskolan som trädde i kraft läsåret 1995/96. Ett nytt målrelaterat betygssystem infördes samtidigt, som ersatte det tidigare, relativa betygssystemet.

Könsskillnader i måluppfyllelse över tid

Detta avsnitt syftar till att ge en beskrivande bild av hur könsskillnaden i måluppfyllelse, här mätt som betyg, har utvecklats under de senaste åren. Diagram 1 nedan visar skillnaderna mellan flickornas och pojkarnas medelbetyg i det gamla, relativa betygssystemet respektive meritvärde³⁸ i det nuvarande betygssystemet under perioden våren 1988 fram till våren 2005.

Diagram 1 Könsskillnaden i grundskolebetyg mätt som kvoten mellan pojkars och flickors medelbetyg/meritvärde

Diagrammet visar pojkarnas andel av flickornas genomsnittliga betyg (om andelen är 1 så ligger flickorna och pojkarna på samma betygsnivå). Talen som presenteras i diagram 1 är kvoten mellan pojkarnas och flickornas betyg/

³⁸ Meritvärdet utgörs av summan av betygsvärdena för de 16 bästa betygen i elevens slutbetyg (Ännu ej godkänd=0, G=10, VG=15, MVG=20). Möjliga värden är 0–320 poäng.

meritvärde. Detta sätt att illustrera utvecklingen kommer att användas på flera ställen i rapporten. Om texten anger en könsskillnad på 10 procent så innebär det att kvoten mellan pojkarnas och flickornas betygsresultat är 0,90. Står det i texten att könsskillnaderna har ökat med ex. 3 procentenheter så innebär det att värdet på den beräknade kvoten har minskat med 0,03 (ex. från 0,98 till 0,95). Diagrammet visar att pojkarna i genomsnitt når ungefär 90 procent av flickornas resultat. Som synes i diagram 1 så tycks skillnaden mellan könen ha varit ganska konstant mellan 1988–2004.

Diagram 2 Könsskillnaden i grundskolebetyg i tre ämnen mätt som kvoten mellan pojkars och flickors medelbetyg/meritvärde (svenska, matematik och engelska)

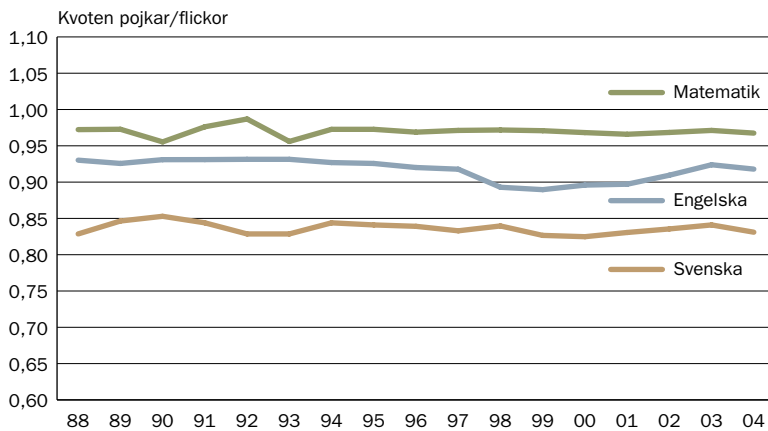
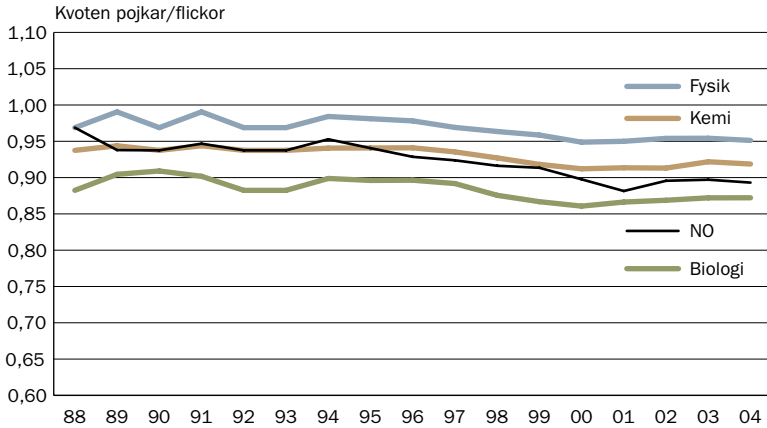

Diagram 2 visar betygsutvecklingen i ämnena svenska, matematik och engelska. Diagrammet visar att pojkarna har haft sämre betyg än flickorna i alla dessa tre ämnen under hela den observerade perioden. Skillnaden mellan könen är dock relativt sett liten i matematik. Av de tre ämnena är skillnaden mellan könen störst i svenska. Diagrammet visar ingen tydlig trend, utan relationen mellan pojkarnas och flickornas resultat verkar vara i det närmaste konstant.

Diagram 3 Könsskillnaden i grundskolebetyg mätt som kvoten mellan pojkars och flickors medelbetyg/meritvärde, NO-ämnen

I NO-ämnena har betygsskillnaderna mellan könen ökat något under de senaste 15 åren. Könsskillnaden har ökat med ungefär en procentenhet i både biologi, fysik och kemi sedan 1988. Under rubriken NO döljer sig de elever som fått blockbetyg, dvs. ett betyg i alla de tre naturvetenskapliga ämnena. Skillnaderna mellan könen är störst i biologi, det ämne av de tre som kan sägas innehålla mest läsande inslag.

Diagram 4 Könsskillnaden i grundskolebetyg mätt som kvoten mellan pojkars och flickors medelbetyg/meritvärde, SO-ämnen

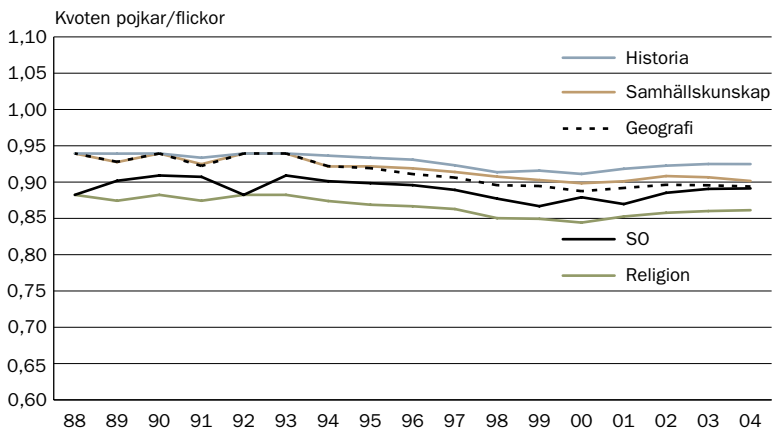
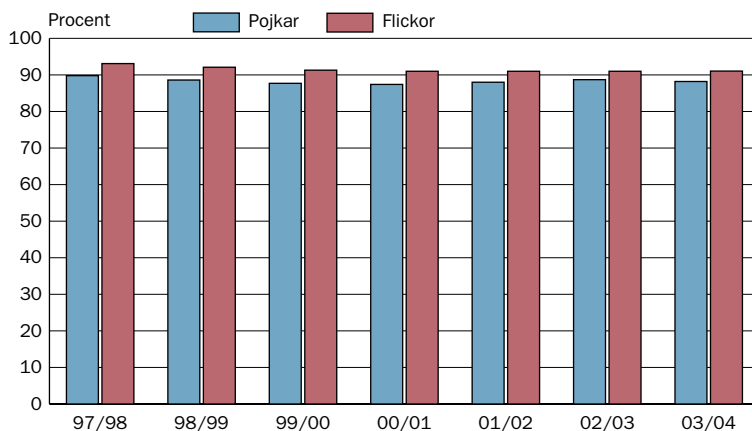

Diagram 4 visar utvecklingen inom SO-ämnena. Skillnaden mellan könen är störst i religion och minst i historia. Sedan 1988 har könsskillnaderna ökat med ett par procentenheter i geografi, historia och samhällskunskap.

Studerar man utvecklingen under de senaste 4–5 åren är det svårt att hitta någon tydlig generell trend inom SO- eller NO-ämnena. Könsskillnaderna har legat på en rätt konstant nivå sedan mitten av 90-talet. I ett lite längre tidsperspektiv visar statistiken en svag ökning av könsskillnaderna inom både SO- och NO-området. Skillnaden mellan pojkarnas och flickornas betyg i SO- och NO-ämnena har ökat med ungefär en procentenhet sedan 1988.

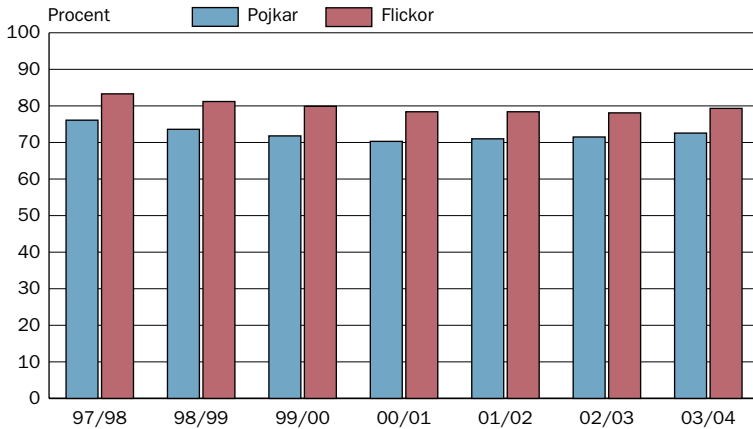
Diagram 5 Andelen elever med gymnasiebehörighet

Pojkarnas sämre betygsresultat från grundskolan syns också i de statistiska nyckeltal som Skolverket publicerar. Diagram 5 och diagram 6 visar könsskillnaderna när det gäller behörighet till gymnasieskolan och andelen elever med fullständiga betyg. Pojkarna utgör ungefär 60 procent av de elever som saknar gymnasiebehörighet.³⁹ Den övergripande trenden är att andelen behöriga har minskat något sedan 1997/1998, men det är svårt att se några tydliga förändringar när det gäller skillnaderna mellan könen.

³⁹ Behörig till ett nationellt program på gymnasieskolan är den som slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och har godkända betyg i svenska alt. svenska som andraspråk, engelska och matematik eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper. (Skollagen 5 kap. 5§)

Diagram 6 Andelen elever med fullständiga betyg

Ett liknande mått som löpande publiceras av Skolverket är andelen elever med fullständiga betyg, dvs. elever som har minst betyget godkänd i alla ämnen, vanligen 17 st. Det är fler elever idag som saknar fullständiga betyg jämfört med 1997/1998, men skillnaderna mellan könen är i det närmaste oförändrad. Pojkarna utgör nästan 60 procent av eleverna som lämnar skolan utan fullständiga betyg.

Nationella prov och könsskillnader

Ett annat viktigt mått på måluppfyllelse är de nationella proven i ämnena svenska, engelska och matematik. Proven i årskurs 9 är obligatoriska. Syftet med proven är att de ska konkretisera kursplanernas mål och samtidigt vara ett stöd för en likvärdig betygsättning. Det är viktigt att jämförelser mellan betyg och ämnesprov görs med vissa reservationer.⁴⁰ Proven är betygsstödjande, och avsikten är inte att de ensamma ska styra betygsättningen av enskilda elever. Om en elev skulle tilldelas ett slutbetyg som avviker från elevens resultat på ämnesprovet så kan det hänga samman med att eleven presterat bättre på andra prov och resultatbedömningar.

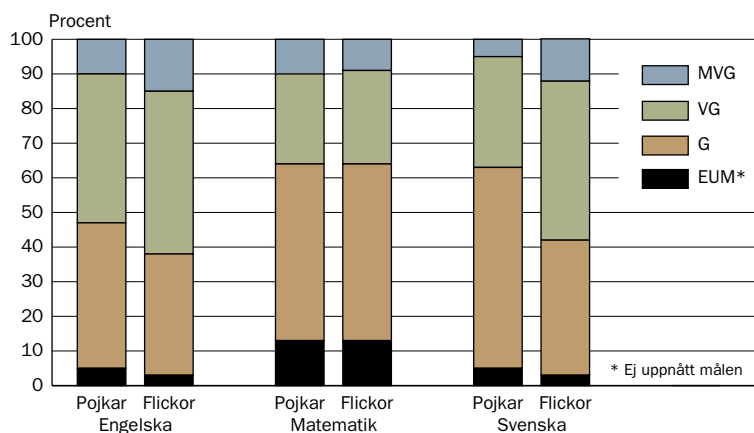
Flickor skriver generellt bättre resultat på ämnesproven.⁴¹ Diagram 7 visar betygsfördelning på de nationella proven från år 2000/2001. I matematik har könen en närmast identisk betygsfördelning, men i engelska och svenska är det en högre andel flickor som får de högre betygen.

⁴⁰ Ämnesproven skolår 9 2003, Skolverket rapport, s. 6

⁴¹ Se Skolverkets årliga rapporteringar med resultaten från ämnesproven

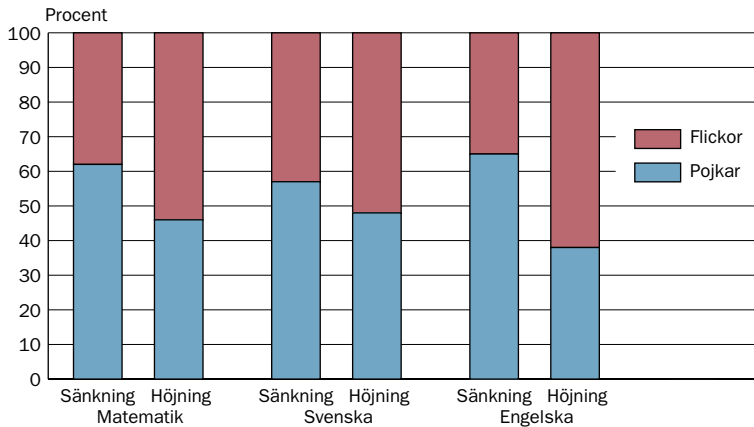

Diagram 7 Betygsfördelningen på ämnesproven

För att ytterligare komplettera bilden av könsskillnaderna i skolan har vi valt att undersöka om det finns några skillnader mellan provresultat och betygsutfall. Att enskilda elever får ett ämnesbetyg som avviker från deras resultat på ämnesprovet är som sagt inte konstigt, men det är intressant att undersöka om det finns någon systematik i relationen mellan ämnesprov och betyg på en aggregerad nivå. I diagram 8 jämförs elevernas slutbetyg med deras resultat på ämnesproven. Pojkarna är i majoritet bland de elever som tilldelas ett slutbetyg som ligger lägre än deras resultat på ämnesproven. Bilden är densamma i alla tre ämnena. Av de elever som tilldelades ett slutbetyg i matematik som låg lägre än provbetyget var 62 procent pojkar. I svenska utgjorde pojkarna 57 procent av eleverna som fick ett lägre slutbetyg än provbetyg, medan siffran var 65 procent i engelska. På motsvarande sätt är det fler flickor som tilldelas ett betyg som ligger över deras resultat på ämnesprovet. Skillnaden är störst i engelska, där flickornas utgjorde 62 procent av de elever som fick ett betyg som låg högre än deras provresultat.

Diagram 8 Avvikelsen mellan ämnesprov och slutbetyg

Andra studier har visat att det finns en tydlig samvariation mellan elevens socioekonomiska bakgrund,⁴² migrationsbakgrund, kön och måluppfyllelse på de nationella proven, men det är endast i fallet kön som skillnaderna förstärks i samband med betygssättningen. För andra grupper tenderar betygssättningen att vara neutral eller minska skillnaderna mellan provresultat och betyg.

En genomgång av resultaten på ämnesproven bekräftar att flickor har en högre måluppfyllelse, men könsskillnaderna förstärks i samband med betygssättningen. Det är fler pojkar som får ett slutbetyg som ligger lägre än deras resultat från ämnesproven och det är fler flickor som får ett slutbetyg som ligger högre än deras resultat på ämnesproven. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att en stor majoritet av eleverna får ett slutbetyg som ligger på samma nivå som deras resultat på ämnesprovet.

Internationella studier

En genomgång av de internationella studier som Sverige deltagit i sedan 1964, har gjorts med syfte att beskriva de könsskillnader som uppvisats samt om möjligt urskilja om dessa förändrats över tid. Studien berördes kort i inledningen, men här beskrivs de lite närmare. De internationella studier som ingår omfattar matematik, naturvetenskap, läsförståelse och engelska. Den huvud-

⁴² Som operationaliserat mått på socioekonomisk bakgrund kommer rapporten att använda föräldrarnas högsta utbildningsnivå

sakliga målgruppen för undersökningarna har varit elever på grundskolenivå. I vissa studier har dock även gymnasieelever deltagit.⁴³

Det finns vissa svårigheter med att jämföra de internationella studierna över tid, bland annat beroende på att det skett metodutvecklingar av studierna samt att förhållanden inom skolsystemen förändrats. Andra förändringar som försvårar jämförelser över tid är att antalet deltagande länder samt studiernas olika målgrupper varierar.

Pojkar har oftast presterat bättre än flickor i matematik. Könsskillnaden har dock varit liten och i Sverige har skillnaden ofta varit mindre än det internationella genomsnittet. Vissa studier visar att könsskillnaden i matematik till pojkarnas fördel varit större för de äldre undersökningsgrupperna än för de yngre. Attitydundersökningarna som gjorts i samband med proven visar att pojkar alltid varit mer intresserade av matematik och haft en mer positiv inställning till ämnet. Studierna visar också att pojkars självtillit och självuppfattning är högre än flickors i detta ämne, såväl internationellt som i Sverige.

Pojkar har också i de flesta studier, både internationellt och i Sverige, presterat bättre än flickor i naturvetenskap. Undantaget är PISA-studierna, som genomförts 2000 och 2003, i vilka inga eller mycket små könsskillnader uppvisas. I de studier som uppvisat könsskillnader har könsskillnaden till pojkarnas fördel varit större för de äldre undersökningsgrupperna än för de yngre. Det finns dock skillnader mellan de naturvetenskapliga ämnena. Störst skillnader till pojkarnas fördel har uppvisats inom kemi och fysik medan flickor vanligtvis har presterat bättre i biologi. Precis som i matematik uppvisar pojkar ett större intresse för naturvetenskap, både internationellt och i Sverige.

När det gäller läsförståelse presterar pojkar sämre än flickor. Skolverkets genomgång visar även att könsskillnaden antagligen har ökat sedan 1970. I de senaste studierna ingår Sverige bland de länder som uppvisar störst könsskillnad till flickornas fördel. Attitydundersökningarna visar att pojkar alltid varit mer negativa till läsning och alltid läst mindre på fritiden än flickor. I de senaste studierna har dessutom flickorna värderat sin läsförmåga högre än pojkarna.

I de två studier som genomförts i engelska visar resultaten att pojkar presterar något sämre än flickor. Denna könsskillnad är dock mycket liten.

---

⁴³ Studier som ingått i denna genomgång är: FIMS 1964: First International Mathematics Study (IEA), SIMS 1980: Second International Mathematics Study (IEA), TIMSS 1995: Third International Mathematics and Science Study, TIMSS 2003: Trends in International Mathematics and Science Study, PISA 2000 och 2003: Program for International Student Assessment (OECD), FISS 1970: First International Science Study (IEA), SISS 1983: Second International Science Study (IEA), Sexämnesundersökningen 1970 (IEA), Läsförståelse 1991 (IEA), PIRLS 2001: Progress in International Reading Literacy Study, Assessment of English 1996 och 2002

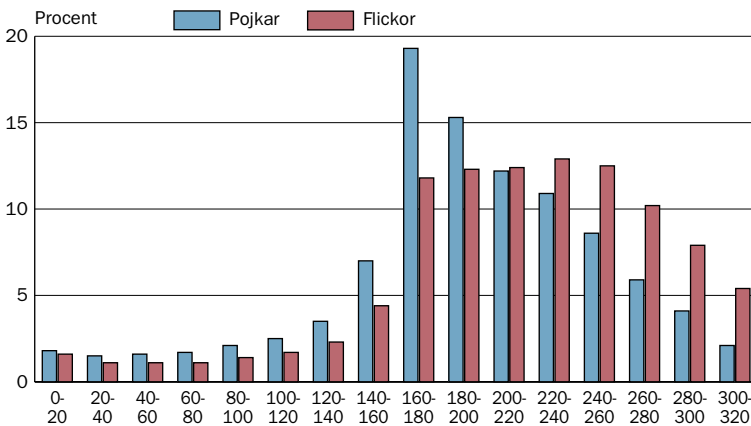
Spridning

I detta avsnitt diskuteras spridning inom gruppen pojkar respektive flickor, spridningen mellan könen i olika ämnen liksom könsskillnaders storlek i olika socioekonomiska grupper.

För att få en heltäckande förståelse för tidigare presenterade betygsdata är det viktigt att inte bara undersöka medelvärden utan att också studera variationen (spridningen). En vanlig föreställning är att pojkarnas betyg skulle innehålla en större spridning, men betygstatistiken ger inget stöd för någon sådan hypotes. Standardavvikelsen för flickornas meritvärde är 68, medan pojkarnas standardavvikelse är 65.⁴⁴ Flickornas betygsresultat har alltså en något större spridning. Inom gymnasieskolan är skillnaderna i spridning av betygsresultaten mellan män och kvinnor försumbara.

Ett histogram över hela betygsfördelningen visar att pojkarna ligger lägre i hela skalan. Pojkarnas lägre resultat beror alltså inte uteslutande på att de utgör en större andel av de lågpresterande. Det är visserligen fler pojkar som har låga meritvärden, men histogrammet visar också att pojkarna utgör en betydligt lägre andel av de högpresterande eleverna. Drygt 70 procent av eleverna som har ett meritvärde på 300 poäng eller högre är flickor.

Diagram 9 Histogram över meritvärdet i år 9

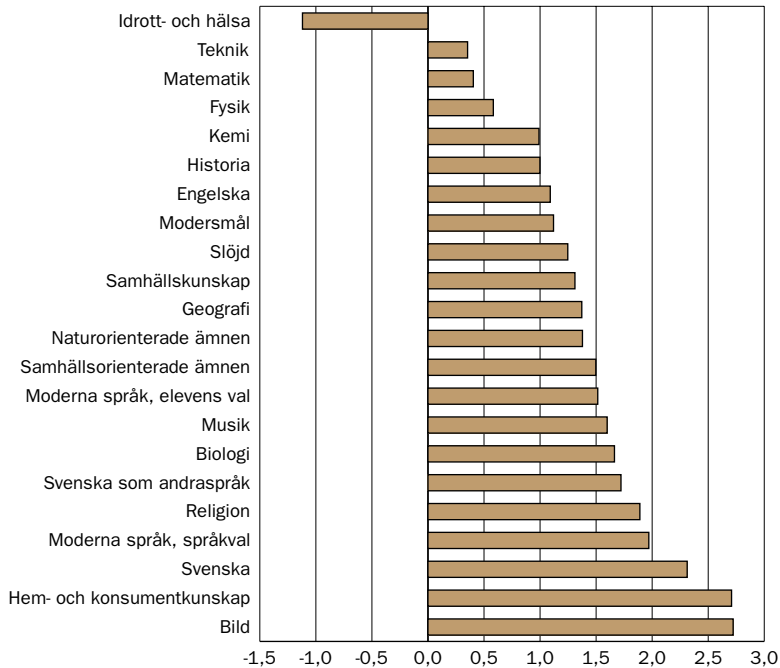

Det faktum att det finns en skillnad mellan pojkars och flickors genomsnittliga meritvärde innebär inte automatiskt att könsskillnaderna är lika stora i alla ämnen. Flickor har högre betyg än pojkar i alla ämnen utom i idrott och

⁴⁴ Standardavvikelsen mäter de gränser inom vilka 70 % av den undersökta gruppen ligger.

hälsa, men könsskillnaderna är mycket mera uttalade inom några av de humanistiska, praktiskt estetiska och samhällsvetenskapliga ämnena (se diagram 10). Könsskillnaden i ämnet svenska är exempelvis nästan 5 gånger större än i matematik. En ämnesvis jämförelse av olika elevgruppers måluppfyllelse visar en intressant skillnad.

Diagram 10 De ämnesvisa könsskillnaderna i grundskolan (flickornas betygspoäng minus pojkarnas betygspoäng)

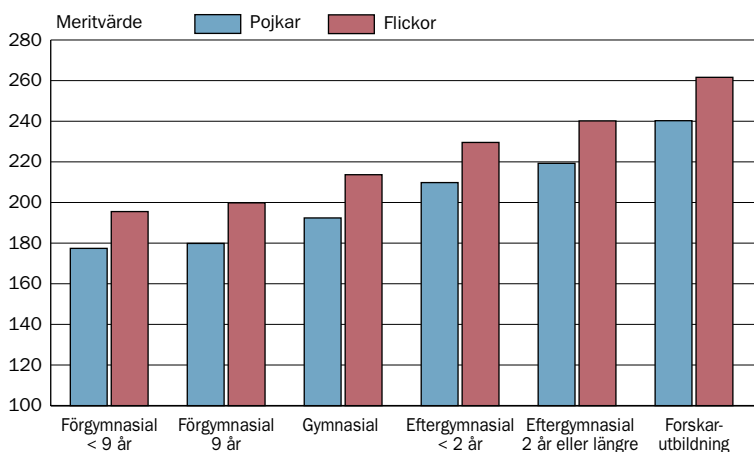

Även om det finns ämnesvisa skillnader när vi exempelvis studerar elever med olika socioekonomisk bakgrund – resultatskillnaden mellan elever med låg- resp. högutbildade föräldrar är alltså inte lika stor i alla ämnen – har könsskillnaderna en särställning när det gäller den stora variationen som finns mellan de olika ämnena. Pojkarna presterar nästan lika bra som flickorna inom naturvetenskap och matematik, men könsskillnaden i svenska ligger på samma nivåer som differensen mellan elever med gymnasie- resp. högskoleutbildade föräldrar. Skolverkets nationella utvärdering (NU-studien) från 2003 visar att flickor i större utsträckning är intresserade av bild, biologi, hem- och konsumentkunskap, religionskunskap och svenska. Könsskillnaderna i dessa ämnen ligger runt 20 procent, men i andra ämnen är skillnaderna betydligt mindre.

Pojkar är omvänt mer intresserade av fysik och kemi.⁴⁵ NU-studien visar an-
nars att pojkar och flickor gör ungefär samma bedömning när de blir ombedda
att välja ut de skolämnen som de tror att de kommer att ha mest nytta av i
framtiden.⁴⁶

Skolverket har publicerat flera studier som bekräftar sambandet mellan ele-
vens socioekonomiska bakgrund, kön och studieresultat. Kön är inte den enda
faktorn som samvarierar med studieresultat, utan elevernas sociala bakgrund
är en viktig faktor som kvantitativt sett har en större betydelse än elevernas
kön. Statistiska analyser visar att det finns unika effekter av både kön, social
bakgrund, och, i mindre omfattning, om eleven är född i ett annat land än
Sverige. Fortfarande återstår det emellertid att undersöka om könsskillnaderna
ser likadana ut hos alla elevgrupper. Är skillnaden mellan pojkars och flickors
betyg exempelvis, större bland elever som har lågutbildade föräldrar eller bland
eleverna med utländsk bakgrund? För att undersöka om det finns interaktions-
effekter mellan kön och övriga bakgrundsfaktorer har vi sammanställt diagram
11, som visar hur könsskillnaden ser ut när eleverna grupperas efter moderns
högsta utbildningsnivå.

Diagram 11 Meritvärdet för elever födda 1982 uppdelade efter mammans utbildning

⁴⁵ Skolverket, rapport 250, 2004: I ämnet svenska uppges 83 % av flickorna mot 66 % av pojkarna att ämnet intresserar dem. När det gäller fysik uppges 67 % av pojkarna mot 47 % av flickorna att ämnet är intressant.

⁴⁶ A.a.

Diagrammet visar, som förväntat, att det finns systematiska skillnader mellan de undersökta gruppernas genomsnittliga måluppfyllelse. Elever med välutbildade mödrar når i genomsnitt en högre måluppfyllelse i grundskolan. Det intressanta är emellertid att könsskillnaden är i det närmaste konstant när vi jämför de olika sociala grupperna inbördes. Pojkarnas meritvärde ligger 10 procent lägre än flickornas. Samma förhållande gäller för eleverna med utländsk bakgrund. Skillnaden mellan pojkar och flickor med utländsk bakgrund är densamma som könsskillnaden mellan pojkar och flickor med svensk bakgrund. Självklart påverkas en individs könsidentitet också av den sociala omgivningen. Att utvecklas till man eller kvinna innebär olika saker beroende på det sociala sammanhanget. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att könsskillnaderna inte kan reduceras till en fråga om social eller etnisk bakgrund. Storleken på betygsskillnaden mellan könen är i princip densamma oberoende av elevernas bakgrund.

Särskilt stöd

Såväl svenska som internationella studier visar att fler pojkar får särskilt stöd i grundskolan än flickor.⁴⁷ En möjlig förklaring till detta förhållande kan vara att vissa funktionsnedsättningar är något vanligare bland pojkar. Språkstörningar drabbar t.ex. oftare pojkar. Flera studier har visat att de är 2–3 gånger vanligare hos pojkar än flickor.⁴⁸ Även när det gäller socioemotionella svårigheter så är en majoritet av de drabbade pojkar.⁴⁹ I den longitudinella UGU-studien, följs grupper av ”elevpaneler” under sin skoltid, födda med fem års mellanrum. Bland en grupp elever födda 1977, hade fyra av tio pojkar och tre av tio flickor fått stöd någon gång under mellan- eller högstadiet. Många elever får särskilt stöd även bland senare års elevpaneler. Elever i tre senare elevpaneler har tillfrågats om de fått särskilt stöd mellan skolår 3–9. Deras skolgång infaller åren 1992–2004 och de är födda 1982 (blå stapel), 1987 (röd stapel) och 1992 (gul stapel), se diagram 12. Pojkarna dominerar i alla grupperna, men det finns en tendens till att skillnaderna mellan könen minskar.

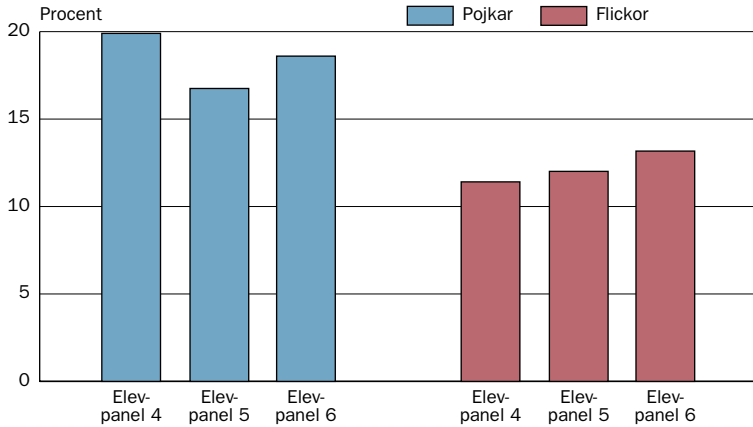
---

⁴⁷ Myndigheten för skolutveckling rapport 3, 2005

⁴⁸ Ors & Nettelbladt 1999 i *Barn som är annorlunda*

⁴⁹ Sundell 2004:4. En studie av samtliga barnavårdsutredningar under ett år i Dalarna visar att 56 procent av barnen var pojkar. Samma andel pojkar visar flera andra studier av barnavårdsutredningar

Diagram 12 Andelen elever som får särskilt stöd, enligt UGU-studien. (Elevpanel 4 är födda 1982, elevpanel 5 är födda 1987 och elevpanel 6 är födda 1992.)

En genomgång av enskilda anmälningar till Skolverket under år 1998 visade att det var fyra gånger vanligare att anmälan avsåg brister i stödet för pojkar än för flickor.

Mognad och könsskillnader

Skillnader i biologisk utvecklingstakt är ett vanligt sätt att förklara skillnader i prestationer.⁵⁰ Ett återkommande resultat i medicinsk forskning är att pojkars hjärnor utvecklas långsammare än flickors.⁵¹ En självklar utgångspunkt för både biologisk och ickebiologisk forskning är den stora spridningen som finns inom grupperna flickor och pojkar. På ett generellt plan är det emellertid fastslaget att flickors hjärnor utvecklas snabbare och att flickorna snabbare blir mottagliga för komplex inläring. Vilken innebörd kan man då lägga i begreppet mognad? Den mänskliga hjärnan utvecklas i etapper. Först utvecklas delarna av hjärnan som kontrollerar de mest grundläggande kroppsliga funktionerna, som t.ex. andningen, och sedan följer de mera avancerade delarna av hjärnan. Hela processen avslutas med att frontalloberna färdigställs. Idén att dessa utvecklingskillnader kan få effekter på elevernas måluppfyllelse kallas i fortsättningen för mognadshypotesen. Enligt den medicinska forskningen kan det vara upp till 1,5 års skillnad i hjärnans mognad mellan en genomsnittlig pojke och flicka, vilket bland annat får betydelse för förmågan till koncentration.⁵²

⁵⁰ Wernersson 2006 med ref. till Svensson 1971, Emanuelsson och Fischbein 1986

⁵¹ För en lättillgänglig genomgång av biologiska könsskillnader, se Gurian 2001 *Boys and Girls Learn Differently*

⁵² Knudsen, i *Kon, karaktärer og karriere*, 2005

Det är uppenbart att fysiologiska förklaringar inte kan användas för att förklara den dynamiska utveckling av könsskillnaderna som är tydlig inom ex. högre utbildningar, men det är ändå intressant att utreda om det finns någon möjlighet att undersöka mognadshypotesen i vår betygstatistik. En viktig förutsättning är att vi samtidigt tar hänsyn till andra faktorer som vi vet påverkar elevernas betygsutfall, exempelvis elevernas socioekonomiska ursprung. Dessutom är det viktigt att det går att renodla den direkta effekten av just mognad och att det inte finns alltför stor slumpmässighet i resultaten.

Ett försök att närma sig frågan är att jämföra könsskillnaden hos den totala populationen med skillnaderna i en kontrollgrupp där pojkarna biologiskt är ett år äldre än flickorna. Kontrollgruppen utgörs av pojkar som är födda i januari och flickor som är födda i december samma år. Alla individer i kontrollgruppen har gått i skolan lika länge och de har alla lämnat skolan vid samma tidpunkt. Den socioekonomiska profilen på eleverna är i det närmaste identisk och det är en lika hög andel av eleverna i kontrollgruppen som har välutbildade föräldrar. Den enda egentliga skillnaden mellan grupperna är just det faktum att pojkarna är mellan 10 månader och ett år äldre än flickorna. Kontrollgruppen är så pass stor att enskilda individer inte kan påverka resultaten och dessutom omfattar studien flera kohorter.

Vad finns det då för möjliga tolkningar av resultaten? Om mognadshypotesen är giltig kan man förvänta sig att könsskillnaderna i kontrollgruppen är lägre än i totalpopulationen, född samma år. Om skillnaden mellan könen utplånas helt kan vi konstatera att pojkarnas långsammare utveckling fullständigt förklarar skillnader i måluppfyllelse mellan könen. Om mognadshypotesen är fullkomligt felaktig, dvs. om skillnaden mellan kontrollgruppen och totalpopulationen är noll, kan vi dra slutsatsen att pojkarna inte mognar långsammare än flickor och att mognadshypotesen inte har någon bäring på könsskillnaderna i måluppfyllelse. Om skillnaderna mellan könen uteslutande berodde på det sociala sammanhanget, oavsett om vi talar om ”antipluggkultur” eller pojkarnas anpassning till föräldrade maskulinitetskoncept och en könsuppdelad arbetsmarknad, så borde skillnaden mellan kontrollgruppen och totalpopulationen vara noll eftersom könsrollernas och genusystemets påverkan borde vara oberoende av elevens födelsemånad. Utgångspunkten för jämförelsen blir betygen i grundskolan. Jämförelsen görs alltså långt efter skolstarten. Fördröjningen mellan skolstarten och betygen gör att vi kan utesluta att skillnaderna endast är tillfälliga.

Diagram 13 En jämförelse av betygsskillnaden mellan kontrollgrupp och totalpopulation (i kontrollgruppen är pojkarna ca ett år äldre)

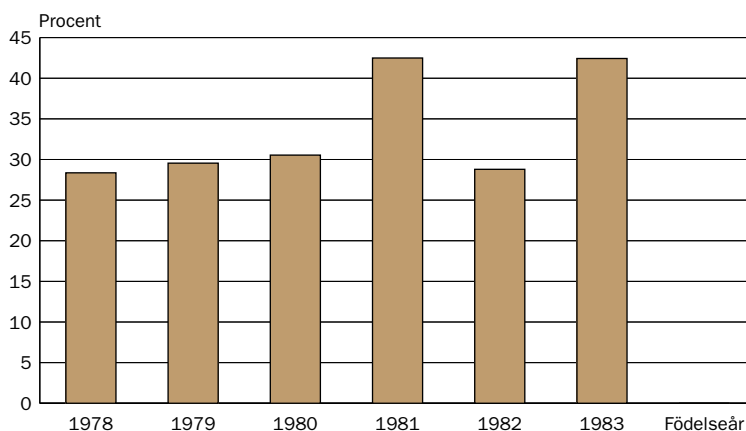
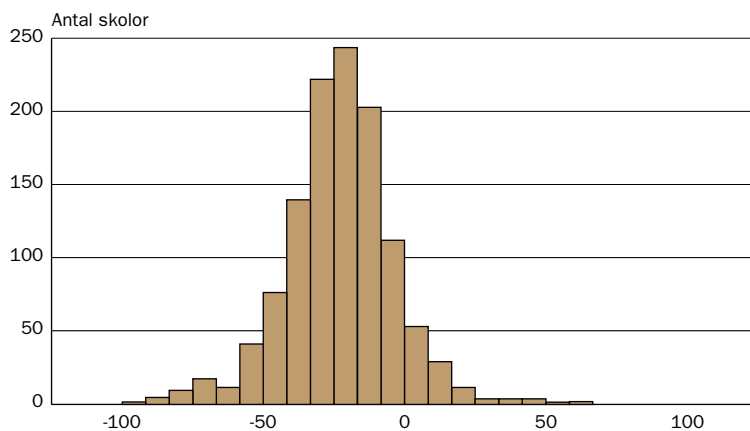

Diagram 13 visar skillnaden mellan kontrollgruppen och totalpopulationen. Figuren visar att ungefär 30 procent av skillnaderna faktiskt försvinner när pojkarnas biologiska ålder på experimentell väg tillåts öka med nästan ett år. Hypotesen att det finns en mognadseffekt som påverkar elevernas resultat i grundskolan får ett tydligt stöd i den här studien. Det är rimligt att anta att pojkarnas långsammare utvecklingstakt får effekter som kan avläsas långt efter skolstart. Mellan 30 till 40 procent av könsskillnaderna försvinner när vi på experimentell väg låter pojkarnas ålder öka med ett år. Naturligtvis skulle en motsvarande mätning mellan flickor, födda tidigt respektive sent på året också visa på resultatskillnader. Här har vi alltså till den generella mognadseffekten *inom* könen lagt till en könsskillnad. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att mognadseffekten ensamt inte kan förklara hela skillnaden mellan könen, och att det finns en slumpmässig variation mellan de olika åren som gör att vi inte kan avge någon exakt uppskattning av effektens storlek.

Könsskillnader mellan skolor och kommuner

En annan aspekt är den enskilda skolans betydelse. Resultaten som presenterats så här långt visar den nationella bilden, men frågan är om det kan finnas skillnader på skolnivå som döljs under de nationella siffrorna? Är könsskillnaderna lika stora på alla skolor, eller finns det skolor som avviker från den generella resultatbilden? Storleken på könsskillnaderna varierar på skolnivå, vilket illustreras i diagram 14.

Diagram 14 Könsskillnaden i meritvärde på skolnivå (2001)

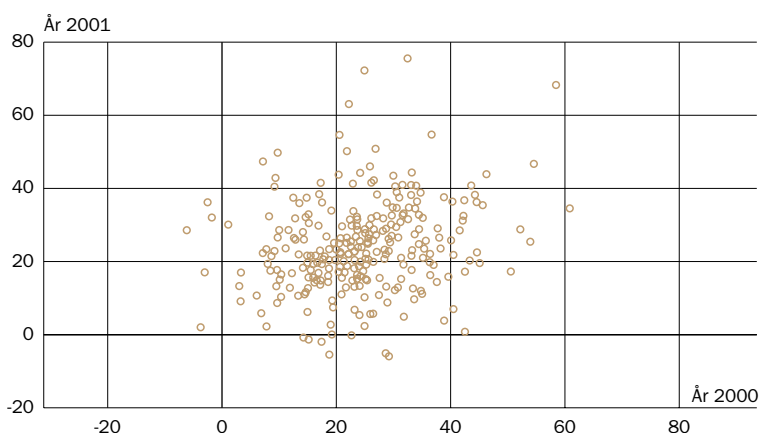
Siffrorna i diagram 14 baseras på en flernivåmodell som predicerar elevernas betyg deras socioekonomiska bakgrund, kön och födelseland. Målsättningen är att konstanthålla för andra betygseffekter som inte är kopplade till elevernas kön. Utifrån denna modell har meritvärdesskillnaden mellan pojkar och flickor skattats på skolnivå. En granskning av diagram 14 leder lätt till slutsatsen att den enskilda skolan spelar stor roll eftersom könsskillnaderna varierar så pass mycket även efter det att vi konstanthållit för andra faktorer som påverkar elevernas måluppfyllelse. En sådan slutsats är emellertid något förhastad. Beräkningar visar att det statistiska sambandet mellan en skolas könsskillnad år ett och år två är försumbar. Slutsatsen när vi studerar skolnivån blir att betygsskillnaden mellan pojkar och flickor varierar över tid. En skola som har en kraftig betygsskillnad mellan pojkar och flickor under år ett, kan ha en helt annan situation år två.

Det finns visserligen exempel på skolor med systematiskt avvikande nivåer på könsskillnaderna, men resultaten visar att diskussionen måste föras på systemnivå. Könsskillnaderna i måluppfyllelse är ett nationellt fenomen som inte är begränsat till några speciella skolor eller några speciella elevgrupper. För den enskilda skolan verkar det vara svårt att regelmässigt bryta det nationella mönstret.

En angränsande fråga gäller problemets regionala dimension. De största genomsnittliga könsskillnaderna finns i glesbygdskommunerna i norra Sverige. I enstaka kommuner är det inte ovanligt med meritvärdesskillnader på över 70 meritvärdespoäng. Ur ett longitudinellt perspektiv är det emellertid uppenbart att könsskillnaderna mätta på kommunnivå, i likhet med skillnaderna mätta på skolnivå, varierar en hel del. Diagram 15 visar att skillnaderna på kommun-

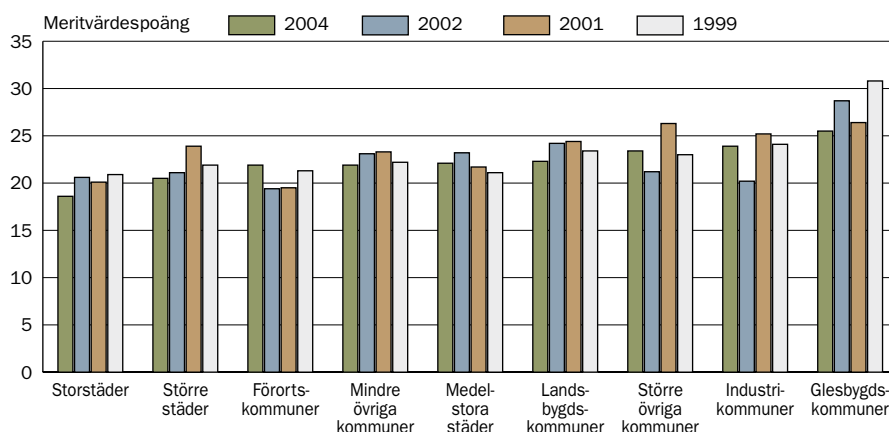
nivå tenderar att variera över tid. Av det skälet är det, ur ett systemperspektiv, svårt att peka ut en grupp kommuner och hävda att de generellt har större könsskillnader än andra. Glesbygdskommunerna har få elever och det är helt naturligt att det uppstår stora fluktuationer. För en enskild kommun kan könsskillnaderna variera mellan 10 till 60 meritvärdespoäng från ett år till ett annat.

Diagram 15 Könsskillnadernas storlek på kommunnivå år 2000 och 2001

Med hänsyn taget till dessa reservationer kan man ändå dra slutsatsen att könsskillnaderna generellt är något större i glesbygdskommunerna. Diagram 16 visar att den genomsnittliga könsskillnaden är större i glesbygds- och industrikommuner, medan den är lägst i storstadskommunerna.

Diagram 16 Genomsnittlig könsskillnad på kommungruppsnivå (räknad på samtliga elever)

Vilken vikt ska då den regionala dimensionen tillskrivas? Ska pojkarnas lägre målpuppfyllelse ses som ett renodlat glesbygdsproblem? Diagram 17 visar könsskillnadernas spridning på skolnivå. Figuren innehåller boxplottar, som visar spridning i en dataserie. Linjen i mitten visar medianvärdet, medan ”boxarna” tillsammans innehåller 50 procent av alla observationer. De övriga 50 procenten illustreras av ”klamrarna” som sticker ut från boxen.

Diagram 17 Könsskillnaden mätt på skolnivå uppdelat på kommuntyp

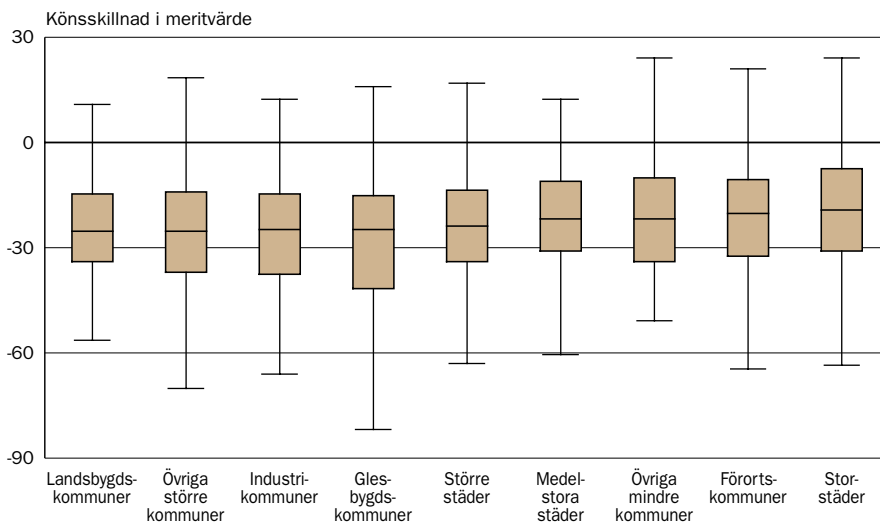

Diagram 17 visar att det finns mycket stora skillnader inom kommungrupperna. Det finns skolor i förortsområden med stora könsskillnader och på motsvarande sätt finns det glesbygdsskolor som uppvisar små könsskillnader. Skolans geografiska placering är alltså inte av helt avgörande betydelse för nivån på könsskillnaderna.

För att ytterligare illustrera den regionala dimensionens betydelse kan beräknas hur könsskillnaderna förändras om glesbygdsområdena exkluderas i beräkningarna av det nationella genomsnittet. På så sätt ges möjlighet att göra en enkel kontroll av den regionala dimensionens betydelse för den sammanlagda bilden. Skulle könsskillnaderna minska dramatiskt när glesbygdselever plockas bort är det ett tecken på att skillnaderna är koncentrerade till glesbygdsområdena. Diagram 18 visar hur könsskillnaderna förändras när eleverna från gles-, landsbygds- och industrikommunerna successivt lyfts bort ur dataunderlaget.

Diagram 18 Skattning av könsskillnaden med och utan elever från gles-, landsbygds- och industrikommuner

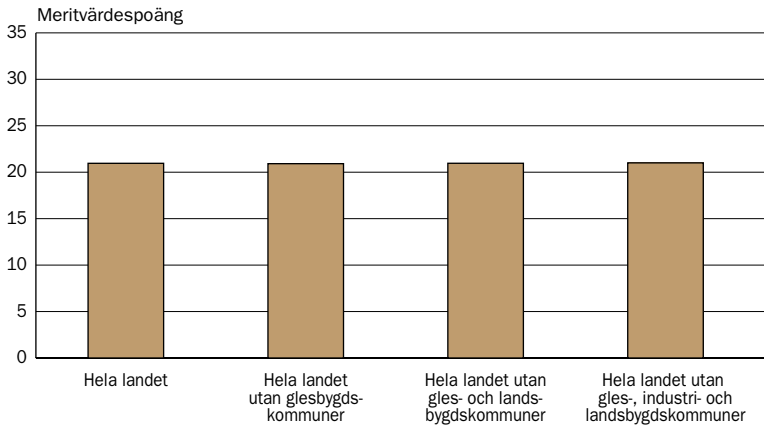

Diagram 18 visar att den nationella resultatbilden förblir oförändrad även om man avlägsnar alla elever som bor i en glesbygd, landsbygd eller bruksort (sammanlagt var det ca 18 procent av alla elever bodde i någon av de nämnda kommuntyperna under det aktuella året). Totalt blir den beräknade nivån på könsskillnaderna ett par promille lägre när man plockar bort alla elever som bor i glesbygd. Även om könsskillnaderna genomsnittligt är något större ute på landsbygden så är det fel att förlägga hela problematiken till dessa områden. Könsskillnaden i måluppfyllelse är ett nationellt fenomen som i stort inte påverkas av betygsutvecklingen i Sveriges gles- eller landsbygdskommuner. Det hindrar inte att de något större könsskillnader som finns i vissa glesbygds- och industrikommuner är en viktig fråga för dessa kommuner att hantera.

Sammanfattning

Pojkarna når cirka 90 procent av flickornas måluppfyllelse i grundskolan. Det gäller under den undersökta perioden 1988–2005 och oavsett socioekonomisk bakgrund. Könsskillnaderna är störst i bild, hemkunskap och svenska och minst i teknik och matematik. Pojkarna är endast bättre i ämnet idrott och hälsa. Fler pojkar får särskilt stöd i grundskolan än flickor, vilket bland annat kan bero på att vissa svårigheter är vanligare bland pojkar.

Skillnaderna bekräftas också av de nationella provresultaten, där flickor får bättre resultat i svenska och engelska, medan resultaten i matematik är lika för pojkar och flickor. Flickor förbättrar emellertid sina betygsresultat i förhållande till proven medan pojkar får en sämre utdelning i betygen i relation till sina provresultat. I detta avseende bekräftar våra resultat det som såväl Skolverkets

som andra studier pekat på. En förklaring till det kan vara att flickorna presterar bättre än pojkar även på andra bedömningstillfällen som enligt läroplanen ska vägas in i betygen.

I de internationella studierna är skillnaderna till flickornas fördel mindre. Pojkar har oftast haft ett litet försprång i matematik och naturvetenskap, medan flickorna visar bättre resultat än pojkarna i läsförståelse. Skillnaderna i matematik till pojkarnas fördel har varit små och mindre i Sverige än i det internationella genomsnittet. I läsförståelse är det tvärtom – flickorna presterar bättre än pojkar och Sverige tillhör de länder där könsskillnaderna till flickornas fördel är störst.

Könsskillnaderna tycks sammanfattningsvis vara ett nationellt fenomen som är svårt att bryta för en enskild skola. Skillnaderna mellan könen kan variera på en enskild skola från ett år till ett annat. Glesbygden uppvisar något större könsskillnader, men inte heller den regionala dimensionen har någon kraftig effekt kvantitativt sett. Könsskillnaderna i glesbygds- och industrikommuner är självfallet ett problem att fundera över för de berörda kommunerna. Poängen i denna studie är emellertid att det inte påverkar den nationella bilden nämnvärt. Till olika orters skilda studietraditioner återkommer vi längre fram, i samband med gymnasieskolans resultat. Vi återkommer också till diskussionen om en eventuell ökad kvinnodominans bland skolans personal skulle kunna påverka resultaten.

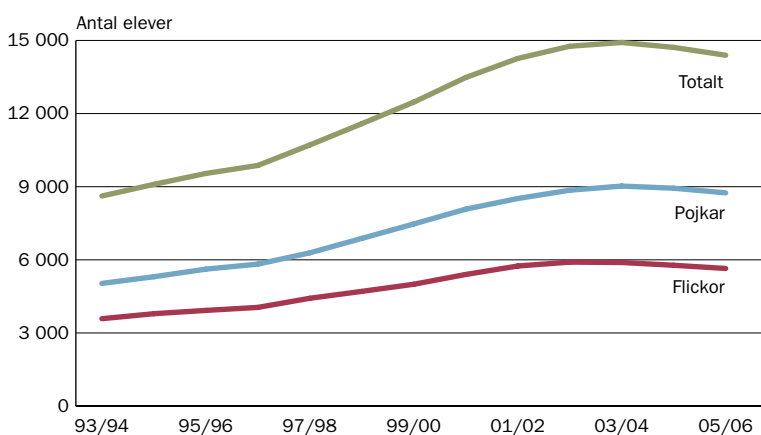
Särskolan och pojkarna

Aktuella trender inom särskolan

Barn som bedöms inte kunna nå grundskolans mål för att de har en utvecklingsstörning ska tas emot i särskolan. Det gäller också barn som fått ett betydande och begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada samt barn med autism eller autismliknande tillstånd (Skollagen [1985:110] 1 kap. 5 och 16 §§). Mottagandet av ett barn i särskola kräver en noggrann prövning med utredningar om barnet har en utvecklingsstörning eller andra svårigheter som ger rätt till särskoleplacering. Utredningarna ska omfatta såväl medicinska, psykologiska som pedagogiska aspekter på barnets svårigheter.

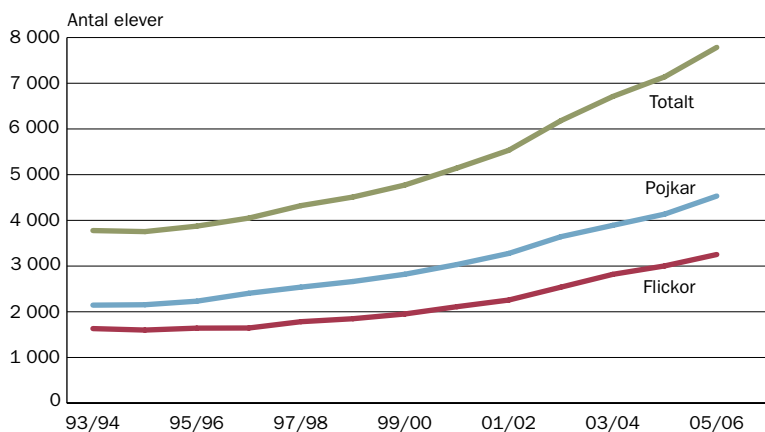
Särskolan omfattar obligatorisk särskola (grundarskola och träningskola), samt gymnasiesärskola (nationella, specialutformade och individuella program).

Diagram 19 Antal elever i den obligatoriska särskolan 1992/93–2005/06

Antalet inskrivna elever i särskolan har ökat under hela nittioalet. Ökningen gäller såväl grundarskolan, träningskolan som gymnasiesärskolan. En ökning av elevantalet har också skett i grundskolan, men ökningen i grundarskolan är förhållandevis mycket större. Medan elevökningen i den obligatoriska skolan läsåren 1992/93–2002/03 var 19 procent, var motsvarande ökning i den obligatoriska särskolan 80 procent. Mellan läsåren 2001/02–2003/04 ökade andelen elever i särskolan från 1,33 procent till 1,41 procent av det totala antalet elever i grundskoleåldern. De senaste åren har en viss avmattning i ökningen skett.

Diagram 20 Antal elever i gymnasiesärskolan 1992/93–2005/06

Andelen elever i särskolan ökar under skoltiden; ju högre skolår, desto fler elever återfinns i särskolan. Hälften av de elever som vid 16/17 års ålder avslutar den obligatoriska särskolan har tidigare gått i grundskolan. Ökningen av elever i grundsärskolan kommer de närmaste åren att påverka gymnasiesärskolan, där vi alltså nu ser en motsvarande elevökning.

Orsakerna till att allt fler barn tas emot i särskolan är med största sannolikhet flera och har diskuterats i flera studier.⁵³ Under de senaste decennierna har särskolan och grundskolan kommit närmare varandra genom att särskolan under åren 1988–1995 fördes över från landstingen till primärkommunerna. Det innebär bland annat att de båda skolformerna ofta har en gemensam skolledning och att särskolan vanligen är belägen i omedelbar anslutning till grundskolan. Mottagandet i särskolan har därmed avdramatiserats. En nackdel är att utredningar och bedömningar spritts till fler personer och därmed till fler ovana handläggare. Under nittioalet försvann många specialpedagoger och andra stödresurser.⁵⁴ Det är troligt att dessa förändringar, liksom de stora elevkullarna som just passerat grundskolan, inneburit påfrestningar som sammantaget har bidragit till ökningen i särskolan. Samtidigt kan konstateras att ökningen är ojämnt geografiskt fördelad i kommunerna.⁵⁵

Den under senare decennier förändrade synen på kunskap ses också som en bidragande orsak till ökningen. De läroplaner och kursplaner som kom i

⁵³ Blom 1999:28, Skolverket 2000, Tideman 2000

⁵⁴ Enligt Skolverkets jämförelsetal 1998 minskade lärartimmarna för specialundervisningen med 28,6 procent åren 1991/92–1997/98. Den ”vanliga” undervisningen ökade under motsvarande tid med 1,7 procent

⁵⁵ Skolverkets lägesbedömning 2004, Rapport 249, 2005, Rapport 264

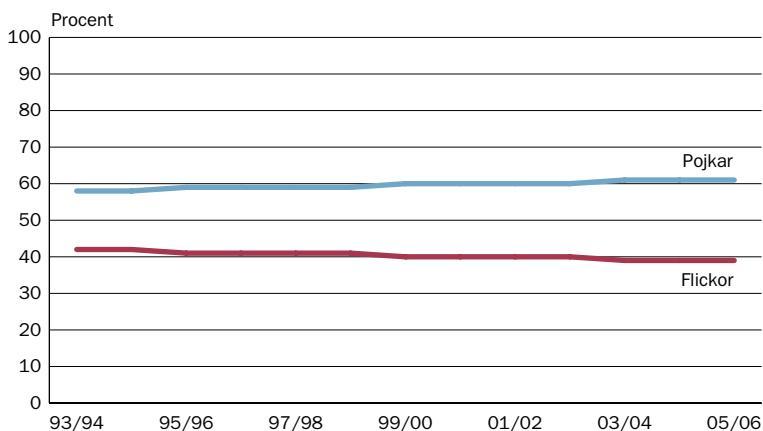
början av nittiotalet anger tydliga mål för vilken kunskapsnivå som krävs av eleverna. Eleverna förväntas dessutom arbeta självständigt, problemlösande och individuellt. Dessa arbetssätt ställer större krav på eleverna och på lärare när det gäller att se och möta elevers olikheter. Elever i behov av ordning, struktur och arbetsro kan, om lärare inte räcker till för att tillmötesgå detta, få det svårare. Elevers och skolors resultat har också synliggjorts på ett tydligare sätt under senare år, vilket indirekt kan påverka skolors intresse av att föreslå särskoleplacering. Förändringarna i skolsystemet och dess nuvarande villkor och förutsättningar kan bidra till att elever med lindrig utvecklingsstörning som bedöms inte få tillräckligt stöd i grundskolan, erbjuds skolgång i särskolan.

En annan förändring i elevkretsen under senare år är att fler elever med diagnoser som DAMP/ADHD, autism och med koncentrationssvårigheter går i särskolan, liksom elever med emotionella svårigheter.⁵⁶ Det förekommer också, enligt Skolverkets undersökningar, att elever som inte har utvecklingsstörning enligt gällande bedömningspraxis återfinns i särskolan.⁵⁷

Andelen pojkar är konstant

Andelen pojkar i särskolan har under tioårsperioden 1995/96 till 2004/05 legat konstant på cirka 60 procent.

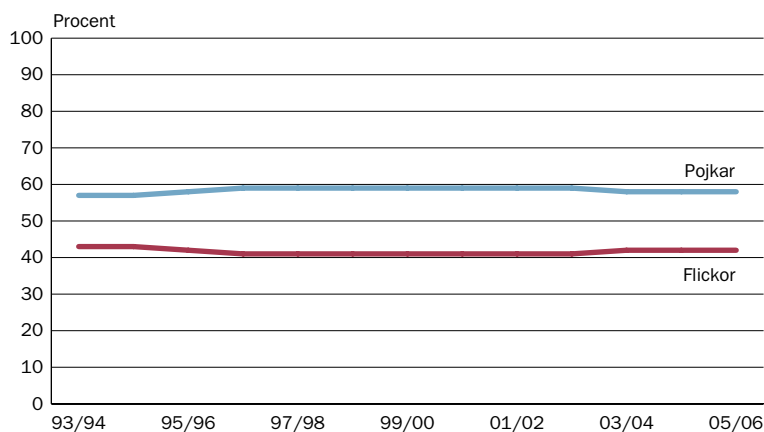
Diagram 21 Andel pojkar och flickor i den obligatoriska särskolan 1992/93–2003/04

⁵⁶ Blom 1999:28

⁵⁷ Skolverket 2000a

Diagram 22 Andel pojkar och flickor i gymnasiesärskolan 1993/94–2003/04

En orsak till att pojkarna är flera är att det föds fler pojkar än flickor med utvecklingsstörning. Under år 1982 var 56,3 procent av de utvecklingsstörda män. Den manliga dominansen uppges vara i stort sett lika i hela landet och bilden är densamma internationellt. Övervikten av män gäller för alla åldrar men är särskilt markant under skolexamen. Samma förhållande finns inom alla grader av utvecklingsstörning. För måttligt och framför allt gravt utvecklingsstörda beror könsskillnaden delvis på att pojkar oftare än flickor drabbas av hjärnskador av olika art. Oavsett grad av utvecklingsstörning torde en stor del av könsskillnaden förklaras av att vissa genetiska skador och kromosomrubbingar drabbar pojkar oftare än flickor.⁵⁸

Ovan har påpekats att fler barn med neuropsykiatriska diagnoser finns i sarskolan. Det beror i sin tur på en ökning av diagnostiserade barn med sådana symtom. I denna grupp finns också en övervikt av pojkar. Ungefär två till tre gånger så många pojkar som flickor har ADHD. Flera författare menar dock att flickor är mindre utagerande och därför oftare undgår diagnos.⁵⁹

Sammanfattning

Ökningen av elever i sarskolan är påfallande och kommer att vara särskilt märkbar i gymnasiesarskolan de kommande åren, då grundarskolors stora kullar fortsätter in i gymnasiesarskolan. Orsakerna till ökningen beror sanno-

⁵⁸ Grünwald, red. *Medicinska omsorgsboken* 1998, 3–6 procent barn i skolexamen har ADHD; Sonnander, Emanuelsson och Kebbon. I en studie av 9 108 barn i åldrarna 12 och 13 år, som följdes under en sjuårsperiod, bedömdes 1,45 procent ha lätt utvecklingsstörning. Bland barnen som bedömdes som utvecklingsstörda var 1,61 procent pojkar och 1,29 procent flickor.

⁵⁹ Gillberg 2005, Duvner 1998

likt på ett flertal faktorer, som tydliggjorda kunskapskrav i skolan, en ökad geografisk och arbetsmässig närhet mellan grundskola – särskola samt en ökad diagnostisering av barn med neuropsykiatriska störningar. Andelen pojkar i särskolan ligger konstant omkring eller strax under 60 procent. Orsakerna till att fler pojkar skrivs in i särskolan är såväl sociala/samhälleliga som medicinska/biologiska. En intressant fråga är vilken betydelse biologiska skillnader mellan pojkar och flickor har för skillnaderna i skolmisslyckanden och hur detta kan kompenseras av skolan.

Gymnasieskolan

Alltsedan läroverkens tid har gymnasieskolan varit en könsuppdelad skolform. Från början var läroverken en skola enbart för bättre beställda gossars förkovran, medan flickor gick i flickskolor för högre utbildning. Trots att flickor efter hand tilläts gå i högre allmänna läroverk tillsammans med pojkar och trots den sammanhållna gymnasieutbildning som tillkom med Lgy 70, då fackskolan, yrkesskolan och läroverket slogs samman, har gymnasieskolans elevsammansättning fortsatt att präglas av elevernas kön och sociala bakgrund.

En könssegregerad skolform

I samband med införandet av programgymnasiet år 1994 ersattes de dåvarande linjerna av program. De nationella programmen hade bredare ingångar än linjegymnasiet och samtliga program fick en kärna av allmänna ämnen. Tanken var att alla program skulle förbereda både för vidare studier och för samhällslivet. De 3-åriga teoretiska gymnasielinjerna gjordes om till studieförberedande program och de yrkesinriktade linjerna samt ett stort antal specialkurser omarbetades till yrkesförberedande program. Dessutom finns i den gymnasieskola som följer Lpf 94 specialutformade och individuella program. Inom de nationella programmen kan finnas nationellt eller lokalt fastställda inriktningar. Eftersom omorganisationen innebar ett delvis nytt innehåll motsvarar programmen inte helt och hållet de tidigare linjerna. Vissa program är sammanslagningar av delar av de tidigare linjerna, några är helt nyskapade medan andra till stora delar har samma innehåll som tidigare.

I den gymnasieskola som följer läroplanen Lpf 94 väljer mer än hälften av de studerande en studieförberedande utbildning. Framför allt gäller detta kvinnor i storstadsområden. I glesbygder väljer män i stor utsträckning program med obligatorisk arbetsförlagd utbildning, (APU), dvs. yrkesförberedande program.⁶⁰

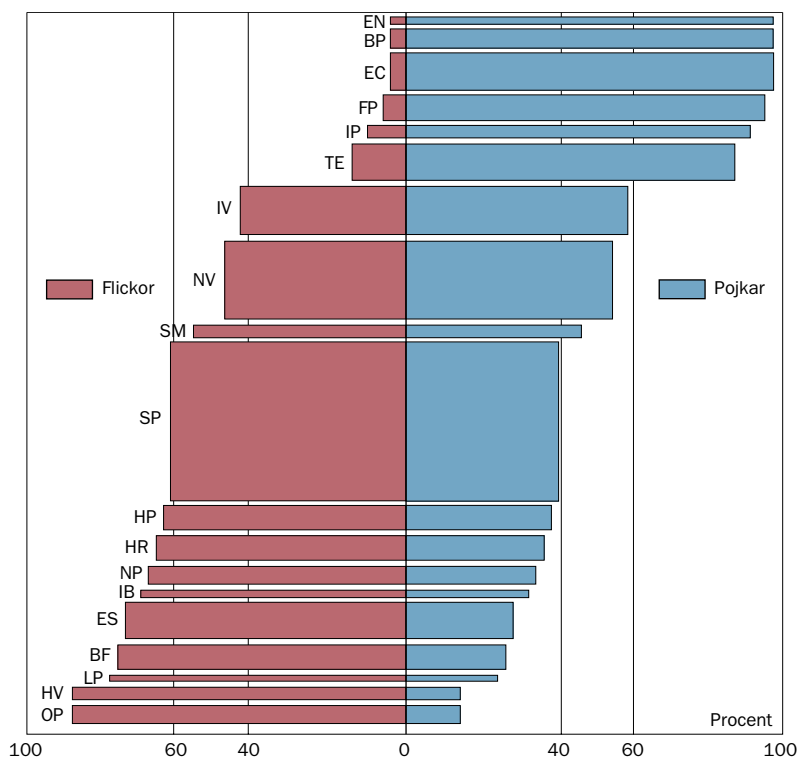
Könsfördelningen i gymnasieskolan är särskilt ojämn på de yrkesförberedande linjerna/programmen. Elevernas val är tydligt influerade av yrkenas traditionella könsmärkning.

---

⁶⁰ Skolverket 2000, Rapport 223

Diagram 23 Andel kvinnor (rosa) och män (blå) på gymnasieskolans olika utbildningar hösten 2004. Redovisning efter utbildningens innehåll oavsett huvudman och form för elever som samma år gått direkt från grundskolan. Procent, kvinnor är röda och männen blå

Av diagram 23 framgår bl.a. att fler kvinnor totalt sett väljer studieförberedande program. Av diagrammet framgår också att det finns sju program där män är överrepresenterade medan kvinnorna är överrepresenterade på nio program. Några av de mansdominerade programmen har emellertid den mest extrema könsfördelningen. Det finns med andra ord en högre andel män på de kvinnodominerade programmen, medan det finns en lägre andel kvinnor på de mansdominerade. Denna bild stämmer väl med resultaten i artikeln *I korsningen mellan kön och klass*, i vilken konstateras att könsskillnaderna är större i lägre sociala skikt, det vill säga att döttrar och söner till arbetsklassfraktioner är överrepresenterade på yrkesförberedande program som har en skev könsfördelning.⁶¹ Differentieringen mellan könen inom högre sociala skikt sker inte i samma utsträckning via gymnasievalet – här samlas man framför allt på det

⁶¹ Lidegran, Börjesson, Nordqvist och Broady 2006

naturvetenskapliga programmets naturvetenskapliga gren/inriktning – utan uppdelningen sker först i högskolan. För elevernas gymnasieval har föräldrarnas utbildningstillgångar större betydelse än föräldrarnas ekonomiska resurser. Men även ortens geografiska läge och kontext påverkar elevernas val.

Könssegregeringen över tid

Har skillnaderna mellan könen linje/programval minskat under de senaste åren? Det kanske enklaste sättet att undersöka den frågan är att använda ett olikhetsindex (dissimilarity index), som visar graden av jämlikhet/ojämlikhet. Det beräknade indexet kan anta värden mellan 0 och 1, där 0 innebär att det finns lika många flickor som pojkar på de olika gymnasieprogrammen. Ett indexvärde på 1 beskriver ett tillstånd av fullständig segregation då flickor och pojkar läser helt olika gymnasieprogram.

Diagram 24 Segregationsindex över könsfördelningen i gymnasieskolan

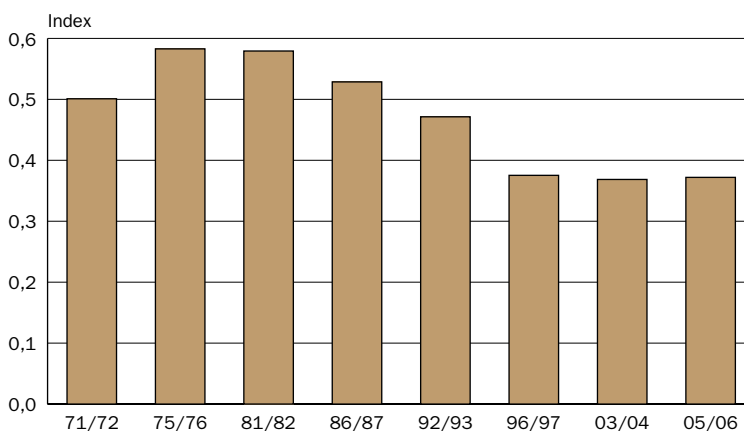
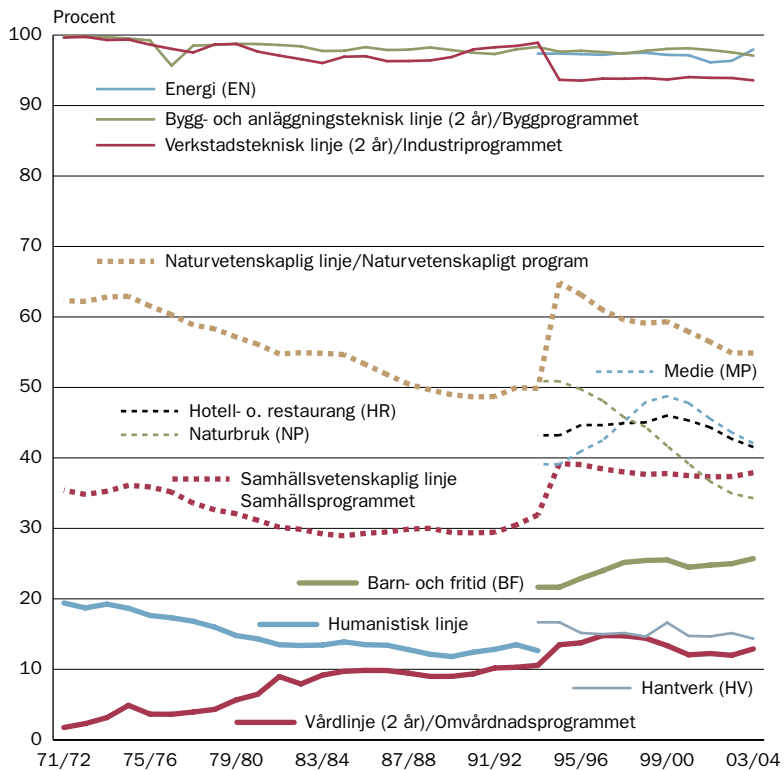

Diagram 24 visar hur könssegregeringen inom gymnasieskolan har utvecklats under de senaste 30 åren. Den svenska gymnasieskolan har blivit mindre köns-segregerad sedan tidigt 70-tal. I mitten av 70-talet ökade segregationsgraden något innan den började gå tillbaka i mitten av 80-talet. Införandet av programgymnasiet i mitten av 90-talet medförde en tydlig minskning av nivåerna på segregationsindexet, som föll tillbaka till strax under 0,4. Förklaringen till denna minskning är att fler elever samlades på de stora studieförberedande programmen S och N som har en förhållandevis jämn könsfördelning. Med utgångspunkt i olikhetsindexet kan det kännas lockande att dra optimistiska slutsatser om könssegregeringens utveckling inom svensk gymnasieskola. Inn-

an vi drar några definitiva slutsatser av diagrammet är det emellertid viktigt att fördjupa analysen av gymnasieskolan. Diagram 25 visar hur könsfördelningen på ett urval av gymnasielinjer/program förändrats under de senaste trettio åren. Urvalet är gjort med avsikt att visa spridningen av könsfördelningen.

Diagram 25 Andelen män på olika gymnasielinjer/program

Programmen har vanligtvis en mycket tydlig och beständig könsmärkning. De studieinriktade utbildningarna hade tidigt en övervikt av män, men under de senaste 25 åren har andelen kvinnor ökat successivt. Redan i början av 1980-talet var det fler kvinnor än män som studerade på studieinriktade utbildningar, medan män dominerar på de yrkesinriktade utbildningarna. Numera är det endast de tre programmen hotell och restaurang, naturvetenskap och media som håller sig i intervallet med max 60 procent överrepresenterat kön/minst 40 procent underrepresenterat kön som brukar användas som ett kvantitativt nyckeltal i jämställdhetssammanhang.

Under hela tidsperioden fanns det, totalt sett, fler män än kvinnor som studerade på de yrkesinriktade linjerna/programmen. Redan vid första anblicken är det tydligt att det inte har hänt speciellt mycket på de yrkesförberedande programmen som är inriktade emot den traditionellt manliga arbetsmarknaden inom exempelvis bygg, verkstad/industri, el, fordon, etc. Dessa program innehåller nästan en tredjedel av alla män som studerar på gymnasiet. Bland de kvinnodominerade utbildningarna är det framförallt vårdlinjen/omvårdnadsprogrammet som sticker ut. Under tidigt 1970-tal hade vårdlinjen 20–50 gånger så många kvinnor som män. Sedan dess har andelen män ökat markant. På omvårdnadsprogrammet, som i stort sett är en sammanslagning av vårdlinjen och sociala servicelinjen, går det ungefär sju kvinnor på varje man.

Naturbruksutbildningen är speciell eftersom den har gått från att ha varit mansdominerad till att bli kvinnodominerad. I början av 1970-talet gick det tre gånger fler män än kvinnor på utbildningen, men i mitten av 2000-talet hade könsbalansen förskjutits så att det gick dubbelt så många kvinnor som män på naturbruksprogrammet. Under hela perioden ökade andelen kvinnor successivt, och i mitten av 1990-talet blev kvinnorna i majoritet. Denna tyngdpunktsförskjutning hänger samman med en förändring av innehållet i utbildningen.⁶² Djurvård, trädgårdskurser och hästhållning har successivt tillkommit och dessa kurser/inriktningar har till största delen intresserat kvinnorna.

De flesta gymnasieutbildningar har dock en könsfördelning som brukar vara relativt konstant. Naturbruksprogrammets utveckling är ett undantag. Den främsta orsaken till att det beräknade segregationsindexet har minskat är reformeringen av gymnasieskolans organisation. I den nuvarande organisationen går ett stort antal elever på studieförberedande program som är förhållandevis jämställda.

Skälet till att segregeringen mellan könen har minskat är alltså inte att eleverna har börjat göra mer otraditionella val. Tendensen under de senaste åren tyder snarare på att några program håller på att bli mera könssegregerade (bl.a. handel och administration, hotell och restaurang, estetiska, livsmedel). Fortfarande är elevsammansättningen på de yrkesförberedande programmen formad av den könsuppdelning som präglar arbetsmarknaden.

I den nya gymnasieskolan försvann många linjer som främst attraherade kvinnor, t.ex. sociala linjen, konsumtionslinjen och sociala servicelinjen. Detta kan ha fått effekter för kvinnors val av program. Det finns exempel på län där man valt att minska tillgängligheten genom att endast ge omvårdnadsprogram-

---

⁶² Naturbruksprogrammet motsvaras av Jordbrukslinjen, Skogsbrukslinjen och Trädgårdslinjen

met på enstaka orter. Många kvinnor som tidigare kanske hade valt en yrkeslinje kan därmed ha lockats över till studieförberedande program.⁶³ Det är ett exempel av flera på strukturella orsaker som påverkat den nuvarande könsfördelningen.

Avbrott och könsskillnader

Det är problematiskt att jämföra de tidigare linjerna och de nuvarande programmen. Programmens sammansättning av kurser och ämnesinnehåll ser ofta annorlunda ut, jämfört med linjerna. Vi har därför valt att i möjligaste mån undvika sådana jämförelser. Istället har vi jämfört å ena sidan alla yrkesförberedande och å andra sidan alla studieförberedande utbildningar. Dessutom följer vi betygsutvecklingen i några kärnämnen. Till förändringarna med programgymnasiet 1994 hörde emellertid också en övergång från ett relativt till ett målorienterat betygssystem, vilket bidrar till svårigheterna när det gäller att jämföra betygsutvecklingen över tid.

Idag börjar så gott som alla; 98 procent i gymnasieskolan trots att den är en frivillig skolform.⁶⁴ Kvinnorna fullföljer utbildningen i större omfattning än männen; 78 procent av kvinnorna som började sin utbildning höstterminen år 2000 erhöll ett slutbetyg inom fyra år. Motsvarande siffra för männen var 72 procent.

Av diagram 26 framgår att kvinnor och män som väljer otraditionellt ur ett könsperspektiv oftare tenderar hoppa av, något som också bekräftas i en rapport från Skolverket 2002.⁶⁵ I rapporten, som redovisar en uppföljning av elever födda 1978, 79 och 80, visades också att avhoppet i regel gjordes under gymnasieår 3. Enligt studien var det mindre vanligt att elever av underrepresenterat kön kunde etablera sig i ett målyrke efter utbildningen (definierat med utgångspunkt i deras utbildning). Bland dem som var födda 1980 hade 62 procent av kvinnorna och 51 procent av männen nått grundläggande behörighet till högskolestudier.⁶⁶ De flesta avbrotten för kvinnor uppmättes inom energi- och fordonsprogrammet. Risken för att eleverna slutar gymnasieskolan utan att få slutbetyg är naturligtvis stor i samband med avhopp.

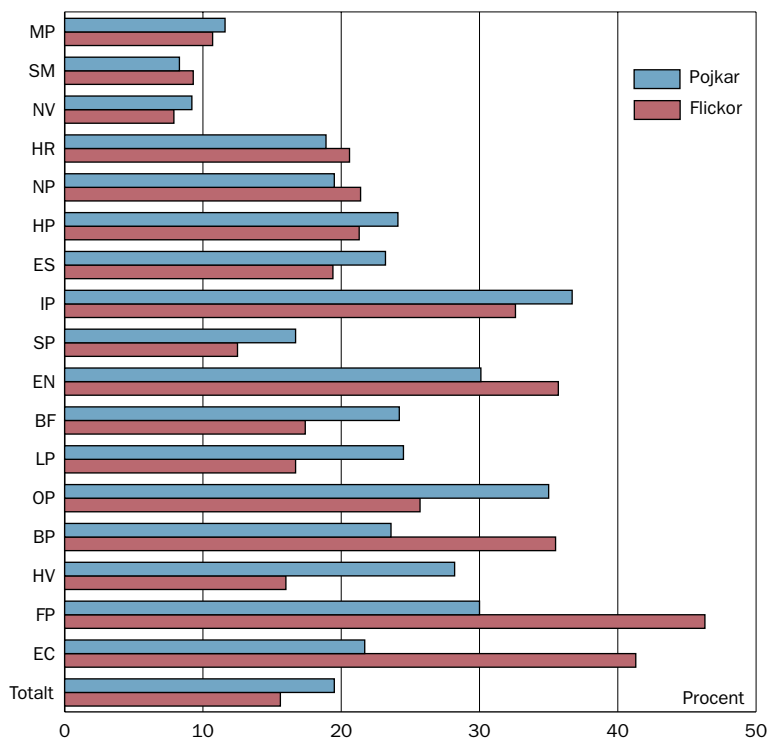
---

⁶³ Arnman & Järnek 2006

⁶⁴ Skolverket Rapport 223, 2002

⁶⁵ A.a.

⁶⁶ A.a.

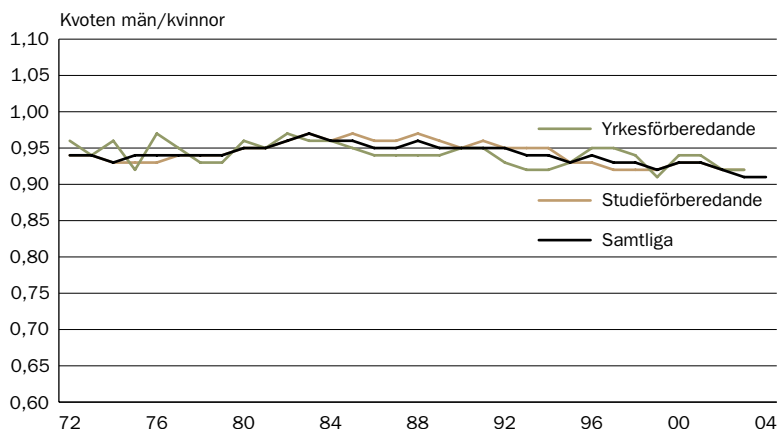
Diagram 26 Andelen pojkar och flickor som avbryter programmen.

Betygen och könsskillnader

Kvinnorna hade läsåret 2004/05 en genomsnittlig betygspoäng på 14,7, medan männens betygspoäng var 13,4.⁶⁷ Männen når, precis som i grundskolan, ungefär 90 procent av kvinnornas resultat när vi beräknar kvoten mellan männens och kvinnornas genomsnittliga betygspoäng. Rent generellt är det svårt att se några tecken på att männen kommer ikapp kvinnorna under gymnasietiden. Snarare går trenden åt motsatt håll sedan tillkomsten av programgymnasiet. Under början och mitten av 1980-talet låg könsskillnaderna i betyg på en lägre nivå än vad de gör i dag.

⁶⁷ Betygspoängen beräknas : kurspoäng gånger betygen delat med den sammanlagda kurspoängen

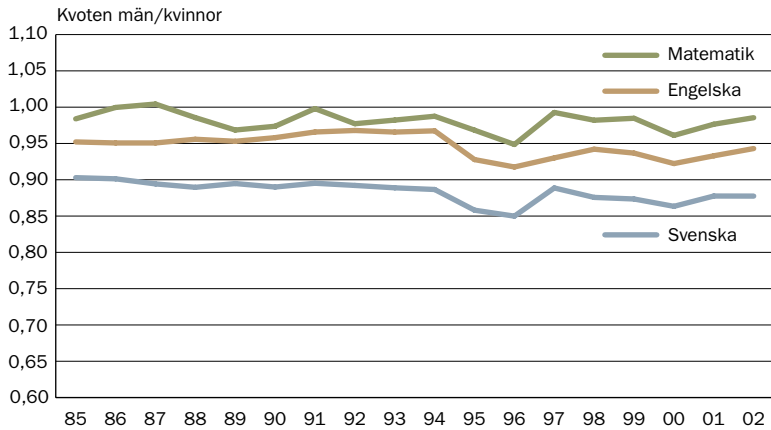
Diagram 27 Kvoten mellan männens och kvinnornas genomsnittliga gymnasiebetyg, respektive genomsnittlig betygspoäng, uppdelat på studieförberedande, yrkesförberedande och totalt

De flesta programmen har en könsskillnad som ligger i intervallet mellan 0,90–0,92. På naturvetenskapsprogrammet är könsskillnaderna något mindre. Pojkarna på naturvetenskapsprogrammet når i genomsnitt 95 procent av flickornas resultat läsåret 2004/05. Betygsutvecklingen har sett likartad ut på både de yrkes- och de studieförberedande programmen.

Betygsutvecklingen i engelska, svenska och matematik kan följas från år 1985. Utvecklingen i de tre ämnena visar att skillnaderna mellan könen till kvinnornas fördel är störst i ämnet svenska. Männerna når 90 procent eller mindre av kvinnornas betyg i svenska. Minst är skillnaden i matematik, medan engelska intar ett mellanläge. Utvecklingen i diagram 28 visar att kvinnorna tenderar att ha ett litet försprång även i det ämnet.

Diagram 28 Kvoten mellan mäns och kvinnors gymnasiebetyg uppdelade ämnesvis (i programgymnasiet mätt som betyg i A-kurs)

Diagram 29 Kvoten mellan mäns och kvinnors betyg uppdelat på moderns högsta utbildning

En kontroll av eventuella interaktionseffekter med social klass och utländsk bakgrund ger inte heller här något tydligt utslag, precis som fallet var för grundskolan. Generellt verkar könsskillnadernas omfattning vara oberoende av elevernas bakgrund. Elever som är födda i Sverige men har utländska föräldrar har en något lägre könsskillnad 2004/05, men skillnaden är inte speciellt uttalad (0,93 jämfört med 0,91 för elever med svensk bakgrund respektive elever som är födda i ett annat land än Sverige). Året innan var könsskillnaden en dryg procentenhet lägre bland elever med utländsk bakgrund (både de som var födda i Sverige och födda utanför Sverige). Den troliga förklaringen till att

könsskillnaderna i betyg är något lägre när vi undersöker betygen från gymnasieskolan är att det är fler avhopp bland män med utländsk bakgrund. Bland eleverna med svensk bakgrund är det ungefär 5 procentenheter fler kvinnor än män som slutar med slutbetyg eller motsvarande inom 4 år. Motsvarande siffror för elever med utländsk bakgrund är nästan 10 procent. Det är en oproportionerlig stor andel män med utländsk bakgrund som inte får något slutbetyg, vilket medför att könsskillnaderna krymper något när vi jämför betygsresultatet för de eleverna som slutfört gymnasiet och tilldelats betyg.

Sammanfattning

Gymnasieskolan fortsätter sin tradition av att vara starkt könsuppdelad, även om en jämförelse trettio år bakåt ger vid handen att förändringarna av gymnasieprogrammen bidragit till en något jämnare könsuppdelning. Genom att vissa yrkesinriktade program försvunnit, som kvinnor tenderade att välja, har fler kvinnor istället valt studieförberedande program. Tendensen för övrigt är snarast att segregationen mellan könen ökar på de yrkesförberedande programmen. Kvinnor och män som gör otraditionella val, tenderar att oftare göra studieavbrott än kamraterna. Mäns och kvinnors traditionella val kan ses som en spegling av de traditionella förväntningar som är kopplade till olika yrken. Samtidigt kommer valen att påverka den framtida arbetsmarknaden.⁶⁸ Vissa geografiska variationer syns i valen. I en ort med studietradition som Uppsala väljer fler unga studieförberedande program, jämfört med Gävle, som har en större andel bland befolkningen med arbetarbakgrund.⁶⁹

Skillnaden i betyg mellan män och kvinnor följer samma mönster som grundskolan. Männerna når i genomsnitt upp till 90 procent av kvinnornas betygs genomsnitt. Under de senaste åren har skillnaderna till kvinnornas fördel ökat. Liksom beträffande grundskolan, tycks varken social klass eller utländsk bakgrund spela någon avgörande roll för könsskillnadernas storlek.

---

⁶⁸ jfr Arnman & Järnek 2006

⁶⁹ Lidegran, Börjesson, Nordqvist & Broady 2006

Kommunal vuxenutbildning

Kommunal vuxenutbildning

Svensk vuxenutbildning är omfattande och har lång tradition. Till det offentliga skolväsendet för vuxna hör kommunal vuxenutbildning (komvux), vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvox), svensk undervisning för invandrare (sfi) och kvalificerad yrkesutbildning. Till den kommunala vuxenutbildningen hör grundläggande respektive gymnasial vuxenutbildning samt påbyggnadsutbildningar.

Grundläggande vuxenutbildning är utbildning för vuxna på grundskolenivå. Fram till 1992 var den grundläggande vuxenutbildningen en egen skolform (grundvux) som motsvarade årskurs 1–6. Vid reformeringen 1992 inleddes grundvux i den kommunala vuxenutbildningen. Idag motsvarar det som kallas för grundläggande vuxenutbildning den nioåriga obligatoriska grundskolan. Gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter på gymnasienivå. Den gymnasiala vuxenutbildningen har samma kursplaner och läroplaner som gymnasieskolan för ungdomar men tyngdpunkten i kurser och omfattning kan skilja mellan de två utbildningsformerna. Påbyggnadsutbildning är en egen utbildningsform som ger utbildning eller vidareutbildning inom ett yrke.

Könsskillnader i antal deltagare

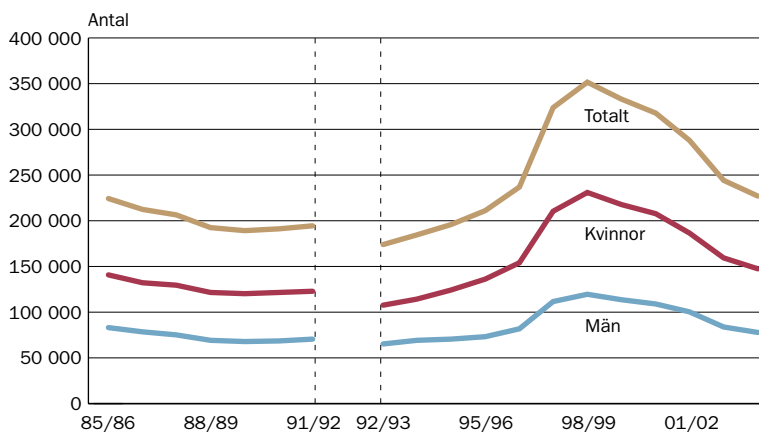
Under läsåret 2003/04 studerade 226 851 elever inom kommunal vuxenutbildning. Av dessa studerade 17 procent på grundläggande nivå, 80 procent på gymnasial nivå och 3 procent inom påbyggnadsutbildningar.

Antalet kvinnor i den kommunala vuxenutbildningen är betydligt större än antalet män. Andelen kvinnor är högre inom alla utbildningsnivåer. Under läsåret 2003/04 var 65 procent av det totala antalet elever kvinnor. Inom grundläggande vuxenutbildning (grundvux) var andelen kvinnor 64 procent, inom gymnasial vuxenutbildning 66 procent och inom påbyggnadsutbildning 54 procent. I diagram 30 visas det sammanlagda antalet kvinnor och män inom grundvux och komvux mellan 1985/86 och 2003/04. I diagrammet finns ett brott i tidsserien som illustrerar den nationella satsning som genomfördes 1992. Kunskapslyftet medförde vissa jämförbarhetsproblem i statistiken, och alla jämförelser kommer därför att göras periodvis (perioden före och efter 1992).⁷⁰

---

⁷⁰ Den största förändringen i den statiska redovisning är att eleverna fr.o.m. läsåret 1993/94 endast redovisas på den nivå där de hade mest undervisningstimmar.

Diagram 30 Deltagare i kommunal vuxenutbildning

Under den första perioden (1985/86–1991/92) minskade det totala antalet studerande. Andelen kvinnor inom komvux låg konstant på två tredjedelar mellan 1985–1992. Andelen kvinnor var större inom alla utbildningsnivåer, men det var relativt fler män som studerade inom grundläggande utbildning. Som en följd av Kunskapslyftets införande 1997/98 ökade antalet elever under slutet av 90-talet.⁷¹ Ökningen skedde enbart inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Inom grundläggande vuxenutbildning och inom påbyggnadsutbildningarna minskades istället antalet studerande under perioden.

Andelen kvinnor har varit relativt konstant under de senaste tolv läsåren. I statistiken varierar andelen kvinnor mellan 62 och 66 procent. Precis som under perioden innan 1992 var det kvinnliga studiedeltagandet högre inom alla utbildningsnivåer. En liten ökning av andelen kvinnor kan urskiljas inom grundläggande och gymnasial utbildning medan andelen kvinnor sjönk inom påbyggnadsutbildningarna.

År 2003 infördes det så kallade rekryteringsbidraget som syftade till att underlätta studier för kortutbildade som var i behov av att komplettera sin utbildning och som inte studerat inom ramen för kunskapslyftet.⁷² Skolverkets utvärdering av rekryteringsbidrag till vuxenstuderande 2005 visar dock att re-

⁷¹ Mellan 1997 och 2002 genomfördes Kunskapslyftet, en nationell satsning på vuxenutbildning. Satsningen riktades främst till arbetslösa med kortare utbildning än treårigt gymnasium. Totalt innebar Kunskapslyftet en satsning på drygt 42 miljarder kronor och kom att omfatta mer än 800 000 personer (Skolverket 2005a)

⁷² Rekryteringsbidraget vände sig till kortutbildade arbetslösa eller sådana som riskerade att bli arbetslösa samt till människor med funktionsnedsättningar.

kryteringsbidraget inte har haft någon utjämnande effekt på den könsmissiga snedrekryteringen. Under 2004 var 73 procent av de studerande med rekryteringsbidrag kvinnor vilket innebär att andelen kvinnor med rekryteringsbidrag var högre än i den kommunala vuxenutbildningen totalt.⁷³

Könsfördelningen på komvux har varit i det närmaste konstant under de senaste åren vilket naturligtvis kan tolkas som ett tecken på kontinuitet. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg de underliggande förutsättningarna i utbildningssystemet. Statistiken över befolkningens högsta utbildningsnivå (en mera detaljerad beskrivning kommer senare i avsnittet om högre utbildning) visar att den svenska befolkningen i genomsnitt har högre utbildning än tidigare. Komvux är en av förklaringarna till att den allmänna utbildningsnivån har ökat. Samma statistik visar emellertid också att de utbildningsrelaterade könsskillnaderna har ökat under de senaste 20 åren. Att kvinnorna var i majoritet på komvux tidigare är rätt naturligt med tanke på att kvinnorna som grupp betraktat hade en lägre utbildningsnivå. Med tiden har jämvikten förändrats, och numera har kvinnor i genomsnitt en högre utbildningsnivå. Numera är det exempelvis fler män än kvinnor som endast har förgymnasial utbildning. Trots att kvinnornas utbildningsnivå passerat männens är det fortfarande 50 procent fler kvinnor som söker sig till komvux. Att andelen kvinnor inom komvux ligger på en konstant hög nivå är anmärkningsvärt med tanke på utvecklingen i utbildningssystemet i övrigt.

Könsskillnader i ålder och utbildningsbakgrund

Antalet kvinnor inom komvux är generellt större inom alla åldersgrupper. Den relativa skillnaden mellan könen är som störst bland de äldre deltagarna. Medelåldern hos de män som studerade på komvux var lägre än bland kvinnorna (31 år jämfört med 33 år). Könsskillnaderna vad gäller åldersfördelning har inte förändrats nämnvärt sedan 1998/99.⁷⁴

Det finns även könsskillnader när det gäller deltagarnas utbildningsbakgrund. Under läsåret 2003/04 hade en relativt sett större andel av männen grundskola eller en längre gymnasieutbildning (mer än 2 år) som högsta utbildning. En större andel av kvinnorna hade en kortare gymnasieutbildning (mindre än 2 år) eller högskoleutbildning. I absoluta tal är dock andelen kvinnor högre inom alla kategorierna.

Skolverkets interna rapport ”Unga vuxna i komvux” (20–23 år) visar att det är vanligare att unga kvinnor deltar i kommunal vuxenutbildning. Studiens resultat visar också att bland de unga kvinnorna i komvux är andelen något

---

⁷³ Skolverket 2005b

⁷⁴ Åldersfördelning och kön redovisades inte i Skolverkets officiella statistik förrän 1999.

större för dem som gått yrkesinriktade gymnasieutbildning. Bland unga män är det de som gått studieförberedande program som uppvisar ett högre studiedeltagande i komvux.⁷⁵

Könsskillnader i ämnes- och kursval

Den senaste statistiken (läsåret 2004/2005) visar att andelen män är lägre inom alla redovisade ämnen och kurser på grundläggande och gymnasial nivå. Andelen män varierar mellan 12–46 procent.⁷⁶ Att göra jämförelse över tid är svårt eftersom både ämnes- och kursindelningar har förändrats. Statistiken från 1993/94 visar dock att andelen män även tidigare var lägre inom alla de stora kurserna på grundläggande och gymnasial nivå.

När det gäller påbyggnadsutbildningarna visar Skolverkets statistik att andelen män är högre än andelen kvinnor inom fyra av de tio största utbildningarna under läsåret 2003/04. Högst är andelen män inom transportteknik (87 procent) och datorteknik (77 procent). Lägst andel män fanns inom administration (15 procent).

Mäns och kvinnors resultat

Resultat inom kommunal vuxenutbildning finns redovisat i Skolverkets officiella statistik sedan 1993/94. Nedan redovisas två resultatmått. Det första måttet är uppgifter kring hur många kursdeltagare som slutför, avbryter eller fortsätter sin utbildning inom komvux. I dessa uppgifter ingår alla utbildningsnivåer. Det andra måttet som också redovisas i denna studie är betygsfördelningen för kursdeltagare som slutfört gymnasial vuxenutbildning.⁷⁷

När det gäller antal kursdeltagare som slutför, avbryter eller fortsätter en kurs inom komvux visar Skolverkets statistik att något fler kvinnor slutför kurser inom komvux.⁷⁸ Skillnaderna är relativt små, men de har tenderat att öka sedan läsåret 1993/94.

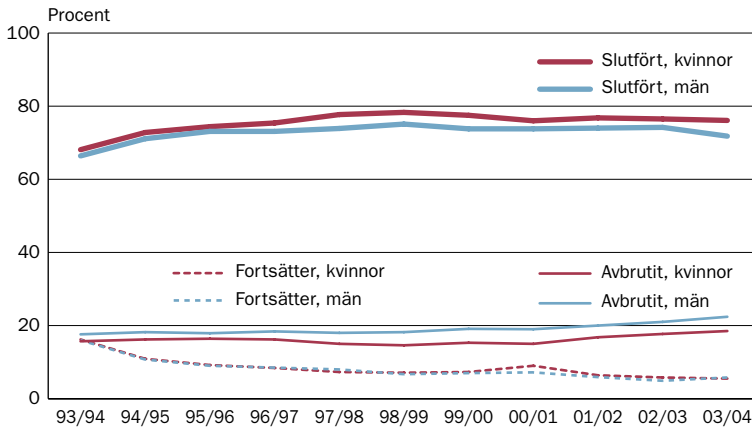
⁷⁵ Skolverket 2003

⁷⁶ Inom grundläggande nivå är andelen män läsåret 2004/05 högst inom högst i historia (42 %) och lägst i arbetsliv (26 %). På gymnasial nivå är andelen män högst inom Matematik C (46 %) och Historia A (42 %). Lägst andel män finns inom vård och omsorgsarbete (15 %).

⁷⁷ Uppgifter kring betygsfördelning finns redovisade sedan 1994/95.

⁷⁸ Under läsåret 2003/04 slutförde 76 % av kvinnorna och 72 % av männen sina kurser medan 19 % av kvinnorna och 22 % av männen avbröt sina kurser.

Diagram 31. Avslutad utbildning och avbrott inom komvux (Procent)

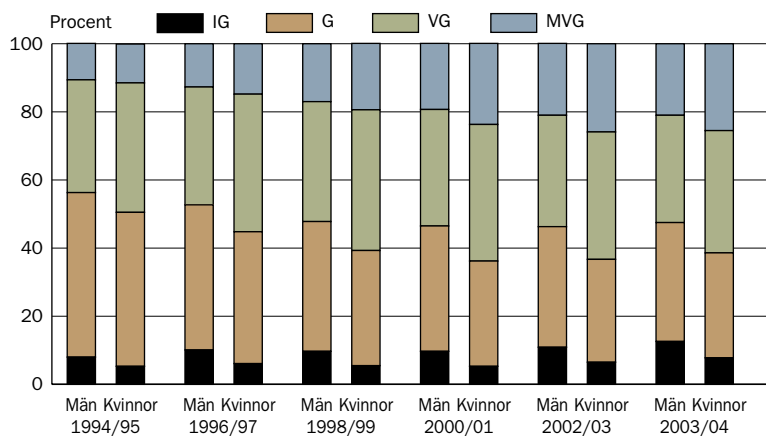

När det gäller betygsfördelningen inom gymnasial vuxenutbildning visar Skolverkets statistik att kvinnor oftare tilldelas betyget väl godkänd och mycket väl godkänd medan männen i högre grad tilldelas betyget godkänd och icke godkänd.⁷⁹ I diagram 32 redovisas betygsfördelningen för män och kvinnor från läsåret 1994/95 till 2003/04. Diagrammen visar att betygsnivåerna för män och kvinnor utvecklas på ett likartat sätt. Andelen deltagare med betyget mycket väl godkänd har ökat bland både män och kvinnor, men andelen kvinnor som tilldelats betyget mycket väl godkänd har ökat i något större uträkning. 1993/1994 var det 5,6 procentenheter fler kvinnor som fick antingen väl godkänd eller mycket väl godkänd, men 2003/2004 har skillnaderna ökat så att det numera är nästan 9 procentenheter fler kvinnor som får antingen väl godkänd eller mycket väl godkänd. Statistiken visar att det motsatta gäller för betyget icke godkänd, dvs. andelen män som tilldelats betyget icke godkänd har ökat i något högre grad. Andelen kvinnor som fick icke godkänd har ökat med 2,5 procentenheter sedan 1993/1994, medan andelen män med betyget icke godkänd har ökat med 4,6 procentenheter under samma period.

⁷⁹ Under läsåret 2003/04 tilldelades till exempel 26 % av kvinnorna och 21 % av männen betyget mycket väl godkänd medan 8 % av kvinnorna och 13 % av männen tilldelades betyget icke godkänd.

Diagram 32 Kursbetyg i komvux

Olika motiv till vuxenstudier

Ett antal studier har undersökt de motiv som ligger till grund för vuxenstudier. I SCB:s studie "Nybörjare i komvux" framkom att kvinnorna i den yngre gruppen (18–24 år) i större utsträckning studerade för att höja betygen medan männen i samma åldersgrupp oftare studerade för att komplettera sin utbildning.⁸⁰ Under våren 1998 genomfördes en enkätundersökning som riktades till ett urval av vuxenstuderande på gymnasiala kurser. I undersökningen drogs slutsatsen att männen hade en mer instrumentell syn på utbildning och att studierna var inriktade mot ett yrke. En större andel av kvinnorna i undersökningen angav mer personliga motiv som att stärka sitt självförtroende eller att öka sin allmänbildning.⁸¹ I en intervjustudie i Årjängs kommun som utfördes 1999 framkom flera olika förklaringar till varför så få arbetslösa män med låg grundutbildning sökte sig till gymnasiestudier inom ramen för Kunskapslyftet. Studien visade att flera av de intervjuade hade negativa upplevelser av tidigare skolgång och de inte ville utsätta sig för risken att misslyckas ännu en gång. I studien framkom även attityder som innebar att kroppsarbete och yrkeskunskap värderades högre än studier. Många av de intervjuade ansåg också att studier var ekonomiskt omöjligt.⁸² Ekonomiska skäl och att man inte känner behov av utbildning framhålls också i en uppföljning av Kunskapslyftet som skäl till att individer avstår från att studera, däremot inte tidigare erfarenheter

⁸⁰ SCB 2003

⁸¹ Roos m.fl. 1999

⁸² Åsenlöf 1999

av utbildning.⁸³ Skolverkets utvärdering av rekryteringsbidraget 2003 pekar ut de svaga ekonomiska incitamenten som en förklaring till att det är så svårt att locka män till studier.⁸⁴

Sammanfattning

Antalet kvinnor inom den kommunala vuxenutbildningen är högre än antalet män. Den statistik som använts här omfattar perioden 1985/86 t.o.m. 2003/04, men förhållandet har gällt även tidigare. Ungefär 65 procent av eleverna har varit kvinnor. Kvinnorna har varit fler på alla utbildningsnivåer.

Kvinnor och män gör traditionellt könsbundna val inom kommunal vuxenutbildning. Kvinnorna är fler inom vård- och omsorgsinriktade gymnasiekurser medan männen dominerar inom tekniskt inriktade påbyggnadsutbildningar.

Ovanstående kartläggning visar också att det finns vissa könsskillnader när det gäller åldersfördelningen. Sedan 1998/99 har manliga elever i genomsnitt haft en lägre medelålder än kvinnliga elever. När det gäller elevernas utbildningsbakgrund kan endast mycket små könsskillnader urskiljas i Skolverkets statistik.

Kvinnor når något högre resultat än män inom komvux. För det första slutför kvinnor sin utbildning inom komvux i något högre grad än män. Inom gymnasial vuxenutbildning får dessutom kvinnor i högre grad betyget väl godkänd och mycket väl godkänd medan männen i högre grad tilldelas betyget godkänd och icke godkänd. Över tid har betygsfördelningen följt samma mönster för båda könen. Andelen kvinnor som fått betyget mycket väl godkänd har dock ökat i större uträkning än andelen män som fått samma betyg. Statistiken visar också att det motsatta gäller för betyget icke godkänd.

Studier visar att det finns könsskillnader när det gäller motiv och attityder till vuxenutbildning och att dessa skillnader i vissa fall kan förklara varför kvinnor och män deltar i så olika utsträckning. Bland annat visar en studie att flera av de män som valde bort vuxenstudier hade negativa upplevelser av tidigare skolgång och att studier värderades lägre än till exempel kroppsarbete. I flera studier har även konstaterats att de ekonomiska incitamenten för att studera inom komvux är svagare för män än för kvinnor. Även resultatskillnaderna mellan könen bör ses som en återspeglning av tidigare skolgång. Tidigare var komvux en andra chans för kvinnor att få utbildning. Idag deltar de, trots att de ges samma möjligheter till studier på gymnasienivå, ändå dubbelt så ofta.

---

⁸³ Nordström & Bengtsson-Sandberg 2004

⁸⁴ Skolverket 2004

En förklaring till att kvinnornas resultat förbättrats i något högre grad än männens kan vara att kvinnorna i den yngre gruppen i större utsträckning studerar för att höja sina betyg medan männen i samma åldersgrupp oftare studerar för att komplettera sin utbildning.

Lärare och pedagoger

Så här långt har vi kunnat konstatera att det svenska utbildningssystemet är präglad av könsskillnader på elevnivå när det gäller både betyg och studieinriktning. Ett perspektiv som fortfarande inte är utrett gäller de anställda inom utbildningssystemet. Hur ser könsfördelningen ut bland de anställda som jobbar som pedagoger och lärare? I de första stadierna av utbildningssystemet finns det betydligt fler kvinnliga pedagoger. På grundskolan är könsfördelningen bland lärarna mer jämställd, och på gymnasiet råder det nästan balans.

Lärarens betydelse

Skolverket har undersökt aktuella trender när det gäller lärare och lärarför-sörjningen i det svenska utbildningssystemet. Resultaten sammanfattas kort innan avsnittet avslutas med en genomgång av statistik som visar hur köns-fördelningen bland lärarna har förändrats över tid.

Det finns ett stort antal studier som pekar på att den enskilde läraren spelar stor roll för elevernas kunskapsutveckling.⁸⁵ I en studie som bygger på den nationella utvärdering av grundskolan som Skolverket genomförde 2003, har grundskollärarens betydelse, arbetssituation och förutsättningar studerats.⁸⁶ Resultaten visar att lärarutbildning och lärarens utbildning i ämnet har betydelse för elevens lärande, men också att ju högre läraren själv värderar sin metodiska och didaktiska kompetens, desto bättre förutsättningar finns för elevens lärande. Ju roligare läraren beskriver att det är att undervisa i ämnet, desto bättre förutsättningar finns dessutom för elevens lärande. Pojkarnas bedömning av vilka som är bra lärare påverkas av om läraren är man eller kvinna, pojkar skattar manliga lärare högre, medan flickors bedömning av vilka som är bra lärare påverkas av lärarens ålder. Flickor skattar yngre lärare högre.

En hög lärarkompetens kan således sägas vara en viktig förutsättning för goda studieresultat. Lärarna är med andra ord en central resurs i utbildningssystemet. Skolverkets genomgång av lärsituationen sammanfattar tillståndet i den svenska skolan.⁸⁷ Rapporten visar att den högsta andelen behöriga (med pedagogisk högskoleexamen) fanns bland skolledare, lektorer och lågstadielärare. Andelen obehöriga är större bland unga lärare och bland manliga lärare. Vid en jämförelse mellan skolformerna framgår det att grundskolan och vuxenutbildning har högst andel obehöriga. Manliga lärare har generellt en

---

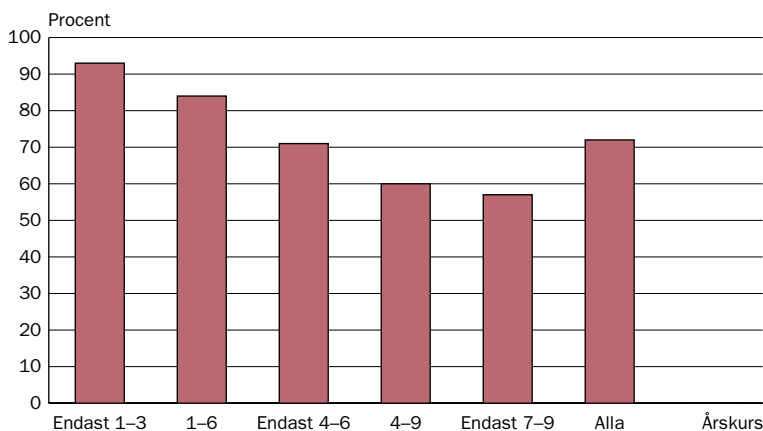
⁸⁵ Skolverket Jan Erik Gustavsson och Eva Myrberg har gjort en genomgång av olika studier, se Rapport 726, 2002.

⁸⁶ Skolverket, Rapport 282, 2006

⁸⁷ Alla resultat i detta stycke är hämtade från rapporten "Analys av lärsituationen år 2004".

lägre utbildningsnivå än kvinnorna. Andelen behöriga lärare varierar kraftigt ämnesvis. Det finns en något högre andel obehöriga lärare inom språkämnen och praktisk-estetiska ämnen, områden där könsskillnaderna i betygsresultat traditionellt har varit något större.

Diagram 33 Den genomsnittliga andelen kvinnliga lärare uppdelat efter grundskolans årskurser år 2001

Könsfördelningen hos den pedagogiska personalen varierar mellan olika skolformer. I förskolan är en överväldigande majoritet av de anställda kvinnor. Förskolan har expanderat en del under den undersökta perioden, men andelen män har inte förändrats speciellt mycket. Andelen män i förskolan har legat i intervallet 2–3 procent under de senaste 10 åren.

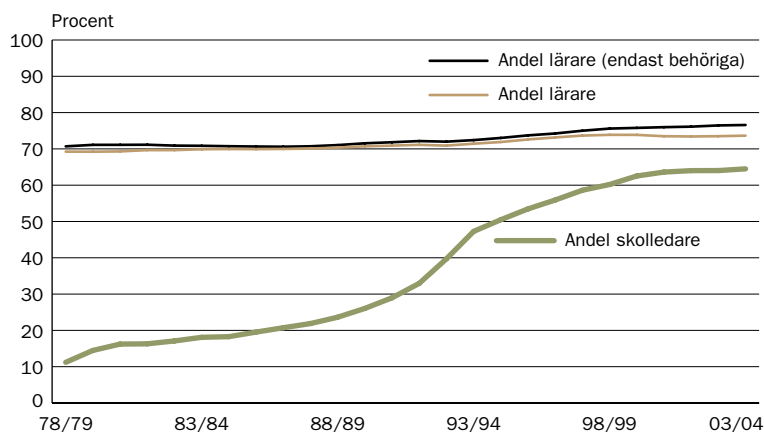
Figuren visar att grundskolor som endast innehåller de lägre årskurserna har en högre andel kvinnor anställda än de skolor som arbetar med de högre årskurserna. Den del av utbildningssystemet som arbetar med de yngsta barnen är en miljö som numerärt domineras av kvinnor, medan könsfördelningen blir jämnare i grund- och gymnasieskolan.

Könsfördelningen över tid

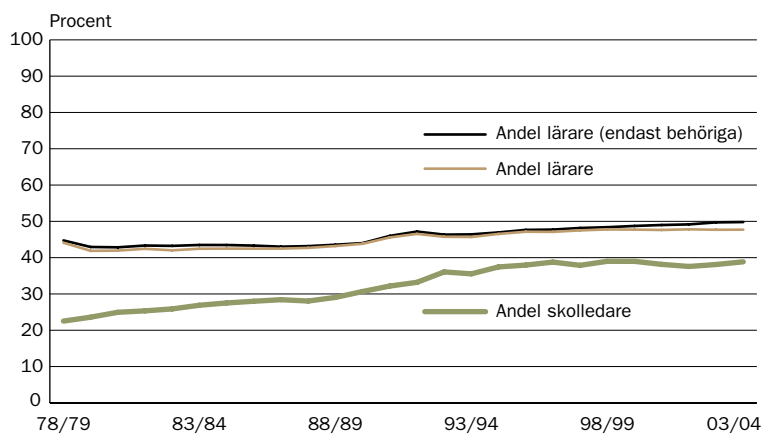
Har könsfördelningen bland lärarna förändrats under de senaste åren? En möjlig hypotes, vilken testas lite mera utförligt senare, är att lärarens kön kan ha en påverkan på elevernas resultat. Om det, rent hypotetiskt, skulle finnas ett samband mellan lärarens kön och könsskillnadernas storlek, så skulle en förändrad könsfördelning hos lärarkåren kunna få effekter på betygsskillnaderna mellan könen. Om skolmiljön alltmer domineras av kvinnlig personal kan det

tänkas få effekt på pojkars måluppfyllelse. Studerar vi utvecklingen i grund- och gymnasieskolan finner vi emellertid ingenting som tyder på någon dramatisk förändring av könsfördelningen hos lärarna, utan relationen kvinnor–män verkar ha varit rätt stabil sedan 1980-talet.

Diagram 34 Andelen kvinnliga lärare och skolledare i grundskolan

Diagram 35 Andelen kvinnliga lärare och skolledare i gymnasieskolan

Tendensen är densamma i både grund- och gymnasieskola, nämligen att andelen kvinnliga lärare har ökat. Det är en högre andel kvinnliga lärare idag jämfört med i slutet av 70-talet, men ökningen under de senaste 25 åren är mindre

än 10 procentenheter. Om ökningen är tillräckligt stor för att definieras som en "feminisering" är tveksamt. Längre fram kommer vi att visa att flera yrken har genomgått mera dramatiska förändringar. Det finns ingenting som tyder på att läraryrket skulle ha genomgått någon unik "feminiseringsprocess". Läraryrket är en del av den utveckling som präglar hela arbetsmarknaden, nämligen att andelen kvinnor ökar inom nästan alla de områden som förutsätter en akademisk examen. Diagram 34 och 35 visar emellertid på en annan tydlig förändring, nämligen den ökande andelen kvinnliga skolledare. Under de senaste åren har andelen kvinnliga skolledare i grundskolan ökat med nästan 50 procent. Ökningen är inte lika uttalad inom gymnasieskolan, där andelen kvinnliga skolledare ökat med nästan 20 procent. Förändringen innebär ingen oproportionerlig ökning av andelen kvinnliga skolledare, utan fortfarande är det färre kvinnor som är skolledare än vad som kunde förväntas med hänsyn taget till könssammansättningen bland lärarna. Om andelen kvinnliga rektorer skulle avspegla könsfördelningen bland lärarna skulle ca 10 procent fler rektorer vara kvinnor inom grund- och gymnasieskolan. Det finns forskning som undersöker om kvinnliga rektorer utövar ett annat ledarskap än män. Vissa studier hävdar att kvinnliga rektorer är bättre på relationer, att de är tryggare i sin yrkesutövning, och att de har en mer demokratisk ledarstil. Samtidigt finns det anledning att misstänka att det finns stora skillnader även inom grupperna manliga och kvinnliga rektorer, vilket visas av det faktum att endast 6 studier av 147 hittade signifikanta skillnader mellan manligt och kvinnligt ledarskap.⁸⁸

Lärarens kön och betygsskillnaderna

Avslutningsvis ska vi undersöka om det går att finna något samband mellan lärarens kön och betygsskillnaderna mellan pojkar och flickor. Tyvärr saknas data som gör det möjligt att koppla enskilda lärare till specifika klasser. De data som ligger till grund för beräkningarna utgår från skolnivån, och utgångspunkten är grundskolans betyg i årskurs 9. Könsskillnadernas storlek har skattats med en modell som tar hänsyn till elevernas socioekonomiska bakgrund, kön och eventuell utländsk bakgrund. Könsskillnadernas storlek är beräknade som skillnaden mellan flickors och pojkars meritvärde. Beräkningarna baseras uteslutande på skolor som bedriver undervisning år 1–9. Anledningen till att de övriga skolorna har plockats bort är, vilket visas i diagram 33, att det finns ett samband mellan andelen kvinnliga lärare och elevernas ålder. Genom att begränsa jämförelsen till skolor som har en identisk åldersstruktur hos eleverna så blir den mera rättvisande. I diagram 36 används boxplottar för att visa

⁸⁸ Skolverket Rapport 648, 2000

spridningen. Linjen i mitten av boxplotten visar medianvärdet medan själva ”boxen” innehåller 50 procent av alla skolor. De båda ”klamrarna” som sträcker sig ut från boxen visar vardera 25 procent av observationerna.

Diagram 36 Könsskillnaden på skolnivå uppdelat efter andelen kvinnliga lärare, endast skolor med elever i år 1–9

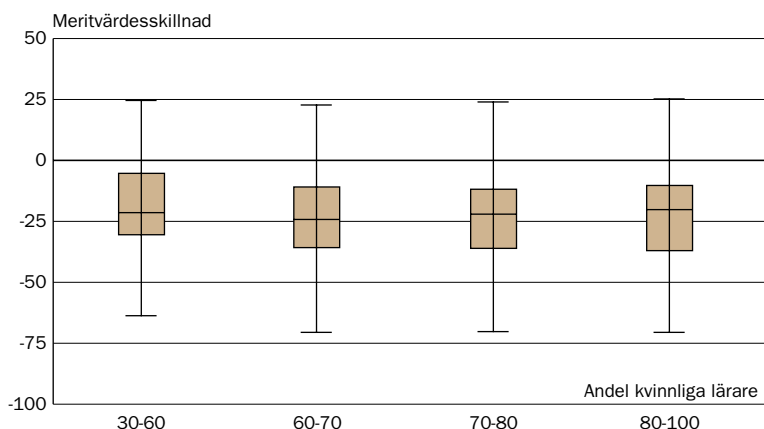

Diagram 36 ovan visar att ca hälften av skolorna har en könsskillnad som ligger mellan 10–30 poäng. Figuren ger dock inget stöd för hypotesen att lärarens kön skulle påverka könsskillnaderna i måluppfyllelse.⁸⁹ Skolor med mellan 30 till 60 procent kvinnliga lärare har inte mindre könsskillnader än skolorna med 80 till och med 100 procent kvinnliga lärare. Det går alltså inte att hitta någon samvariation mellan aggregerade mått på lärares kön och differensen mellan könen. En mer uttömmande analys av dessa samband skulle förutsätta en typ av data som inte finns tillgänglig för närvarande. Det ideala vore om det gick att koppla lärare till klasser och elever. I nuläget finns det emellertid ingenting som tyder på någon mekanisk samvariation mellan lärares kön och könsskillnader i måluppfyllelse. Ett test av det här slaget kan naturligtvis bara undersöka eventuella diskrimineringskomponenter. Om skolan som institution skulle omvandlas och uppfattas som mera feminint orienterad så skulle det kunna få effekter på de män som jobbar i skolan. Under sådana omständigheter skulle deras maskulinitet kunna ifrågasättas, och de skulle kanske inte uppfattas som ”riktiga män” av pojkarna. En sådan kvalitativ och innehållslig

⁸⁹ Se också Helena Holmlund och Krister Sund ”Is the gender gap in school performance affected by the sex of the teacher?”, Working paper 5/2005, Institutet för social forskning, Stockholms universitet

feminiseringsprocess är emellertid omöjlig att undersöka med den här sortens data.

Sammanfattning

Andelen kvinnliga pedagoger är större i de första stadierna av utbildningssystemet. Ju högre skolår, desto fler manliga lärare. Ett flertal studier pekar på lärarens betydelse för elevernas resultat. Det handlar om kompetens i vid mening, där både utbildning, erfarenhet och inställning till sitt arbete tycks vara betydelsefullt. Manliga lärare har generellt en lägre utbildningsnivå än kvinnorna. Kvinnornas andel i lärarkåren har ökat under de senaste 25 åren, men ökningen är mindre än 10 procent vilket gör det svårt att säga att förändringen är så påtaglig att det skulle kunna förklara pojkars sämre resultat. En påtaglig skillnad är däremot den ökade andelen kvinnliga skolledare. Vilken roll detta spelar för skolans miljö är en intressant fråga, men svårt att bestämt uttala sig om. De sämre resultaten för pojkarna är ett förhållande som varat under längre tid och på en stabil nivå.

**Högre utbildning inom
högskola/universitet**

Högre utbildning inom högskola/universitet

Studier på högskola/universitet blir den sista etappen i utbildningssystemet för många svenskar. I nuläget har ca 30 procent av befolkningen i arbetsför ålder (16–74 år) en eftergymnasial utbildning. Den högre utbildningen har expanderat kraftigt, och under de senaste 20 åren har antalet ungdomar som börjar på högskolan fördubblats.⁹⁰ Bara under 1990-talet ökade antalet studenter med 80 procent. Kohorterna som föddes under första hälften av 1970-talet innehåller den högsta andelen högskoleutbildade någonsin.

Rekryteringen till den högre utbildningen kännetecknas dels av en stor regional spridning, och dels av att en högre andel kvinnor går vidare till högre utbildning.⁹¹ Övergångsfrekvensen varierar på länsnivå med ungefär 10 procentenheter, medan spännvidden på kommunnivå är nästan 50 procent.

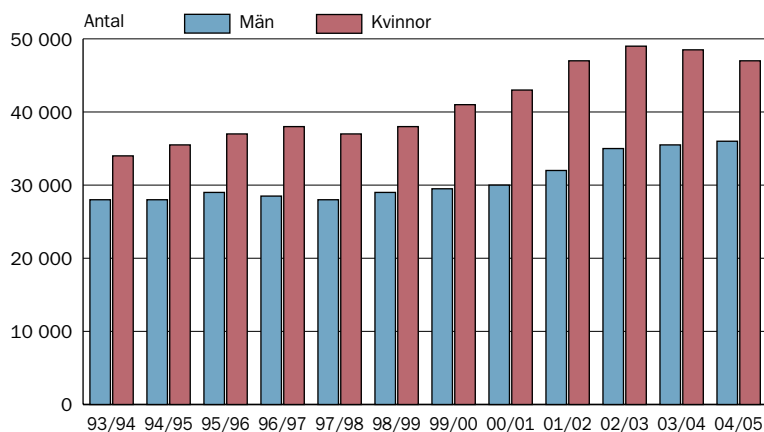
I de mest extrema kommunerna går nästan 70 procent av eleverna vidare till högskole-/universitetsstudier inom 3 år. I andra kommuner ligger övergångsfrekvensen på blygsamma 25 procent. En väsentlig orsak till dessa regionala skillnader är att kommunernas sociala sammansättning slår igenom och påverkar övergångsfrekvensen. I kommuner där den genomsnittliga utbildningsnivån är hög tenderar flera elever att gå vidare till högre utbildning. Tillgången på högre utbildning är inte heller densamma i hela landet. I vissa delar av landet är det långt till närmaste högskola, och det är inte heller säkert att den lokala högskolan har samma utbud av kurser.

---

⁹⁰ "Övergångsfrekvensen till högskolan bland ungdomar" Regeringskansliet 2002

⁹¹ Högskoleverkets analyser "Hälften av en årsklass börjar vid universitet eller högskola – men könsskillnaderna och de regionala skillnaderna är stora." 2004-02-26

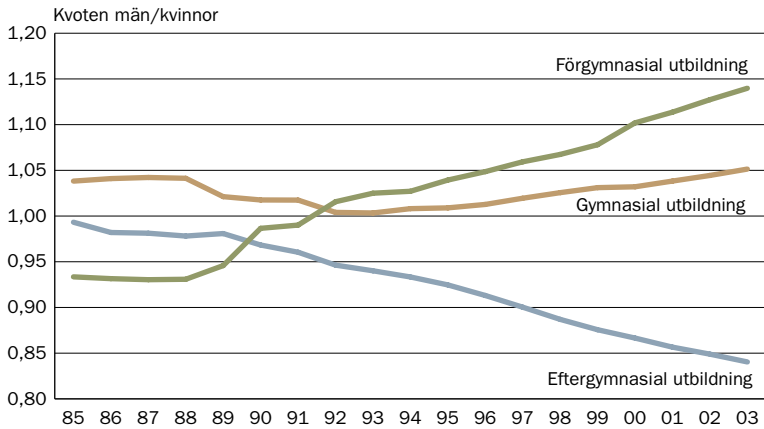
Diagram 37 Antal nybörjare på högskolans grundutbildning

Gemensamt för alla kommuner är att det är en högre andel kvinnor än män som går vidare till högskolestudier. Regeringens målsättning är att 50 procent av alla svenskar ska ha börjat på högskolan vid 25 års ålder. Sveriges kvinnor uppfyller redan det målet med god marginal. Läsåret 2002/2003 var den genomsnittliga övergångsfrekvensen bland kvinnor 56 procent medan männen stannade på 41 procent. I diagrammet ovan visas antal kvinnor och män bland nybörjare på högskolan. År 1993 gick det 1,2 kvinna på varje man. Tio år senare hade antalet kvinnor ökat så att det gick 1,4 kvinnor på varje man. De två senaste åren har skillnaderna mellan könen minskat, diagrammet visar att det faktiskt var färre kvinnliga nybörjare 04/05 än 02/03.

Ökningen av kvinnornas numerära försprång har pågått parallellt med en kraftig utbyggnad av den högre utbildningen.

Diagram 38 Utbildningsnivån hos befolkningen (kvoten mellan antal män och antal kvinnor i resp. kategori)

Utvecklingen inom den högre utbildningen har, tillsammans med utfallet i t.ex. komvux och andra utbildningsformer, medfört att könsskillnaderna i utbildning har ökat under den senaste 20-års perioden. Tendensen blir tydlig i diagram 38, som visar kvoten mellan antalet män och antalet kvinnor i tre olika utbildningskategorier. Data innehåller alla svenskar som var i åldern 16–65 det aktuella året. Det finns något fler män än kvinnor som har högst gymnasieutbildning, och den tendensen har ökat under de senaste tio åren. Det är betydligt fler män än kvinnor som har maximalt grundskoleutbildning, och tendensen mot ökade skillnader är synlig även här. Utvecklingen är den rakt motsatta när det gäller den eftergymnasiala utbildningen, där situationen har gått ifrån jämställt tillstånd år 1985 till ett tydligt numerärt försprång för kvinnorna i början av 2000.

Utbildningssystemet, kännetecknas av både en horisontell och en vertikal könsuppdelning, vilket också visades i texten om gymnasieskolan. Den horisontella skillnaden består i att det är en högre andel kvinnor som studerar inom den högre utbildningen, och att kvinnor generellt når bättre resultat i grundskolan, gymnasieskolan och högre utbildning. Den vertikala skillnaden är att män och kvinnor väljer olika inriktningar på sin utbildning. Traditionella mönster, som vi har sett är tydliga redan på gymnasieskolan, fortsätter att präglade studenternas val av studieinriktning även inom högskolan.

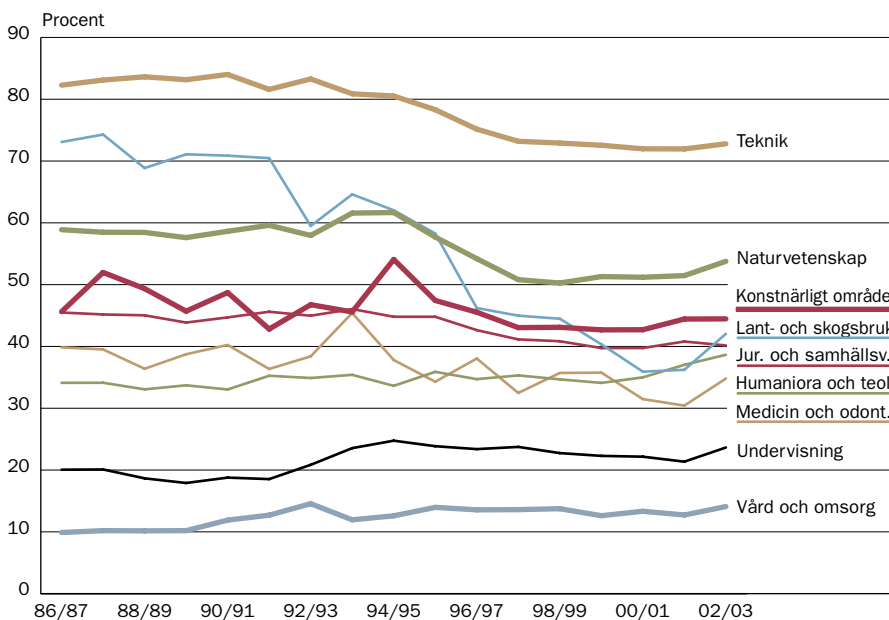
Sambandet mellan andelen studerande och den genomsnittliga utbildningsnivån har visat sig vara starkare för män än för kvinnor när det mäts på kom-

munnivå.⁹² Det är alltså fler kvinnor som söker sig till högre utbildning i kommuner som har en låg utbildningsnivå. Förklaringen är att många utbildningar som traditionellt rekryterat studenter med en ickeakademisk bakgrund, t.ex. sjuksköterske-, socionom- och lärarutbildningen, domineras av kvinnor.

Ett sätt att åskådliggöra både den vertikala och den horisontella könsuppdelningen inom den högre utbildningen är att dela upp utbildningarna och redovisa resultaten sektorsvis.

Diagram 39 Andel studerande män inom olika sektorer inom den högre utbildningen

En första anblick visar att det är inom sektorerna teknik, vård och omsorg som könsskillnaderna är störst. Allt fler kvinnor väljer att studera teknik och naturvetenskap, även om det fortfarande finns en tydlig manlig dominans inom teknikområdet. Inom lant- och skogsbruk sker en distinkt förändring där kvinnorna går från minoritet till majoritet på bara några få år. Andelen män ökar något inom undervisning, vård och humaniora även om det inte är fråga om några radikala förändringar.

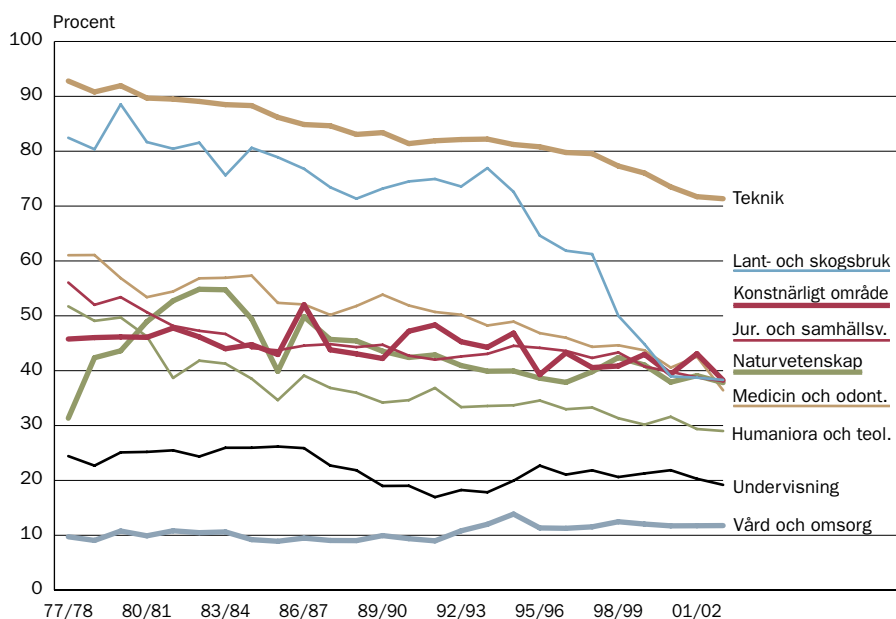
Statistiken visar ytterligare en skillnad som kan härledas till kön, nämligen det faktum att kvinnor är mer benägna att välja utbildningar som leder till en

⁹² Högskoleverkets analyser "Hälften av en årsklass börjar vid universitet eller högskola – men könsskillnaderna och de regionala skillnaderna är stora.", 2004-02-26

yrkesexamen. Av alla som valde en utbildning med yrkesinriktning 2001/2002 var 75 procent kvinnor, vilket kan jämföras med grundutbildningen, där andelen kvinnor var 62 procent.⁹³ Här finns en skillnad jämfört med komvux, där männen oftare hade instrumentella motiv för sina val. Inom den högre utbildningen verkar dock kvinnorna sikta mot ett specifikt yrke i högre utsträckning än männen.

En analys av könsammansättningen hos de studenter som tagit ut en examen från högskolan under de senaste 25 åren visar att andelen kvinnor har ökat inom nästan alla områden. Det enda undantaget är vård/omsorg, där andelen män har ökat något och lagt sig strax över 10 procent.

Diagram 40 Andel män med examen från högskola (sektorsvis)

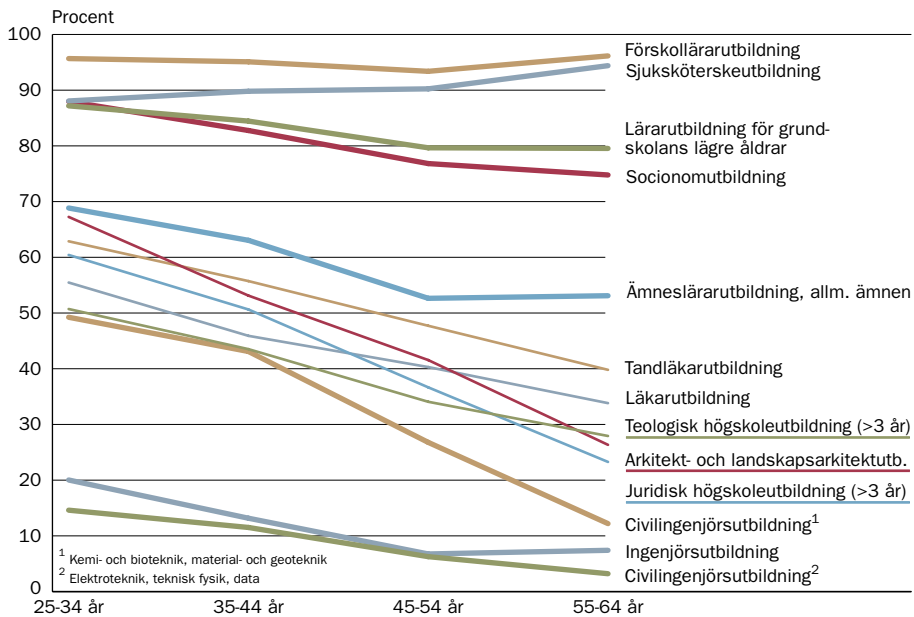

Andelen kvinnor som har tagit ut examen inom teknikområdet har fördubblats. Andelen män har minskat inom medicin, juridik och samhällskunskap och humaniora, teologi, lant- och skogsbruk. År 1977 fanns det fler män än kvinnor på 5 av 9 inriktningar. 2002 fanns det endast fler män på 1 av 9 inriktningar. Ett stort antal utbildningar har hamnat i ett intervall med mellan 35–40 procent män.

⁹³ "Den könsuppdelade arbetsmarknaden" SOU 2004:43

Ett utdrag ur utbildningsregistret bekräftar att könsammansättningen inom den högre utbildningen har förändrats. Genom att dela upp befolkningen i olika åldersintervall kan vi se hur utbildningarnas könsfördelning har förändrats över tid (se diagram 41). Ett sådant presentationssätt visar trendmässiga förändringar i könsammansättningen, och det ger också en indikation på hur arbetsmarknaden kommer att utvecklas under den närmaste framtiden. När samma indelning gjordes i en rapport från 1995⁹⁴ visade det sig att andelen kvinnor inom olika yrkeskategorier generellt hade ökat och var högre i de yngre kohorterna jämfört med de äldre. För att studera om den utvecklingen har fortsatt har vi sammanställt nya data från 2004 som illustreras i diagram 41.

Diagram 41 Andel kvinnor inom olika yrken uppdelade på ålder år 2003

I den nya statistiken, som alltså är 8 år yngre än resultaten från 1995, har ungefär en hel kategori bytts ut sedan 1995. En person som var 27 år 1995 har flyttat till gruppen 35–44 år i våra nya data. Statistiken visar att utvecklingen mot en högre andel kvinnor inom de akademiska yrkena har fortsatt även efter 1995. Andelen kvinnor ökar, med ett undantag, inom alla de 11 utbildningar som undersökts. Det enda undantaget är sjuksköterskeutbildningen, där an-

⁹⁴ "Säkert och sakta. En historisk översikt över kvinnor i naturvetenskaplig och teknisk utbildning", Stanfors, Högskoleverket 2000

delen kvinnor, som är 90 procent i åldersgruppen 35–44, har minskat till 88 procent i åldersgruppen 25–34 år. Inom vissa områden är förändringen rätt dramatisk, t.ex. inom juridiken, där det är en dubbelt så hög andel kvinnor bland den yngsta gruppen i åldern 25–34 år jämfört med dem i åldern 55–64 år. En annan sak som är värd att notera är att det finns stora skillnader även inom de grova kategoriseringarna som brukar användas när den här typen av statistik presenteras (ex kategorierna ”teknik” eller ”naturvetenskap”). Inom tekniksektorn är det exempelvis stora skillnader mellan elingenjörsutbildningarna och arkitektutbildningen. Det övergripande mönstret är emellertid att andelen kvinnor har ökat inom i princip alla högskoleutbildningar under de senaste åren.

Sammanfattning

Dubbelt så många unga studerar idag på högskola eller universitet, jämfört med tjugo år tillbaka. Övergångsfrekvensen kännetecknas av stora geografiska variationer och av att kvinnornas andel hela tiden varit högre. Andelen kvinnor har dock ökat på senare år, jämsides med att den högre utbildningen ökat. De traditionella val som kvinnor och män gör i gymnasieskolan, fortsätter i den högre utbildningen. Samtidigt visar statistiken att könssammansättningen inom högre utbildning förändrats genom att kvinnor gör inbrytningar på traditionellt manliga utbildningar. Andelen kvinnor som utexaminerats inom teknikområdet har fördubblats under de senaste tjugofem åren. Andelen kvinnor har ökat inom medicin, juridik, samhällskunskap, humaniora, teologi, lant- och skogsbruk. Det ger en indikation av vilka förändringar vi har att vänta på arbetsmarknaden den närmaste framtiden.

**Ungas attityder till
studier, arbete och
fritid, m.m.**

Ungas attityder till studier, arbete och fritid, m.m.

Så här långt har rapporten mest handlat om att beskriva hur könsskillnaderna ser ut inom utbildningssystemet. För att bidra till att besvara frågan varför pojkar har en lägre måluppfyllelse vill vi sätta in elevernas liv i ett större sammanhang. Via en genomgång av ett antal aktuella attitydundersökningar som fokuserar pojkars och flickors förväntningar på studier, arbete och fritid vill vi närma oss frågan från ett annat håll. Hur är det att vara pojke eller flicka idag? Vilken betydelse tillskriver pojkar sina studier? Vad vill de göra efter studierna och hur ser de på möjligheterna att genomföra sina planer? Hur ser de på sitt framtida yrkesliv? Vilken roll spelar fritiden i deras liv? Detta är några av de frågor som kommer att belysas via attitydundersökningar gjorda mellan åren 2003 och 2005.

Vilka pojkar och flickor talar vi om? Ungdomar är förstås inte någon enhetlig grupp. När man i forskning visar på mönster och tendenser som rör ungdomar kan det lätt uppfattas som om det skulle gälla för samtliga ungdomar. Var i landet man bor, socioekonomiska förhållanden, etnicitet och kön har stor betydelse för hur unga ser på sitt liv och sin framtid. Skillnaderna i ungas livsbetingelser skiljer sig alltmer åt. Trondman och Nihad har i sin forskning visat att det skett en polarisering inom flera områden, exempelvis mellan dem som har arbete och dem som är arbetslösa.⁹⁵ Det är inte heller självklart hur gruppen unga avgränsas åldersmässigt. De undersökta grupperna kan innehålla barn och ungdomar mellan 11–13 år till 18–20 år.⁹⁶ Samhällsförändringarna har medfört att tiden både utsträckts neråt och uppåt i åldrarna. Ungdom kan definieras såväl utifrån ålder, biologi eller utifrån ett socialt-, generations- eller institutionellt perspektiv.⁹⁷ Exempelvis går allt fler allt längre i skolan, och det tar allt längre tid att skaffa sig ett eget boende.

Studier som behandlar ungas värderingar genom enkäter är inte helt oproblematiske. Forskare som Arnell Gustafsson⁹⁸ menar att många attitydstudier ofta har metodologiska svagheter och att attitydernas betydelse för en framtida samhällsutveckling ofta överbetonas. En ytterligare begränsning är att enkätverktyget endast kan innehålla en begränsad typ av frågor. Fördelarna är att enkätstudier ger möjlighet att nå förhållandevis många på kort tid.

---

⁹⁵ Trondman & Nihad m.fl. 2001

⁹⁶ Jfr Skolverket 2004, Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon, Karin Fransson & Gunnel Lindh

⁹⁷ A.a.

⁹⁸ Arnell Gustafsson, 2003

De utstakade vägar som äldre generationer kunde slå in på är inte längre lika givna. Det handlar snarare om att skapa sina egna mål i en osäker och föränderlig värld där villkoren snabbt förändras. Den bild som tonar fram i attitydundersökningarna visar att dagens unga ser ljus på och har höga ambitioner för framtiden. De är individualister som vill mycket, lever ett hektiskt och inrutat liv, upplever många krav och har svårt att få tiden att räcka till. Enligt studierna är flickorna mer ambitiösa och framåt än pojkarna. Flickorna har höga mål och vill resa, utveckla sig själva och göra karriär samtidigt som de behållit de traditionellt kvinnliga värderingarna och vill ha familj och barn. Med utgångspunkt i den bilden är det kanske inte så konstigt att flickor är mer stressade än pojkarna som tar det lugnare och är mer bundna till det invanda.

Ungas attityder till skolan

Trots resultatskillnaderna som redovisats i den här rapporten så är pojkarna mera tillfreds med skolan. Skolverket har följt ungas attityder till skolan genom återkommande mätningar var tredje år bland ungdomar i årskurs 7–9 och i gymnasiet.⁹⁹ Studien från 2003 visar att pojkar i större omfattning än flickor tycker att kraven i skolan är lagom höga (84 procent jämfört med 79 procent bland flickorna) medan en större andel flickor tycker att de är för höga (18 procent flickor jämfört med 9 procent pojkar.). Flickor ställer också högre krav på sig själva. Pojkarna tycker i högre omfattning än flickorna att det oftast är lugnt och att det finns arbetsro på lektionerna och att det råder en positiv stämning och god sammanhållning. De tycker inte heller att det används grova ord och svordomar i så stor utsträckning som flickorna gör. Däremot anser fler pojkar än flickor att det förekommer våld på skolan. Pojkar tenderar också att i något större omfattning än flickorna tycka att skolan är bra på att utveckla deras självförtroende, förmåga att samarbeta och att lärarna undervisar bra. Pojkarna upplever också oftare att könen behandlas lika av lärarna. På frågan om lärare sätter rättvisa betyg, är det betydligt fler pojkar som anger att alla lärare gör det (39 procent jämfört med 30 procent för flickorna). Slår man samman svaren på dem som anger att alla lärare sätter rättvisa betyg med dem som anser att de flesta lärare gör det, utjämnas dock skillnaderna till stor del. Uppenbart är emellertid, om man får tro attitydmätningarna, att pojkars sämre resultat inte är kopplat till en mer negativ bild av vad skolan eller undervisningen kan erbjuda dem. Inte heller har pojkar en sämre självuppfattning, tvärtom, pojkar värderar i allmänhet sina förmågor högre än flickor. Flera studier visar att flickor känner sig något duktigare i svenska och andra språk

---

⁹⁹ Skolverket Rapport 243 2004, Från och med studien 2003 har också yngre elever tillfrågats.

samt i musik. Pojkar anser sig duktigare i matematik, oä, idrott, bild och slöjd. Medan pojkarnas självskattning stämmer ganska väl med lärares bedömningar, undervärderar flickor sina prestationer i förhållande till de betyg de får. Pojkarna påverkas troligen också av omgivningens förväntan på dem. Fler pojkar än flickor tror att deras mammor tycker det är viktigt att de är duktiga i matematik och oä/no-ämnena.¹⁰⁰

Ungas attityder till arbetslivet

Ungdomar har olika förväntningar och krav på sitt framtida yrkesliv. Unga som har föräldrar med längre utbildningar visar större tilltro – en ”det fixar sig” – inställning jämfört med unga med föräldrar som har kort utbildning.¹⁰¹ De senare värderar i högre grad trygghet och de ungdomar som går ett yrkesförberedande program ser mindre ljus på framtiden än de som går på studieförberedande program.

Både män och kvinnor tycker att den sociala miljön är en viktig dimension på arbetsplatsen – att ha trevliga arbetskamrater, en bra chef, god arbetsmiljö och intressanta arbetsuppgifter. Många är beredda att flytta för att få ett arbete. De allra flesta vill ha fast anställning och flexibla arbetstider framför projektanställning och fasta arbetstider. Många unga är stressade över möjligheten att inte få det jobb man vill ha.

Flickor uppger oftare att de känner stress inför valsituationer och andra utmaningar som att komma in på den utbildning de vill och hitta en bostad.¹⁰² Pojkar oroar sig oftare för att inte kunna få ett bra jobb medan tjejer uppger att de är oroliga för att inte klara ekonomin. Fler pojkar än flickor tror att de kommer att ha inkomst över medel.¹⁰³ Pojkarna tror att de kommer att bo kvar på samma ort medan flickorna oftare vill flytta.¹⁰⁴

Om arbetsplatsen bedrivs i offentlig eller privat regi saknar betydelse för de flesta. Högst rangordnas arbeten som uppfattas som självständiga, utåtriktade och kontaktskapande. Män uppfattar arbetslivet mer jämlikt än kvinnor. Kvinnor har en mer skeptisk syn på att det finns samma möjligheter för män och kvinnor i arbetslivet.¹⁰⁵ En undersökning visar att flickorna tycker att det är viktigt med karriärmöjligheter och ser positivt på att leda andra. För pojkarna

---

¹⁰⁰ Skolverket, Att lära för livet 2004

¹⁰¹ Ungdomsstyrelsen 2003

¹⁰² Sveriges Kommuner och Landsting, Ungdomsbarometern 2004/2005

¹⁰³ Svenskt Näringslivs ungdomsundersökning 2004/Temo

¹⁰⁴ A.a.

¹⁰⁵ Sveriges Kommuner och Landsting, Ungdomsbarometern 2004/2005

är inte jobbet lika viktigt, det viktigaste är att bli bra på ett område. De tar det lugnare och är mer bundna till det invanda.¹⁰⁶

Hög lön är viktigt för både män och kvinnor. Män rangordnar lönen något högre än kvinnor som istället värderar balansen mellan arbete och fritid något högre.¹⁰⁷ Både män och kvinnor kan tänka sig att starta egna företag, något fler män än kvinnor.¹⁰⁸ De tycker också oftare att de har kunskaper om vad det innebär att starta eget. Flickor däremot tycker oftare att de har bra kunskaper om vad det innebär att studera. Ungdomar födda utanför Europa är de som allra oftast uppger att de skulle välja att starta eget företag framför fast anställning.¹⁰⁹

Ungas syn på fritiden

Unga människor upplever att det är fritiden som ger livet mest mening.¹¹⁰ Den fria tiden blir en arena där man prövar stilar, söker identiteter, brottas med vuxenblivandet, utvecklar sig och skaffar olika kompetenser och erfarenheter.

Exempel på typiska pojkaktiviteter är att besöka idrottstävling, spela data-spel, meka med motorer och fiska. Motsvarande flickaktiviteter är att skriva dagbok, sjunga i sånggrupp, rida och spela teater. Flickor värderar också skola och utbildning, familj och vänner samt kultur och som konst, teater och litteratur högre än pojkarna som i sin tur värderar sport och friluftsliv högre än flickorna.

Hur mycket fritid man upplever att man har, varierar också. Mest fritid uppger ungdomarna i glesbygd att de har, minst har ungdomarna i Stockholm city. Pojkarna uppger att de hade mer fritid än flickorna, vilket är fallet också när de kommer upp i tjugooårsåldern. Minst fritid har flickorna i Stockholm city.

På frågan om hur ungdomarna ser på möjligheten till meningsfull fritid och om det finns tillräckligt mycket att göra anser fler pojkar (sex av tio) än flickor (fyra av tio) att det finns tillräckligt att göra på fritiden. Mest tillfreds med rådande utbud är ungdomarna i Stockholm city, medan ungdomarna boende i förort söder om Stockholm är mindre nöjda. Särskilt missnöjda är flickorna i glesbygdskommunen där endast 8 procent anser att det finns tillräckligt att göra.

---

¹⁰⁶ A.a.

¹⁰⁷ Svenskt Näringslivs ungdomsundersökning 2004/Temo Sveriges Kommuner och Landsting, 2004 Ungdomsbarometern 2004/2005

¹⁰⁸ Sveriges Kommuner och Landsting 2004 Ungdomsbarometern 2004/2005

¹⁰⁹ Svenskt näringsliv/Temo 2004

¹¹⁰ Ungdomsstyrelsen 2005:1

Pojkar och flickors fritid ser olika ut men högst rankat hos båda kategorier är att festa med kamrater. Annars kan konstateras att hemmets betydelse som arena för ungdomarna blir allt mer betydelsefull. Speciellt pojkarna uppger att hemmet är deras favoritplats. Till stor del beror det på datorn. Hela 65 procent av pojkarna uppger att de tillbringar mycket av sin tid framför datorn. Bland flickorna är den andelen bara 24 procent. Tjugotvå procent av pojkarna uppger att de var mycket intresserade av datorer mot en procent av flickorna. Cirka 40 procent av pojkarna tillbringar merparten av sin fritid hemma för sig själva eller med familjen. Motsvarande andel bland flickorna är tjugosex procent. När hemmaumgänget med kompisarna inkluderas har 57 procent av pojkarna hemmet som huvudsaklig fritidsarena. Motsvarande andel bland flickorna är 40 procent. De är istället något mer föreningsorienterade än pojkarna. Flickor idrottar i högre grad än pojkarna och i högre grad utan att vara medlem i en idrottsförening.

På frågor om aktiviteter som utövas dagligen uppger flickorna att de läser medan pojkarna i högre utsträckning ägnar sin tid åt att spela data- och tv-spel och att surfa på Internet. Pojkarna följer nyheter i större utsträckning än vad flickorna gör.

De nya formerna av informations- och kommunikationsteknologi som datorer och mobiltelefoni utgör idag ett både viktigt och vanligt inslag i ungdomars dagliga liv. Ungas vanor har också förändrats när det gäller idrott. Exempelvis verkar lagidrotterna vara på tillbakagång medan de individuella idrotterna ökar.

Vissa aktiviteter betraktas som mer eller mindre kvinnliga och vissa som mer eller mindre manliga. Här finns en stor överensstämmelse mellan flickors och pojkars uppfattning. Dock verkar pojkarna markera aktiviteternas könskillnader starkare än flickorna. Synen på vad som anses manligt och kvinnligt varierar också i ett lokalt perspektiv.

Till pojkarnas aktiviteter hör att spela ishockey, syssla med datorer, meka med motorer, spela boll, träna på gym och fiska. De aktiviteter som flickorna nämnde var att rida, sminka sig, prata, shoppa, gå på café, dansa och dansa balett. De uppräknade aktiviteterna som betraktas som pojkaktiviteter utövas till största delen av pojkar och de aktiviteter som betraktades som flickaktiviteter utövas till största delen av flickor. Mer könsneutrala aktiviteter tycks vara titta på video, arbeta med samhällsfrågor, spela golf, tävla, spela teater, gå på café, spela fotboll, och att besöka en konstutställning eller ett galleri.¹¹¹

---

¹¹¹ A.a.

Hemmet är också en miljö som reproducerar könsroller. Arbetsfördelning mellan föräldrarna och de krav som ställs på barnen tjänar som förebilder.¹¹² I en studie av hemarbete och attityder till jämställdhet bland barn mellan 10 och 18 år, visas att flickor hjälper till mera hemma än pojkar, i synnerhet då det finns små barn i familjen. Mönstret svarar väl mot arbetsfördelningen mellan de vuxna; i familjer där båda makarna yrkesarbetar 35 timmar eller mer, arbetar kvinnan i genomsnitt 16 timmar med hushållsarbete medan mannen arbetar i genomsnitt nio timmar. I familjer där pappor gör merparten av hemarbetet, är både flickor och pojkar mer aktiva med att hjälpa till hemma. Ju mer föräldern av det egna könet engagerar sig i arbete som inte är typiskt för det egna könet, ju mer tenderar pojkar och flickor att göra det samma. Om pojkar hjälper till mera hemma och om föräldrar är medvetna om vikten av att barnen hjälper till, ökar chanserna för att pojkar ska tycka att jämställdhet mellan könen är viktigt. Huruvida denna attityd också manifesteras i beteende och kvarstår till vuxen ålder är dock, menar författaren, en fråga för fortsatt forskning.¹¹³

Det ställs olika krav på pojkar och flickor, också när det gäller andra aktiviteter än att hjälpa till med hushållsarbetet. På en fråga hur noga det är hemma med att komma i tid på kvällen, sköta skolarbetet, hur man uppför sig mot andra och att hjälpa till hemma svarade fler flickor än pojkar ”mycket noga”. Kravet på att sköta skolarbetet ställs tidigare på flickorna än på pojkarna.¹¹⁴

Ungas hälsa, sett i ett könsperspektiv

Svenska ungdomar känner sig i stort sett friska och trivs med livet. Andelen unga som uppger att de känner sig mycket friska har varit konstant sedan mitten av 1980-talet. Däremot har det under åren varit en minskande andel som anger att de trivs mycket bra med livet samtidigt som andelen med psykiska och somatiska besvär har ökat.¹¹⁵ Yngre barn mår bättre än äldre. De lever sundare, trivs bättre i skolan, har närmare kontakt med sina föräldrar och uppger i högre grad att de trivs med livet.

I den regelbundet återkommande studien Skolbarns hälsovanor ställs frågor om hur ungdomar ser på sin kropp. På frågan; Tycker du om din kropp? svarar tre fjärdedelar av 16-åringarna i 2001 års studie att de gör det, en större andel pojkar än flickor tycker om sin kropp helt eller i stort sett.

---

¹¹² Evertsson, The Reproduction of Gender, Housework and Attitudes Towards gender Equality in the Home Among Swedish Boys and Girls, in *Facets of Gender. Analyses of the Family and the Labour Market*, Swedish Institute for Social research, Stockholms universitet (2004)

¹¹³ A.a.

¹¹⁴ A.a.

¹¹⁵ Statens folkhälsoinstitut 2001/02

I åldersgruppen 16–17 år svarar hela 68 procent att de känt sig stressade varje vecka.¹¹⁶ På frågan vad det beror på svarade 77 procent av barnen i åldern 9–16 år att det var skolan. De äldre barnen kände sig stressade av läxor och avsaknaden av lugn och ro. En femtedel uppgav att hemmet stressade dem. Främsta anledningen där var att de sov för lite.

I tonåren ökar andelen som har somatiska och psykiska besvär, samtidigt som trivseln minskar. Dessutom börjar flickor må sämre jämfört med pojkar. Nästan hälften av alla 15-åriga flickor i studien har huvudvärk minst en gång i veckan. Många gånger har samma individ flera olika besvär. Det gäller både somatiska och psykiska besvär.¹¹⁷ En genomgång av en rad olika studier från 1970-talet och framåt visar att ungdomars psykiska hälsa har försämrats under senare år.¹¹⁸ En jämförelse med andra europeiska länder visar att Sverige är det land där *ökningen* av symtom som att känna sig nere, sömnproblem och huvudvärk, är störst.¹¹⁹

Flickors större risk att drabbas av psykiska symtom jämfört med pojkars är i stort sett oförändrad under perioden 1985–2001. Fler flickor än pojkar känner sig nere, har svårt att somna och har huvudvärk.¹²⁰ Hur kan skillnaderna mellan pojkar och flickor förstås? Olika teorier finns till detta. En sådan handlar om att det finns en biologisk komponent som påverkar. Könsskillnaderna uppträder i puberteten, och samband har påvisats mellan hormonnivåer kring puberteten och könsskillnader för depression. En annan förklaring hänger samman med den sociala konstruktionen av kön. I länder som uppvisar stora skillnader mellan mäns och kvinnors roller är också skillnaderna i hälsa större. Detta skulle tala för att det finns en skillnad i socialisering och levnadsvillkor som bidrar till den ökade förekomsten av symtom bland flickor och kvinnor. Dock är självmord vanligare bland unga män, jämfört med unga kvinnor.¹²¹

Sverige tycks således skilja sig på ett negativt sätt gentemot övriga i studien ingående europeiska länder genom att uppvisa den största ökningen av psykiska symtom. Flickorna är mer utsatta än pojkarna.

Ungas syn på framtiden

Trots ovan alarmerande ökning av psykiska symtom hos både pojkar och flickor visar en annan studie att majoriteten (åtta av tio) unga mellan 16–29 år, ser

---

¹¹⁶ Barnombudsmannen 2004

¹¹⁷ A.a.

¹¹⁸ SOU 2006:77. Begreppet hälsa definieras i rapporten som avsaknad av ohälsosymtom.

¹¹⁹ SOU 2006: 77 ref till WHO 2006; Skolbarns hälsovanor

¹²⁰ Kvoten för förekomst av problem bland flickor jämfört med pojkar var för följande symtom; Känner sig nere; 2,7, Svårt att somna 1,3 och för Huvudvärk 2,7.

¹²¹ SOU 2006:77

optimistiskt på sin framtid.¹²² Jämfört med 1997, är fler optimistiska och färre pessimistiska. Högst andel optimistiska unga finns i storstad och bland dem som studerar eller har ett arbete. Framtidsoptimismen är lika stor bland pojkar som bland flickor. Fler bland optimisterna anser att de har goda möjligheter att påverka sin situation och känner större delaktighet i samhället än pessimisterna. Mer än hälften av ungdomarna uttrycker oro för såväl samhällsfenomen som miljöförstörelsen och den internationella situationen. Mer än hälften är också orolig för sin privata ekonomi och hälsa liksom för att drabbas av arbetslöshet.

För de något äldre kvinnorna (25–29 år) är det viktigare att vid 35 års ålder ha bildat familj och skaffat barn än för männen i samma åldersgrupp. De senare prioriterar en fast anställning högre, något som också yngre kvinnor och män (16–19 år) gör. Bland de unga som inte redan etablerat en fast familjebildning eller har en fast anställning värderas genomgående trygghets- och familjevården lägre än inom hela gruppen. Forskaren Stefan Jerkeby menar att en förklaring kan vara att man legitimerar och ger mening åt sin aktuella livssituation.¹²³

Ungas värdering av demokrati, mänskliga rättigheter, m.m.

Elevers uppfattning om demokrati och mänskliga rättigheter har studerats i flera olika studier.^{124,125}

Sammantaget visar resultaten att det finns viktiga skillnader mellan pojkars och flickors värderingar. Flickornas värderingar ligger genomgående närmare läroplanens. Resultaten hänger också samman med vilken kulturell och socioekonomisk bakgrund eleverna har. I den senast genomförda studien, NU-03, har dock flickornas och pojkarnas svar närmast sig i vissa avseenden.

Den första studien gjordes 1998, det år då den första elevkullen som följt den nya läroplanen lämnade gymnasieskolan. Eleverna var då mellan 18 och 19 år. De områden som valdes för bedömning var: att se sammanhang och

---

¹²² Ungdomsstyrelsen 2003:1

¹²³ A.a.

¹²⁴ Skolverket 1999, rapport 175. Skolverket 2001, Skolverket 2003 rapport 232, Skolverket 2004 rapport 250. Ung i demokratin omfattar en nationell studie från 2001 av fjortonåringars demokratiska kunskap, förståelse och attityder, som också var del av en internationell studie: the IEA Civic Education Study. Ung i demokratin 2003 omfattar gymnasieelevers demokratiska kompetens. Utgångspunkten för de nationella studierna har varit läroplanernas mål om grundläggande värden, förståelse och medmänsklighet, m.m.

¹²⁵ Läroplanen för grundskolans mål och riktlinjer föreskriver. ”Skolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.” Skolan ska vidare sträva efter att varje elev respekterar andra människors egenvärde .../och /kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen”. Samma eller så gott som samma uppdrag ges i läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf94.

kunna orientera sig i omvärlden, att göra medvetna ställningstaganden, att förstå och tillämpa demokrati, skapande förmåga samt kommunikativ förmåga.

När det gäller att se sammanhang och orientera sig i omvärlden, pekar undersökningen på att eleverna med stigande ålder blir bättre på att se sammanhang men att de har svårare för orsakstänkande samt att tänka kritiskt. Bredden och rikedomen i elevernas svar är beroende av sammanhanget; traditionella testsituationer ger inte samma typer av svar och resonemang som en situation där eleverna arbetade muntligt och i par. Flickorna presterade genomgående bättre än pojkarna på uppgifter av mer komplex natur med öppna svar, men flickorna är sämre på flervalsfrågor.

Samma tendens finns när det gäller elevernas förmåga att göra medvetna etiska ställningstaganden. Elevernas förmåga att identifiera och förklara ett moraliskt problem växer med åldern. Eleverna har dock svårt att se orsaker som ligger utanför händelsens omedelbara sammanhang. Elevernas förslag till lösningar på moraliska problem och dilemman visar en stark tendens att lägga ansvaret på polis och rättsväsende och man diskuterar inte i samma utsträckning individens ansvar då det gäller att upprätthålla moraliska principer. Flickorna fick signifikant högre värden på alla variabler. Kön och socialgrupp har högre genomslag avseende moralisk utveckling än skolfaktorer.

I utvärderingen dras sammanfattningsvis slutsatsen att skillnaden mellan pojkar och flickor – till flickornas fördel – när det gäller de övergripande läroplansmålen måste tas på största allvar.

Den andra studien vände sig till grundskolans elever och ingår i den nationella utvärderingen NU-03. Elever i år 5 och år 9 ingår i undersökningen, som omfattar i stort sett alla skolans ämnen.¹²⁶ Eleverna har fått ta ställning till samma etiska valsituationer som ingick i utvärderingarna 1992 och 1995. Det handlade om ställningstaganden till fusk, att utnyttja situationer för fusk, att utnyttja situationen för egen vinning, att ta ställning till hur lärarens tid för stöd till kamrater ska fördelas och om det är rätt att bryta mot lagen i vissa situationer.

Liksom 1992 är flickor i årskurs 9 generellt mer positivt inställda till värdegrunden och de demokratiska principerna än pojkar. Samtidigt har en del av skillnaderna mellan pojkars och flickors svar utjämnats mellan 1992 till 2003. I jämförelse med 1992 svarar flickorna i mindre utsträckning med argument som handlar om solidaritet och ärlighet medan pojkarna använder dessa argu-

---

¹²⁶ Särskilda prov användes för att bedöma elevernas problemlösande förmåga, som att söka och kritiskt granska information, dra slutsatser och generalisera, samt att förklara och argumentera för sina slutsatser. Samma eller liknande frågor ställdes också vid tidigare undersökningar och jämförelser med år 1992 och 1995 års elever har därför kunnat göras.

ment i större utsträckning. Fortfarande uttrycker dock flickorna som grupp större tolerans och empati än pojkarna. När det gäller demokratiska principer, t.ex. majoritetsprincipen, löser en betydligt större andel pojkar än flickor situationen att vara i minoritet med att lämna den demokratiska beslutsarenan. Pojkarna har här en stark övervikt i gruppen ”bryr mig inte”.

En slutsats i NU-03 är att skolan behöver fortsätta att uppmärksamma hanteringen av läroplanens riktlinje att ...”utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen...” Särskilt gäller detta pojkar.

Sammanfattning

Pojkars eller unga mäns attityder och värderingar har ovan beskrivits i generella termer och i relation till flickornas. Inledningsvis framhölls risken för generaliseringar, det finns självklart stora variationer inom gruppen pojkar respektive flickor, bland annat beroende på socioekonomisk bakgrund. Av studierna att döma, mår dock pojkar som grupp betraktade bättre än flickorna, är mindre stressade, har större tilltro till att ekonomin ordnar sig och uppfattar arbetslivet som mera jämställt än vad flickorna gör. Pojkar tycker också i större utsträckning om sina kroppar och mår i allmänhet bättre än vad flickor gör. Pojkar uttrycker också en större framtidstro än flickorna. Det är dock viktigt att uppmärksamma den ökning av psykisk ohälsa som påvisats, både bland pojkar och flickor.

Utgångspunkten för denna studie är pojkarnas sämre måluppfyllelse i förhållande till flickornas. Att ha en mer avspänd syn på framtiden och sitt kommande yrkesliv är på många sätt bra. Studien visar också att hemmen tycks ställa lägre krav på pojkarna än på flickorna när det gäller hemarbete. Studien visar också att flickorna är mer målmedvetna, energiska och också ställer högre krav på sig själva.

Pojkar tillbringar mycket tid hemma och sitter ofta vid datorerna. Pojkar har mindre krav på sig när det gäller att hjälpa till hemma och beträffande studieprestationer, något som enligt studierna påverkas av vilken roll papporna har i hemarbetet. Ju mer jämställda fäder, ju lättare är det för pojkarna att hjälpa till.

På många sätt verkar således pojkar ha en ljusare syn på tillvaron och framtiden än flickorna. Men när det gäller demokratiska värderingar, pekar studierna mot att pojkar har ett demokratiskt underskott i större omfattning än flickor har. Även här spelar sociokulturell bakgrund in. Pojkar är dock intresserade av politik och diskuterar ofta politik med sina jämnåriga, medan flickorna vänder sig till sina lärare. Men pojkar finns ofta i gruppen ”bryr mig inte”. Skolan

behöver uppmärksamma pojkars behov av att utveckla sin förmåga till samhörighet, solidaritet och ansvar för andra människor.

Sammanfattning och diskussion

Sammanfattning och diskussion

Denna studie har undersökt skillnader i måluppfyllelse och utbildningsval mellan pojkar och flickor.

I inledningen konstaterades att senare års forskning om könsskillnader bytt fokus och numera betonar individer och kontext. Till skillnad från strömningarna i denna forskning har Skolverket i denna studie, åter fäst uppmärksamheten på skillnader mellan *grupperna* pojkar och flickor. Det finns förstås skäl att beakta invändningen att *talet* om och studier av skillnader mellan könen kan bidra till att förstärka och segmentera dessa skillnader.¹²⁷ Avsikten med vårt resonemang är emellertid den motsatta, nämligen att undersöka för att kunna förändra. Den normativa utgångspunkten är skollagens skrivningar om rätten till en likvärdig utbildning inom varje skolform. Studiens tyngdpunkt har legat på en statistisk analys av de skillnader som finns mellan pojkars och flickors prestationer. Denna empiri har kompletterats med ett antal artiklar där några forskare fått möjlighet att reflektera över skillnaderna utifrån olika perspektiv. Jämställdhetsfrågornas ställning i dagens skola har däremot inte undersökts, även om flera av forskarna berör dessa frågor i sina artiklar.

Under sextioalet diskuterades i offentliga utredningar hur fler flickor skulle förmås att fortsätta till gymnasiet.¹²⁸ I 1976 års gymnasieutredning – som dock aldrig ledde till någon proposition – var den sneda könsfördelningen en viktig fråga. Senare fokuserades ”tysta och ambitiösa flickor” som inte kom till sin rätt i skolan. Även i propositionen *Växa med kunskaper (1990/91:85)* var det framför allt flickornas situation som upplevdes som ett problem. I den senaste gymnasieutredningen *Åtta vägar till kunskap (SOU 2002:120)* påpekades att programgymnasiet i stort sett misslyckats med att rätta till den sneda könsrekryteringen.¹²⁹ Under 1980- och 1990-talen diskuterade forskningen könen sociala position i klassrummet och man konstaterade bland annat att pojkar tar större plats och får större talutrymme. Pojkars bättre resultat i naturvetenskapliga ämnen har diskuterats och mycket möda och resurser har lagts ner på att stimulera flickors intresse för teknik och naturvetenskap.¹³⁰

Under senare år har istället pojkarna lyfts fram som förlorarna i skolan.¹³¹ Ny forskning framhåller att flickor tillägnat sig såväl traditionellt kvinnliga

---

¹²⁷ Wernersson 2006

¹²⁸ Arnman & Järnek 2006

¹²⁹ A.a.

¹³⁰ Wernersson 2006, ref till Wernersson 1988, Einarsson & Hultman 1984

¹³¹ Arnman & Järnek 2006, med ref till Skolverkets rapport *Läroplanerna i praktiken 1999*, Öhrn 2002, Björnsson 2005

som manliga könsmönster, och man har identifierat en ny grupp självsäkra flickor som tar för sig i klassrummet, även om de ”tysta flickorna” inte försvunnit.¹³²

Denna studie pekar i samma riktning. Resultaten visar att skillnaderna i prestationer mellan könen är genomgående för samtliga skolformer och att skillnaderna mellan pojkar och flickor dessutom förefaller vara relativt likartade storleksmässigt i skolformerna. Pojkarna når ungefär 90 procent av flickornas betygsresultat i såväl grund- som gymnasieskola. I grundskolan har flickorna högre betyg i alla ämnen utom i idrott och hälsa. Skillnaderna är störst i bild, hemkunskap och svenska och minst i teknik och matematik, ämnen där pojkar traditionellt ansetts duktigare. Vid sidan av kunskapsmålen är det också viktigt att uppmärksamma pojkarnas attityder och ställa dem i relation till skolans värdegrund. Pojkar är generellt sett mindre positiva till värdegrunden och visar mindre förståelse för demokratiska principer än flickor. Resultatskillnaderna fortsätter i kommunal vuxenutbildning.

Det faktum att pojkar generellt når sämre resultat betyder inte att alla pojkar misslyckas med sin utbildning eller att alla flickor når bra utbildningsresultat. Den klyfta som finns mellan könen är genomsnittlig. Detta klagörande gäller inte bara kön, utan samma resonemang måste föras när vi studerar elevers sociala bakgrund eller eventuell utländsk bakgrund. Den svenska skolan är inte deterministisk, och det finns gott om exempel på elever som lyckas trots att de har dåliga odds i en rent statistisk mening. Elever som har lågutbildade föräldrar, pojkar och elever med utländsk bakgrund är ingen homogen grupp, och det finns stora skillnader när det gäller intressen och förutsättningar. Genomgången har också pekat på vissa geografiska skillnader i utbildningsval. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att elever med lågutbildade föräldrar, pojkar och invandrare som är födda i ett annat land än Sverige återkommande har sämre resultat i skolan. Dessa skillnader är systematiska, och de är inte resultatet av slump eller några tillfälligheter. Även om vi naturligtvis inte vet vilka individer som kommer att beröras, så vet vi att dessa elever som grupp betraktat kommer att nå sämre resultat i skolan. Självklart finns det stora skillnader även inom dessa grupper. Den springande punkten är att det finns en gemensam nämnare som genererar dessa statistiska mönster trots att individerna med dessa egenskaper sinsemellan är väldigt olika varandra.

Flickor väljer i större utsträckning än pojkar studieförberedande program på gymnasiet, vilket ger dem bättre möjligheter att senare gå vidare till universitet eller högskola. Kvinnor utnyttjar också i högre grad än männen möj-

---

¹³² Arnman & Järnek 2006 med ref till Nielsen 2000

ligheten att gå vidare till kommunal vuxenutbildning och läsa nya kurser eller skaffa högre betyg. Långsiktigt är det svårt att bedöma effekterna av den här utvecklingen, men det är uppenbart att pojkarna är mindre framgångsrika i utbildningssystemet. En intressant, men också mycket komplex fråga, gäller de långsiktiga effekterna av pojkarnas sämre skolresultat. Vi vet att män som grupp betraktat har en högre inkomst än kvinnor trots att männen har sämre utbildningsresultat. Generellt lönar det sig i Sverige att vidareutbilda sig, och effekterna är tydliga när det gäller både inkomst och hälsa.¹³³ Samtidigt är det uppenbart att pojkarnas sämre skolresultat så här långt inte har fått några negativa effekter på inkomsterna eller förvärvsfrekvensen för gruppen män. Utvecklingen på arbetsmarknaden tyder emellertid på att kvinnor generellt har börjat ta sig in på områden som tidigare dominerades av män. Tyvärr är det svårt att närma sig den här frågan empiriskt, och projektet har därför inte fördjupat sig i någon analys de långsiktiga effekterna av könsskillnaderna i måluppfyllelse. Ur ett likvärdighetsperspektiv är det framtida utfallet på arbetsmarknaden av underordnad betydelse. Principen om en likvärdig skola ska värnas oberoende av de framtida trenderna inom yrkesliv och högre utbildning.

En genomgång av statistiken visar att den enskilda skolan inte sätter något tydligt avtryck när det gäller könsskillnadernas storlek. När differensen mellan könen studeras på skolnivå visar det sig visserligen att nivåerna varierar kraftigt, men jämförs resultaten mellan olika år kan en skola med små könsskillnader år 1 ha stora könsskillnader år 2. Med utgångspunkt i dessa resultat är det således svårt att hävda att vi i nuläget kan se några tydliga effekter av de enskilda skolornas arbete. Innebär detta att jämställdhetsarbete är meningslöst? Säkerligen inte: den enskilda skolan är platsen för mötet mellan elever och lärare, och det är skolan som gör praktik av styrdokument och mål. Det är svårt att tänka sig hur bilden ska kunna förändras utan att skolorna är involverade. Resultatet är snarare en indikation på att det behövs mer kunskap om hur pojkars studieintresse stimuleras och manliga positioner utmanas. Några exempel lämnas i de forskartiklar som ingår i denna studie. Väsentligt är också att diskussionen om pojkars måluppfyllelse förs på systemnivå. Frågor att fundera vidare över handlar t.ex. om vilka strukturer och bestämmelser som verkar i positiv respektive negativ riktning när det gäller måluppfyllelsen för pojkar och flickor.

En annan föreställning är att det är pojkar i glesbygd och industrikommu-ner som drar ner pojkarnas resultat. Studien visar att även om könsskillnaderna är något större i dessa kommuntyper så har den regionala dimensionen en-

---

¹³³ Rolfer 2006

dast en liten betydelse. En annan föreställning är att pojkarna statistiskt sämre resultat förklarar av att det finns en större andel lågpresterande pojkar. Denna genomgång visar att det inte räcker som förklaring. Pojkarna presterar genomgående sämre resultat på alla nivåer.

Flickor får i allmänhet större utdelning av sina studier i skolan, både betygmässigt och när det gäller att gå vidare till högre studier. Att flickorna som grupp höjer sina betyg i förhållande till nationella provresultat medan pojkarna istället får sänkta betyg, har på senare tid diskuterats i flera studier. Utifrån denna genomgång kan vi konstatera att det *inte* hänger samman med fler kvinnliga lärare. Vilken grund det finns för övriga teorier som lanserats om att flickor skulle kompenseras etc, krävs ytterligare studier för att fastställa. Dock kan konstateras att många olika prov och prestationer i skolan är betygsgrundande, förutom de nationella proven.

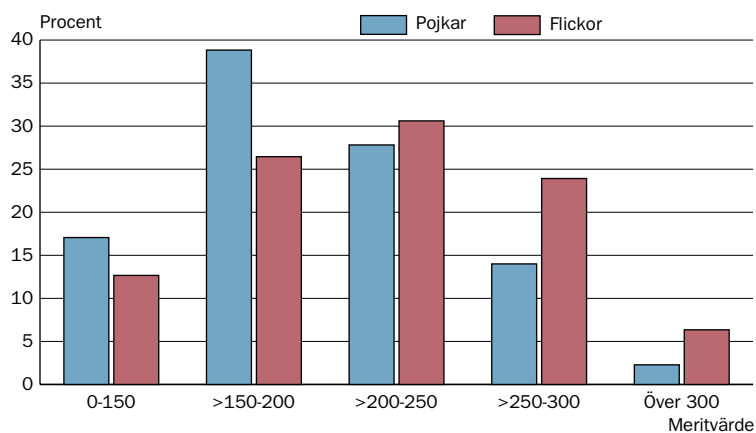
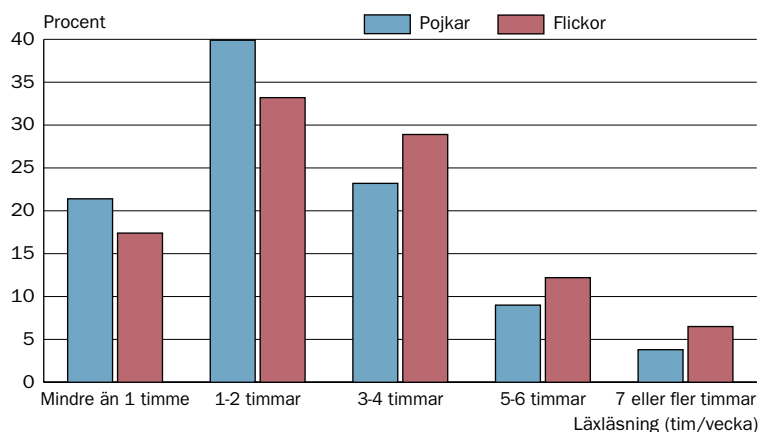
Elever med högutbildade mödrar når en högre måluppfyllelse i grundskolan än elever vars mödrar har lägre utbildning, men könsskillnaderna är i det närmaste konstanta när olika sociala grupper jämförs inbördes. Pojkarnas meritvärde ligger genomgående ca 10 procent lägre än flickornas. Könsskillnaderna kan således inte reduceras till en fråga om social eller etnisk bakgrund. Där- emot spelar den sociala bakgrunden, framför allt föräldrarnas utbildningsbakgrund, en roll för valen till gymnasieskolan.¹³⁴ Flickor och pojkar med familjer ur arbetarklass väljer vanligen traditionellt kodade flickprogram respektive pojkprogram. Som vi tidigare visat, finns en mindre andel flickor på pojkprogrammen än pojkar på flickprogrammen. Pojkarna sprider ut sig på ett större antal utbildningar än flickorna. Lidegran et al pekar också på att även den regionala kontexten påverkar valen. Det naturvetenskapliga programmet är ett vanligare val bland pojkar och flickor i universitetsorten Uppsala än i Gävle där handel och tillverkningsindustri dominerar.

Varför har pojkar sämre resultat i skolan? Ett enkelt svar på frågan är kanske att pojkarna är mindre och flickorna mera engagerade i skolarbetet. I diagram 42 visas två histogram. Det ena diagrammet visar meritvärdet, och det andra visar hur många timmar som ägnas åt läsläsning. Även om man inte ska hävda någon kausal koppling så är det slående att figurerna är så lika varandra.

---

¹³⁴ Lidegran, Börjesson, Nordqvist & Broady 2006

Diagram 42 Histogram över meritvärde och den tid som spenderas på läsläsning (tim/vecka)

Figurerna ovan ger emellertid upphov till nya frågor. Varför lägger pojkarna ner mindre tid på sina studier? Varför har pojkar en mera realistisk bild av sin förmåga än flickor, som oftast undervärderar sina skolprestationer?

En förklaringsmodell som fått fäste på senare tid är att pojkarnas sämre resultat hänger samman med att en allt högre andel av lärarna är kvinnor och att skolmiljön premierar beteenden som betecknas som traditionellt kvinnliga. Att förskolan domineras av kvinnor är väl bekant. Andelen män i förskolan har legat mellan 2–3 procent under de senaste 10 åren. Kvinnodominansen fortsätter i grundskolans lägre år, men andelen män ökar högre upp i grundskolan. Denna relation mellan kvinnliga–manliga lärare har varit förhållandevis stabil sedan 1980-talet. Studien har försökt testa vad en ökad andel kvinnliga lärare betyder för betygsutfallet pojkar–flickor. Hypotesen att könsskillnaderna skulle vara större på skolor med en hög andel kvinnliga lärare fick emellertid inget

stöd. Diskussionen om skolans förändring mot en alltmer kvinnlig miljö stämmer också dåligt med det faktum att flickors resultat varit bättre under lång tid.

En annan fråga gäller huruvida läroplanens och kursplanernas innehåll och arbetsformer, med sin betoning på reflektion och kommunikation, premierar det ena eller andra könet. Denna rapport bygger på jämförelser av betyg- och provresultat, som självfallet konstrueras utifrån skrivningar i läro- och kursplaner. Huruvida arbetsätt, betygsriterier och prov förändrats i en riktning som innebär att flickorna klarar studierna bättre än pojkar, har Skolverket inte haft möjlighet att analysera i denna studie. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att betygsskillnaden mellan könen har legat på en stadig nivå under lång tid. Alla försök att belysa prestationsgapet mellan könen utifrån skolans organisation, arbetsätt och uppdrag måste beakta att det handlar om robusta och uthålliga samband. I Skolverkets nationella utvärdering beskriver man att skolans arbetsätt har förändrats inom en rad områden under de senaste åren: Elevers enskilda arbete har ökat under den senaste tioårsperioden, medan det traditionella arbetsättet – att läraren pratar och ställer frågor till eleverna som lyssnar och svarar – tycks ha minskat. Under perioden har dessutom nya styrdokument införts med en ny betoning på mål snarare än ett precist innehåll. Trots att dessa reformer har haft stor räckvidd och påverkat skolans vardag så verkar de inte ha påverkat nivån på könsskillnaderna, i alla fall inte på något radikalt sätt.

I debatten om kvinnors och mäns egenskaper har traditionellt biologiska och strukturella/sociala/kulturella orsaksförklaringar ställts mot varandra. Frågan är laddad eftersom den tangerar feminismens två poler, uppfattningarna om könets särart respektive likhet. Britt-Marie Berge konstaterar att de flesta av dagens genusforskare utgår ifrån att manlighet och kvinnlighet är konstruktioner som är möjliga att påverka och förändra.¹³⁵ Frågan är om man helt kan bortse från biologiska skillnader. Pojkar är i vissa avseenden mer sårbara och råkar oftare ut för vissa utvecklingsstörningar. Pojkar får oftare särskilt stöd i grundskolan och fler pojkar än flickor tas emot i särskolan. Den biomedicinska forskningen har också visat att den biologiska utvecklingen går långsammare för pojkar än för flickor, och pojkarnas mottaglighet för komplex inläring inträffar i genomsnitt vid en senare tidpunkt. Denna studie har kunnat visa att mellan 30–40 procent av skillnaderna mellan pojkar och flickor försvinner när pojkarnas biologiska ålder på experimentell väg tillåts öka med ett år. I ett lik-

---

¹³⁵ Berge & Forsberg 2006

värdighetsperspektiv är således relevant att undersöka vilken roll de biologiska skillnaderna spelar för resultaten.

Både Britt-Marie Berge, Ulla Forsberg och Marie Nordberg diskuterar pojkars förhållande till sin maskulinitet och hur deras identitetsskapande påverkar skolarbetet.¹³⁶ I Nordbergs artikel ställs betygsresultaten i relation till elevernas vardag och till samhällets förväntningar på pojkar och flickor. Pojkarnas överlägsenhet i idrott och hälsa svarar exempelvis väl mot samhällets och arbetslivets förväntningar på hur pojkars kroppar ska vara formade. Fysisk styrka, smidighet, självdisciplin, tävlingsanda, kamp och utmaningar, att kunna ifrågasätta, m.m. är egenskaper och förmågor som premieras. Samtidigt, menar Nordberg, försätter detta ofta pojkar i konflikt i förhållande till lärare och till skolans krav. Den viktiga demokratiska och pedagogiska utmaningen är att ta vara på den nyfikenhet och positiva inställning som elever har i början av sin skoltid. Men det förutsätter möjligen att såväl den rådande maskulinitetsdefinitionen som den rådande kunskapssynen utmanas, menar Nordberg.

När vi summerar intrycken från vår kartläggning av ungdomars attityder framträder tydliga ekon av denna traditionella maskulinitet. Attitydmätningarna visar att pojkar som grupp mår bättre än flickor, att de är mindre stressade och att de oroar sig mindre för framtiden. De uttrycker också en större framtidstro än flickorna. Liksom Nordbergs bild ovan visar attitydmätningarna att pojkar i större utsträckning än flickorna uppskattar sina kroppar. Att ha en mer avspänd syn på framtiden kan naturligtvis vara bra på många sätt, men risken är att en sådan avslappnad hållning kan ha en ogynnsam inverkan på skolarbetet. Genomgången visar också att kraven på att sköta skolarbetet ställs tidigare på flickorna än på pojkarna. Ett generellt mönster är att pojkarna framstår som mindre ansvarstagande än flickorna. Skillnaderna gäller inte bara synen på skolarbete, utan pojkarna tar även ett mindre ansvar när det gäller att hjälpa till hemma. Samtidigt trivs pojkarna bra i skolan, och de har förtroende för skolan och lärarnas förmåga att utveckla dem. Pojkarna känner mindre stress än flickorna, ett förhållande som sannolikt förklaras av att flickorna har en högre ambitionsnivå.

Britt-Marie Berge och Ulla Forsberg pekar på att de iscensättningar av skolarbetet som görs av lärare och elever sker i ett sammanhang där pojkar och flickor samtidigt konstruerar bilder av kvinnligt och manligt. För pojkarnas del urskiljdes sex olika positioner som på olika sätt påverkar pojkarnas förhållande till studier och skola. I flera av positionerna som var öppna för pojkarna stod studier inte högt i kurs. Den mest populära positionen, ”macho”, gick snarast

---

¹³⁶ Berge & Forsberg 2006

på tvärs mot skolarbete. Att konstruktivt påverka dessa positioner är en viktig fråga om pojkars studieresultat ska förbättras. Det förutsätter i sin tur att lärare dels har auktoritet att påverka och förmedla sin syn på vad som ska premieras i skolan, dels har insikter i hur pojkar och flickor konstruerar sin manlighet respektive kvinnlighet och hur de kan intervensera. Inga Wernersson påpekar att pojkars inbördes bevakning av manligheten innebär att aggressivitet, maktorientering och hårdhet m.m. premieras. För både pojkar och flickor framstår den sociala konstruktionen av genusordningen som ett hot, menar Wernersson.

Det faktum att flickor klarar sig allt bättre genom skolsystemet är glädjande och uppmuntrande. Samtidigt kan konstateras att en grupp pojkar är skolans förlorare. Det finns alltså både glädjande och oroande tecken i dagens utveckling. Många flickor tycks också betala sina framgångar med en alltför hög stressnivå, medan många pojkar å sin sida tycks ha svårt att förena manlighet med studieintresse. Det förefaller viktigt att skolan försöker uppmuntra pojkarna att inta positioner som låter dem vara vetgiriga och ambitiösa i skolan. Pojkarna måste uppmuntras att ta ansvar, och skolan måste kunna utmana föreställningar om att man inte behöver anstränga sig för att nå framgång. Flickor behöver å andra sidan få stöd i att hitta en ambitionsnivå som inte äventyrar deras hälsa. Skolan ska vara en miljö som utmanar könsroller och som uppmuntrar och stödjer alla elever, oavsett kön, social bakgrund eller födelseland.

Referenslista

Arnell Gustafsson, Ulla 2003, Ungdomars inträde i arbetslivet – följer för individen och arbetsmarkanden. I: *Ute och inne i svenskt arbetsliv: Forskare analyserar och spekulerar om trender i framtidens arbete*, Arbetsliv i omvandling 2003:8, red. Casten von Otter, Arbetslivsinstitutet

Arnman, Göran & Järnek, Martin 2006, Ett könsperspektiv på tjugo års förändringar i gymnasieskolan och på arbetsmarknaden. Artikel till Skolverkets rapport 287, *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval 2006* www.skolverket.se

Barnombudsmannen 2004 *Upp till 18: fakta om barn och ungdom*, red Åsa Nordström, Barnombudsmannen, Statistiska centralbyrån

Beaton, Albert E, (red) 1996, *Science Achievement in Middle School Years*. Chestnut Hill, MA Boston College, TIMSS International Study Center

Berge, Ulla-Britt & Forsberg, Ulla 2006, Maskuliniteter på spel – är konstruktion av kön kontraproduktivt i relation till statens skolpolitiska mål? Artikel till Skolverkets rapport 287, *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval 2006*. www.skolverket.se

Björnsson, Mats 2005, Kön och skolframgång: tolkningar och perspektiv. Rapport. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. www.skolutveckling.se

Blom, Anna 1999:28, Särskilda elever. *Om barn i särskola – bedömningsgrunder, ställningstaganden och erfarenheter*. FOU-rapport Stockholms stad, socialtjänstförvaltningen

Bonnet, Gérard (red) 2004, *The assessment of pupils' skills in English in eight European countries 2002*. European network of policy makers for the evaluation of education systems

Danmarks Evalueringsinstitut 2005, *Kon, karakterer og klasse: Dreges og pigers præstationer i uddannelse*, www.eva.dk

Ds 2003:23, *Validering m.m. – fortsatt utveckling av vuxnas lärande*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet

Duvner, Tore 1998, *ADHD: Impulsivitet, överaktivitet, koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber

- Einarsson, Jan & Hultman, Tor G. 1984, *Godmorgon pojkar och flickor: om språk och kön i skolan*. Malmö: Liber
- Eriksson, Niklas 2005, *Prestationsskillnader mellan flickor och pojkar I NO. En studie av uppgiftsformatets betydelse i TIMSS 2003*. BVM 15:2005. Umeå universitet: Institutionen för beteendevetenskapliga mätningar
- Evertsson, Marie 2004, The reproduction of gender, Housework and Attitudes Towards gender Equality in the Home Among Swedish Boys and Girls, in *Facets of Gender. Analyses of the Family and the Labour Market*, Swedish Institute for Social research, Stockholms universitet
- Gens, Ingemar 1998, *Från vaggan till identitet: hur flickor blir kvinnor och pojkar blir män*, Jönköping, seminarium, Oskarshamn, Primo
- Gillberg, Christopher 2005, *Ett barn i varje klass: om ADHD och DAMP*, Stockholm: Cura förlag
- Grünewald, Karl 1998, *Medicinska omsorgsboken: om utvecklingsstörning och andra funktionshinder*. Stockholm: Natur och Kultur
- Gurian, Michael & Henley, Patricia 2000, *Boys and Girls Learn Differently! A Guide for Teachers and Parents*, San Fransisco: Josey-Bass, A Wiley Company.
- Holmlund, Helena & Sund, Krister 2005, *Is the Gender Gap in School Performance affected by Sex of the Teacher?*, Working paper 5/2005, Institutet för social forskning, Stockholms universitet
- Hultin, Bengt 1968, *Skolans produktivitet: skolresultaten i 12 länder*. Stockholm: Geber
- Husén, Torsten (red.) 1967, *International Study of Achievement in Mathematics: a Comparison of Twelve Countries. Volume 2*. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Husén, Torsten 1973, *Svensk skola i internationell belysning 1 – naturorienterade ämnen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Husén, Torsten & Hansson, Gunnar 1975, *Svensk skola i internationell belysning 2: Läsning och litteratur*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International
- IEA. 1988, *Science Achievement in Seventeen Countries: a preliminary report*. IEA. Oxford: Pergamon Press

IEA. 2003, *PIRLS 2001. International Report*. Boston: IEA

Jönsson, Ingrid 2006, Utbildningsskillnader – stabilitet och förändring i ett europeiskt perspektiv. Artikel till Skolverkets rapport 287, *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval 2006*. www.skolverket.se

Knudsen, Ann-Elisabeth 2005, *Hjerneudvikling og kønsforskelle i Kon, karakterer og karriere. Drenges og pigers præstationer i uddannelse*, Danmarks evalueringsinstitut. www.eva.dk

Kryger, Nils 1993, Grabbarna i prydlighetens skola i Visst är vi olika: *En antologi för kunskap och debatt om likheter och olikheter mellan pojkar och flickor och deras olika villkor och förutsättningar i skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Lenz Taguchi, Hillevi 2003, Det finns inga naturliga kön, i *Pedagogiska magasinet*, PM nr 4, november 2003

Levander, Sten 1993, Biologiska skillnader i intelligens mellan könen förstärks i den svenska skolan i Visst är vi olika: *En antologi för kunskap och debatt om likheter och olikheter mellan pojkar och flickor och deras olika villkor och förutsättningar i skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Lidegran, Ida, Börjesson, Mikael, Nordqvist, Ingrid & Broady, Donald 2006, I kursningen mellan kön och klass. Artikel till Skolverkets rapport 287, *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval 2006*. www.skolverket.se

Dresch, James & Loven, Anders 2003, *Vägledning i förändring – om omvärldsförändringar och dess betydelse för vägledning*, Malmö högskola

Keeves, John P (red.), 1992. *The IEA Study of Science III: Changes in Science Education and Achievement: 1970 to 1984*. International Studies in Educational Achievement, vol. 10. Oxford: Pergamon Press

Molloy, Gunilla 1992, *Godmorgon fröken: Ett samtal om makt, kön och lärarprofessionalism*. Stockholm: Almqvist & Wiksell

Murray, Åsa & Liljefors, Robert 1983, *Matematik i svensk skola*. Utbildningsforskning FoU rapport 46. Skolöverstyrelsen. Stockholm: Liber

Myndigheten för skolutveckling 2005, *Elever som behöver stöd men får för lite*, Persson, Bengt, Andreasson, Ingela och Heimersson, Marie. rapport nr 3. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling

Myndigheten för skolutveckling 2004, *Förändringar i läskompetens 1991–2001. En jämförelse över tid och länder*. Gustafsson, Jan-Eric & Rosén, Monica. Forskning i fokus nr. 22. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling

Norberg, Marie 2006, Barns och ungas livsvillkor och identitetsskapande – om kön, sociala ordningar och pojkars maskulinitetsskapande praktiker. Artikel till Skolverkets rapport 287, *Könsskillnader i målpuppfyllelse och utbildningsval* 2006. www.skolverket.se

Nordström, Gunilla & Bengtsson-Sandberg, Karin 2004, *Kunskapslyftet. Ett lyft för hela själen*. Jönköping: Encel National Centre for Lifelong Learning. Rapport 2:2004

Nycander, Maria 2006, *Pojkars och flickors betyg. En statistisk undersökning*. Uppsala universitet. Institutionen för lärarutbildning

Ors, Marianne & Nettelbladt, Ulrika 1999, Språkstörningar hos barn i *Barn som är annorlunda: hjärnans betydelse för barnets utveckling* red. Anege Trillingsgaard, Mofgens A. Dalby och John R Ostergaard, Lund: Studentlitteratur

Regeringskansliet 2004, *Könsskillnader i utbildningsresultat. Fakta, mönster och perspektiv*. Utbildningsdepartementets skriftserie rapport 7 2004. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Riis, Ulla 1988, *Naturvetenskaplig undervisning i svensk skola – sammanfattning av en IEA-undersökning*. Stockholm: Skolöverstyrelsen

Rolfer, Bengt 2006, *Lönar sig utbildning?* Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, Best.nr 89602-26-9

Roos, Gunilla, Brevner, Elisabeth & Bäcklin, Jan 1999, *Framtida utbildningsplaner. Studerande vid komvux/kunskapslyftet våren 1998 i Bollnäs, Hudiksvall, Ljusdal, Nordanstig, Ockelbo, Ovanåker och Söderhamn*. Studiecetra Hälsingland rapport 1. Bollnäs: Studiecetra Hälsingland

SCB 2003, Sveriges officiella statistik. Statistiska meddelanden. UF 35 SM 0301. *Nyborjare i komvux. Enkätundersökning bland nyborjare i komvux höstterminen 2000*

Skolverket 1994, *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor: en kunskapsöversikt om könsskillnader i skolan*, Stockholm: Rapport nr 47, Skolverket

- Skolverket 1995, *Hur i all världen läser svenska elever? En jämförande undersökning av barns läsning i 31 länder*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 1996, TIMSS, *Svenska 13-åringars kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Rapport 114. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 1998a, *Undervisningen i engelska. En jämförelse mellan tre länder: Frankrike, Spanien och Sverige*. Rapport 154. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 1998b, TIMSS: *Kunskaper i matematik och naturvetenskap hos svenska elever i gymnasieskolans avgångsklasser*. Rapport 145. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 1999, *Läroplanerna i praktiken: Utvärdering av skolan 1998 avseende läroplanernas mål*, Rapport nr 175. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2000, *Efter skolan: En utvärdering av gymnasieutbildning*, Rapport 223. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2001, *PISA 2000. Svenska femtonåringars läsförmåga och kunnande i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Rapport 209. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2001, *Ung i demokratin, grundskoleelever*. Del av internationell studie: IEA Civic Education Study
- Skolverket 2002, *Likvärdighet i en skola för alla: historisk bakgrund och kritisk granskning*, Tallberg Broman, Ingegerd, Rubenstein Reich, Lena och Hägerström, Jeanette. Rapport 02:123, Forskning i fokus. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2002, *Ekonomiska resursers betydelse för pedagogiska resultat – en kunskapsöversikt*, Gustafsson Jan-Eric & Myrberg Eva. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2002, *Könsmönster i förändring? – en kunskapsöversikt om unga i skolan*. Öhrn, Elisabeth rapport 02:695, Forskning i fokus. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2003, *Unga vuxna i komvux*. Intern rapport Dnr 1999:633
- Skolverket 2003, *Ung i demokratin. Gymnasieelevers kunskaper och attityder i demokrati- och samhällsfrågor*, rapport 232. Stockholm: Skolverket

- Skolverket 2003, PIRLS 2001. *Barns läskompetens i Sverige och världen*. Sammanfattning. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004a, *Internationella studier under 40 år – svenska resultat och erfarenheter*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004b, PISA 2003. *Svenska femtonåringars kunskaper och attityder i ett internationellt perspektiv. Resultaten i koncentrat*. Sammanfattning av rapport 254. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004c, PISA 2003. *Svenska femtonåringars kunskaper och attityder i ett internationellt perspektiv*. Rapport 2054. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004d, TIMSS 2003. *Svenska elevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i skolår 8 i ett nationellt och internationellt perspektiv*. Rapport 255. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004e, *Engelska i åtta länder – en undersökning av ungdomars kunskaper och uppfattningar* (rapport 242). Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004, *Att lära för livet. Elevers inställning till lärande – resultat från PISA 2000*, Skolverkets aktuella analyser 2004, Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004, *Attityder till skolan 2003. Elevernas, lärarnas, skolbarns-föräldrarnas och allmänhetens attityder till skolan under ett decennium*. Rapport 243. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004, *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003*: Sammanfattande huvudrapport, Rapport 250. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004, *Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon*, Fransson Karin & Lindh Gunnel. Stockholm: Skolverket
- Skolverket 2004, *Här kan flickornas teknikintresse växa. En utvärdering av bidrag till sommarkurser i teknik för flickor*. 2004-01.30
pdf-fil <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1481>
- Skolverket 2004, *Utvärdering av rekryteringsbidrag till vuxenstuderande. Det första bidragsåret 2003*. Dnr 2003:1876
- Skolverket 2005a, *Vuxenutbildning: kunskapsläge och Skolverkets roll*. Dnr 2004:2206
- Skolverket 2005b, *Rekryteringsbidrag till vuxenstuderande*

- Skolverket 2005, *Väl förberedd? Arbetsledare och lärare på högskolor bedömer gymnasieutbildades färdigheter – En utvärdering av gymnasieskolan utifrån mottagarnas perspektiv*. Rapport 268
- Skolverket 2006, *Lusten och möjligheten. Om lärarens betydelse, arbetsituation och förutsättningar*, Rapport 282. Stockholm: Skolverket
- Sonnander, Karin, Emanuelsson, Ingemar, & Kebbon Lars. 1993, Pupils with Mild Mental Retardation in Regular Swedish Schools: Prevalence, Objective Characteristics and Subjective Evaluations i *American Journal on Mental Retardation* 1993, vol 97, no 6, 692-701
- SOU 2006:75, *Jämställd förskola – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogik*, Utbildnings- och kulturdepartementet. Stockholm: Fritzes
- SOU 2006:75, *Jämställd förskola – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogik*, Utbildnings- och kulturdepartementet. Stockholm: Fritzes
- SOU 2006:77, *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analyser och förslag till åtgärder*. Slutbetänkande av utredningen om ungdomars psykiska hälsa. Stockholm: Fritzes
- Statens folkhälsoinstitut 2001, *Skolbarns hälsovanor 2001/02: Grundrapport. Health Behavior in School-aged Children: A WHO Collaborative Study* Danielsson Mia
- Sundell, Knut 2004:4, *Socialtjänstens barn: hur många är de, vilka är insatserna, hur ofta återaktualiseras de och vad händer dem i vuxenålder?* FOU-rapport, Stockholm: Forsknings- och utvecklingsenheten
- Svaleryd, Kajsa 2003, *Genuspedagogik – en tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Stockholm: Liber
- Svenskt Näringslivs ungdomsundersökning 2004/Temo*, T-110451, 2004-08-26
- Sveriges Kommuner och Landsting 2004, *Ungdomsbarometern 2004/2005: Sammanfattning av rapporten Studier och karriär*
- Svingby, Gunilla 1993, *Manligt eller omoget i Visst är vi olika! En antologi för kunskap och debatt om likheter och olikheter mellan pojkar och flickor och deras olika villkor och förutsättningar i skolan*. Från arbetsgruppen Kvinnligt och manligt i skolan. Stockholm: Utbildningsdepartementet

- Thorndike, Robert L 1973, *Reading Comprehension Education in Fifteen Countries: an empirical study*. International Studies in Evaluation III. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Tideman, Magnus 2000, *Normalisering och kategorisering. Om handikapp-ideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning*. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete
- Trondman, Mats & Nihad, Bunar m.fl., 2001, *Varken ung eller vuxen; ”sambället idag är ju helt rubbat”*. Stockholm: Atlas
- Ungdomsstyrelsen 2003, *De kallar oss unga: Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003*, red. Ingrid Bohlin, Stockholm, www.ungdomsstyrelsen.se
- Ungdomsstyrelsen 2004, *Ungas syn på arbete: En fördjupning av Ungdomsstyrelsens Attityd och värderingsstudie 2003*, Ungdomsstyrelsens skrifter 2004:6, www.ungdomsstyrelsen.se
- Ungdomsstyrelsen 2005:1, *Arenor för alla: En studie om ungas kultur- och fritidsvanor*. Stockholm, www.ungdomsstyrelsen.se
- Wahlström, Kajsa 2003, *Flickor, pojkar och pedagoger: Jämställdhetspedagogik i praktiken*. Sveriges utbildningsradio UR, Stockholm
- Wernersson, Inga 2006, Könsskillnader i prestationer, ”En text som kartlägger de olika ideologiska förändringarna som inträffat under de senaste åren.” Artikel till Skolverkets rapport 287, *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval 2006*. www.skolverket.se
- Åsenlöf, Kent 1999, *Varför vill inte Manfred läsa vidare? Samtal med arbetslösa män i Årjängs kommun*. Karlstad universitet: Institutionen för utbildningsvetenskap, ungas utveckling och lärande. Arbetsrapport, april 1999

